תמצית הש"ס

סיכומי גפ"ת קצרים וברורים ללומדי הדף היומי

גליון 117 | בבא מציעא מ"ה. עד ע"ד: | ניסן ה'תשפ"ד

תמצית
להתענג בידיעת התורה

חילול מעשר שני בטיבעא ופירא

מעשר שני כיון שאינו נאכל אלא בירושלים מותר לפדותו על מעות ולהעלותם לירושלים ולקנות בהם דברי מאכל, אבל על מטלטלין אין מחללים. הגמ' מביאה מחלוקת בסוגי מטבעות מסוימים אם מחללים עליהם או לא, והגמ' דנה אם המחלוקת היא האם הם נחשבים טיבעא או פירא, או שנחלקו אם מותר לחלל גם מעות על מעות או רק פירות על מעות, או שנחלקו באיזה אופנים חוששים שמחמת החילול יתעכב מלהעלות את המעות לירושלים.

חילול כסף על זהב-

תנן התם ב"ש אומרים לא יעשה אדם סלעים דינרי זהב, וב"ה מתירים. ביאור מחלוקתם-

לל"ק נחלקו בענין כסף וזהב מהו טיבעא ומהו פירא, שלב"ש הכסף הוא טיבעא והזהב והוא פירא ואין לחלל טיבעא על פירא דרחמנא אמר "יצרת הכסף בידך", (ואמנם בבבל מחללים על בהמה כיון שא"א להעלות מעות לירושלים כיון שהמלכויות מקפידות. תוד"ה וטבעא). וב"ה סברי שהזהב הוא פירא והכסף הוא טיבעא.

ונחלקו ריו"ח ור"ל אם לב"ש אפשר לחלל פירות על דינרי זהב. לריו"ח אפשר מפני שזהב אינו פירא אלא לגבי כסף, אבל לגבי פירא הזהב נחשב טיבעא (כמו שכסף לב"ה הוא פירא לגבי זהב אבל מחללים פירות עליו), ולר"ל לב"ש גם פירות אין מחללים על זהב מפני שזהב הוא פירא. ומה שלא נחלקו באופן זה ללמד שלב"ש גם פירות על זהב אין מחללין, כדי ללמד שלב"ה אפי' סלעים על דינרים מחללים. ועיין לעיל (בענין ריבית בהלואת דינרים) שדעת ריו"ח שאף אם זהב לגבי פירות הוי טיבעא, אסור להלוות דינר בדינר, כיון שלגבי כסף הוי פירא. וכתבו התוס' (ד"ה ושאני) ששיטת רב האי גאון שזהב הוי פירא לכל מילי, ושמא בזמן האמוראים היה יוצא בהוצאה, ובזמנו לא היה יוצא כלל.

מ"ה. חילול פרוטות נחושת על כסף- הרוצה לחלל פרוטות נחושת על כסף מפני משאוי הדרך, לב"ש יחלל כל הפרוטות שבידו, ולב"ה יחלל רק חצי מהפרוטות שבידו כדי שכשיבוא לירושלים יהיה מזומן בידו לקנות צורכי סעודה, ואם כולם ילכו לפרוט אצל שולחני יתייקרו הפרוטות והמעשר שני יפסיד. וכתבו התוס' שלב"ש חייב לחלל דווקא בכל הסלע (דבעדויות מבואר דב"ש לחומרא) כדי שלא ישתכר החנוני כמה פעמים, או כדי שלא יתעפשו בדרך.

חילול פירות על פרוטות או על זהב- מהדין הנ"ל מבואר שאפשר לחלל פירות על פרוטות, ומ"מ אין מכאן ראיה שאפשר לחלל גם על זהב שהוא חשוב יותר מפרוטות, די"ל שרק על פרוטות אפשר משום דבאתרא דסגיא חריפי. וכתבו התוס' שגם לב"ה (שכסף הוי פירא לגבי זהב) מ"מ פשיטא שמחללים פירות על כסף.

חילול פירות על דינרים, וסלעים על סלעים או על דינרים- ללישנא בתרא

י"מ מחלוקת ב"ש וב"ה גם בסלעים על דינרים וגם בפירות על דינרים, שלב"ש אין מחללים ולב"ה מחללים. וי"מ שפירות על דינרים לכו"ע אפשר לחלל, ומחלוקתם היא במעות על מעות, שלב"ש א"א לחלל מעות על מעות, דכתיב "הכסף" והיינו שא"א לחלל אלא על הכסף ראשון, ולב"ה מרבים מה' ד"הכסף" שאפשר לחלל על כסף שני, ולפ"ז מחלוקתם היא גם בסלעים על סלעים, ונחלקו בסלעים על דינרים כדי שנדע שלב"ה אפשר לחלל כסף על זהב, ולא נחשב הזהב כפירות לגבי כסף. והנה איתא במעשר שני שמחללים כסף על נחושת מדוחק, וכתב רש"י שכסף על כסף אין מחללין אף מדוחק, וכתבו התוס' (ד"ה לפלגי) דהיינו כששניהם שווים, אבל מטבע שאינו חריף מחללים על החריף, או דאתיא כר"מ הסובר שאין מחללים כסף על כסף, אבל חכמים מתירים.

חילול מעות על פירות או על מעות אחרות בירושלים- בירושלים מותר לחלל סלע על פרוטות, לב"ה יכול לפרוט כל הסלע לפרוטות, ולב"ש חצי יחלל על כסף וחצי על פרוטות שמא לא יספיק להשתמש בכולם, ויפקידם עד הרגל הבא ויתעפשו, ואם יחזור ויחליפם בסלעים נמצא שולחני משתכר ב' פעמים ומעשר שני נפסד, ואין בזה חסרון של כסף שני, משום דכתיב "ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן". וכתבו התוס' (ד"ה השתא) שעיקר החילול בירושלים הוא פירות על מעות (ובשאר מקומות איפכא) כדי לאכול את המעשר שני, וכן פורטים מעות על פרוטות כדי לקנות בזה אוכל, וזה מותר לכו"ע. והחידוש בסוגיא הוא שאפי' למ"ד כסף ראשון ולא כסף שני מותר לחלל כסף שני בירושלים. עוד כתבו התוס' (ד"ה בכל) דצ"ל דפרוטות חשיב פרי מפרי כיון שיכול לקנות בהם בקר וצאן, משא"כ מים ומלח שאין מחללים עליהם.

ראית הגמ' שאין בעיה לחלל מעות על מעות- הגמ' דוחה ביאור זה ממה שב"ש מתירים לחלל פרוטות על סלע מחוץ לירושלים, ומבואר שאפשר לחלל כסף על כסף. וכן קשה ממה שאמרו ב"ש לא יעשה סלעים דינרי זהב, מבואר דהוי גזירה, דאי מדאורייתא הוי ליה למיתני אין מחללין דלא מיתפשי בקדושת מעשר.

מ"ה: ביאור אחר במחלוקת ריו"ח ור"ל בדעת ב"ש וב"ה בחילול סלעים על דינרים- הגמ' מבארת שמחלוקת ריו"ח ור"ל בדעת ב"ש וב"ה היא, אם נחלקו ב"ש וב"ה רק בסלעים על דינרים אם חוששים שמא ישהה מלעלות לירושלים עד שיצטבר לו כדי דינר זהב, או שאין חוששים לזה מפני שאין משאן כבד, אבל פירות על דינרים לכו"ע אפשר לחלל כיון שדרכם להרקב. או שנחלקו ב"ש וב"ה אף בפירות על דינרים שי"ל שגם בפירות חוששים שישהה מלהעלותם.

סיכום הסוגיא-

כסף וזהב מהו טיבעא ומהו פירא- במתני' מבואר שכסף וזהב הכסף הוא טיבעא והזהב הוא פירא, וכך סבר רבי בזקנותו, אבל בילדותו סבר שהכסף הוא פירא והזהב הוא טיבעא. ומדברי התנא בברייתא (פרוטה שאמרו אחד משמונה וכו') מבואר שזהב הוא טיבעא והכסף הוא פירא. וב"ש וב"ה שנחלקו אם מחללים כסף על זהב, בדעת ב"ה מבואר שהכסף הוא הפירא והזהב הוא הטיבעא, ובדעת ב"ש מבואר שהכסף הוא הטיבעא והזהב הוא הפירא. ולביאור האחרון במחלוקת ריו"ח ור"ל טעמא דב"ש משום גזירה ולא משום שהזהב הוא פירא. וכתבו התוס' בשם רב האי גאון שזהב הוא פירא לכל דבר, והטעם משום שבזמנו לא היה יוצא כלל בהוצאה.

לענין ריבית בהלוואת מעות שדינם כפירא, דעת ריו"ח שכל דבר שכלפי מטבע אחר הוא פירא, אף שכלפי עצמו הוא טיבעא, יש בזה איסור ריבית.

נחושת וכסף- נחושת הוי פירא לגבי כסף.

חילול מעשר שני-

כסף על פירות- אין מחללים, וכתבו התוס' שבבבל מחללים מעות על בהמה מפני שהמלכויות מקפידות.

כסף על זהב- מחלוקת ב"ש וב"ה, לל"ק נחלקו מהו טיבעא ומהו פירא, ולמסקנת הסוגיא נחלקו אם חוששים שמא ישהה עליותיו. האוקימתא שנחלקו אם מחללים על "כסף שני" נדחתה.

פירות על כסף- מחללים לכו"ע אף אם לגבי זהב הוי פירא, דאל"כ באיזה כסף נחלקו ב"ש וב"ה אם מחללים על זהב.

פירות על זהב- נחלקו בזה ריו"ח ור"ל, לל"ק אם זהב נחשב פירא לגבי פירות או לא, ולביאור האחרון נחלקו אם חוששים שמא ישהה עליותיו.

פירות על פרוטות- מחללים גם אם על זהב אין מחללים, כיון דחריפי.

נחושת על כסף- לב"ש יחלל הכל ולב"ה יחלל חצי.

כסף על נחושת- מחללים מדוחק.

כסף על כסף- לר"מ אין מחללים ולרבנן מחללים, ויתכן שאף לרבנן אין מחללים אלא כשאחד חריף מחבירו ולא כששניהם שווים.

בירושלים- מחללים מעות על פירות, ואם בא לחלל על פרוטות לב"ש יחלל הכל על פרוטות, ולב"ה שקל כסף ושקל פרוטות. (ועיין במעשר שני ג' ט' דעות נוספות בזה).

קנין חליפין

כתיב "וזאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר, שלף איש נעלו ונתן לרעהו", וזהו הנקרא קנין חליפין, ולהלן יבוארו דיני קנין חליפין: א' מחלוקת אם מטבע קונה בחליפין. ב' אין מטבע נקנה בחליפין. ג' פירות נקנים בחליפין, ויש מחלוקת אם הם קונים בחליפין. ד' ביאור כמה משניות ובריתות לפי השיטות האם מטבע קונה בחליפין. ה' מחלוקת האם חליפין נעשים ע"י כליו של קונה או של מקנה.

אם מטבע נעשה חליפין- רב ולוי נחלקו אם מטבע נעשה חליפין או לא. ועולא ורב אסי ורבי יוחנן סוברים שאין מטבע נעשה חליפין, משום דדעתו על צורת המטבע מפני שאין המטבע חשוב אלא ע"י צורה שבו והצורה עשויה להתבטל והוי כדבר שאינו מסוים ושלם שאינו נעשה חליפין. ואפי' לרב ששת שא"צ כלי לחליפין מטבע פסול מטעם דצורתא עבידא דבטלה.

פינת הריבית

נערך ע"י גמ"ח 'אושר בכבוד'

ידועים דברי רש"י (תענית כט.) אהא דמשנכנס אדר מרבים בשמחה - 'ימי נסים היו לישראל פורים ופסח', ולא נראה שצירוף ב' ניסים אלו אך מקרה הוא אלא שישנו קשר מהותי בין השמחה דפסח לשמחה דפורים. וכנראה שהתחדשות החירות המוקנית לנו בפסח מעולה יותר מתוך המדריגה שנקנית לנו בפורים, ונציע בזה ביאור בחינה אחת מענין זה.

בגדר החירות כתב מהר"ל (גבורות ה' כו) "ענין הנגאל עומד בעצמו מבלי שיש לו חבור וצירוף אל אדון שלו וכו', ולפיכך הפשוט העומד בעצמו ואין לו שום צירוף אל זולתו הוא ענין חירות וכו', דבר שהוא אינו פשוט ויש בו הרכבה יש בו שיעבוד, כי דבר שהוא מורכב כל חלק משעבד בשני עד שאין השני בן חורין בעצמו. וזהו גם כן טעם אחד מטעמי המצה, שהמצה פשוטה לא כמו החמץ שהוא מורכב, וכל חלק אינו בן חורין" עכ"ל.

ועל פניו הדבר צ"ב דלכאורה נמצא שהמבוקש הוא שכל אחד לבדו ישכון, וכי אחדות מהווה חיסרון, אתמהה. אבל באמת לק"מ באשר אחדותנו אינה צירוף נפרד אל נפרד אלא הינה צירופם להיות אחד, באופן שאינה הרכבה אלא איחוד פשוט, ולא מבעיא שאינה חיסרון בהוייתם אלא היא העצמת ההויה [זכר לדבר בדברי הר"ן (נדרים נב.) "מין במינו לא בטיל לפי שכל דבר שהוא דומה לחבירו אינו מחלישו ומבטלו אלא מעמידו ומחזקו"].

מעתה י"ל דאדרבא, דוקא האחדות היא עוצם החירות, באשר עיקרה של החירות אינה השלילה של הזולת אלא היותנו לעצמנו ולא לזולת, באשר הצירוף לזולת מחליש את הוויתו העצמית של המצורף, וכיון שהאחדות מחזקת את הוויית המאוחדים הרי שהיא מחזקת את מהות חירותם.

כך מצינו דבשעת ההכנה למ"ת אמר הקב"ה לישראל 'ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי', ופרש"י "זה יום שבאו ישראל לרעמסס, שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ גושן ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת נקבצו כולם לרעמסס", מבואר ענין קיבוצם לקראת יציאתם [ומוסבר ההקשר למ"ת שהוצרך לאחדות כנאמר 'ויחן' ואכמ"ל], ולהאמור מובן שקיבוצם הוא חלק מעצם יציאתם לחירות. לידתנו כ'עם' ביצי"מ איננה עוד מעלה ביציאה אלא היא חלק מעצם מהות החירות.

ידוע שקטרוגו של המן ישנו עם 'אחד' מפוזר ומפורד, והתיקון 'נקהלו היהודים' ו'משלוח מנות ומתנות לאביונים'. הן אמת דצ"ב מה נוגע לנס, והנראה דהגילוי שכל נפלאותיו ומחשבותיו הוא אלינו כעם, ככנס"י, והיינו שבעצם אנו אחד, וזה מעורר בנו את ההכרה באחדותינו, וההתדמות לבוראנו אשר גם נפלאותינו ומחשבותינו תהיה לאחינו.

וכמו"כ ידועה ייחודיותו של פורים שהנס נתגלה בתוך מהלך הטבע גופיה, וכך גם מעלת ההדר קבלוה בעצם טבע היהודי, והיא הסרת המודעא. כך גם נראה במעלת 'נקהלו היהודים' דפורים שנקנית בעצם טבעם (לא איחוד 'שכוני' אלא 'מזגי').

אם כנים הדברים י"ל שעל כן כך הוא מחזור השנה, שלאחר כל מועדיה נחתמת במעלות הנפעלות בעצם הטבע, ומכאן הוא מבוא שלם יותר לתוספת חירות, בבחינת יהיב חכמתא לחכימין, עד היותה אף חירות זו - עם שאר מעלות השנה הבאות בעקבותיה - נקבעת בסוף השנה בעצם הטבע, וחוזר חלילה.

ריבית קשורה ליצי"מ (ב"מ סא: ובטור יו"ד קס דכאילו כפר ביצי"מ ומקורו בספרא פר' בהר עה"פ וחי אחיך עמך). ויל"פ מפני שהרביית ממונו על-חשבון האחר הרי היא סותרת את החירות, עבד לוה לאיש מלוה, את זאת התורה אוסרת, אדרבה ניתן הכסף לעשיר בכדי שילונו לעני, זוהי האחדות שהאחד אינו מנצל את חבירו ['וינצלו את מצרים'] אלא משלים את חבירו.

גמ"ח אושר בכבוד (ח"צ)
אושר בכבוד
חושבים עתיד כהלכה
בעידודם ובברכתם של מרנן ורבנן גדולי ישראל שליט"א

לקבלת שטר זכרון דברים המהודר ללא חשש ריבית:
info@osher-b.org | www.osher-b.org
להצטרפות: 073-3678617

פינת הריבית נערך ע"י גמ"ח 'אושר בכבוד'

אולי ע"פ היסוד האמור - שהאחדות היא עצם מעצמה של החירות - יבואר גם הא דהפסח אינו נאכל אלא בחבורה. כך גם המנהג אצל בני התורה שהמצה נאפית בחבורה, אולי גם לזה יצורף התוכן הפנימי המדובר. וביחס למנהג זה - מנהג האפיה בחבורה נדון בע"ה גם בפנים הנוגעים להלכות ריבית.

ישנם חבורות בהם מתבקשים בני החבורה לשלם מראש עבור המצות, בכדי שהכסף יהיה מוכן לצורך ההוצאות עבור החיטים או הקמח והטחינה והאפיה, וצריך לדעת מדוע אין בזה איסור פסיקה (יו"ד ריש סי' קעה), שהרי אסור להקדים מעות עבור המקח שמא יתייקר ונמצא שמפני המתנת המעות אצל המוכר מקבל הלוקח מוצר ששוה יותר ממה ששילם.

הן אמנם זו אי"צ לפנים שאם החיטים או הקמח נקנים לבני החבורה, הרי שראש החבורה אינו 'מוכר', דהמצות הנאפות אינן שייכות לו אלא לבני החבורה, ואין כאן הקדמת מעות. כל הנידון הוא רק במידה וזכויות אלו הינן של ראש החבורה, וממילא כך גם המצות, והוא מוכרן לבני החבורה, האם כה"ג יש איסור להקדים לו מעותיו, שכן ברור שאין כאן היתרים של 'יש לו' או 'יצא השער'.

ונראה שהדבר מותר ע"פ מה שפסק הרמ"א (קעג ז) ע"פ משמעות תוס' ב"מ (סג: ד"ה ואמר) דבדבר שאין שומתו ידוע מותר למכור בזול בהקדמת מעות, והיינו דכיון שאין השער ידוע אינו ניכר שמוזיל לו, והכ"נ אין שער ידוע למצות חבורה וממילא אין איסור פסיקה בהוזלה, וכ"ש שלא מוזיל להם אלא הוא רק חשש שמא יתייקר.

ואף שהש"ך (שם סקי"ז) כתב דלא הותר באין שומתו ידוע אלא דוקא ביצא השער, ודאי אין כוונתו שיש שער ידוע דא"כ שומתו ידוע, וע"כ דלא הצריך אלא שיוקבע איזשהו מנעד של מחירים כך שאין חשש שאח"כ ייקבע מנעד יקר מהסכום ששילם באופן שיהא ניכר שמקבל מוצר בזול (יעוי' חוו"ד מה שביאר בש"ך).

א"כ בדידן שהתשלום על מצות חבורה אינו פחות ממנעד המחירים שלהם מותר להקדים מעות גם אם המצות של ראש החבורה והוא זה שמוכר לבני החבורה. וכאן עדיף טפי כיון שהוא דבר שאין לו שער ולא עתיד להיות שער ובזה ודאי כו"ע לא פליגי דאית לן התירא דאין שומתו ידוע [כמבו' בתפארת למשה ובינת אדם, גם בט"ז יש משמעות דכה"ג מסכים להיתר, ולא מצינו בפוסקים מי שאסר בזה].

אבל לכאו' ישנו חשש ריבית אחר שיש לשים אליו לב, והוא כי המעות שניתנים לראש החבורה מותרים לו בשימוש עד שיגיע בפועל הצורך לשלם עבור ההוצאות של החבורה, ובמידה ואכן משתמש בהם הרי הוא לוה לוה גמור.

וכיון שבד"כ ראש החבורה טורח הרבה מעבר לטרחת שאר בני החבורה, וזאת ללא תמורה שוות ערך לטרחתו, א"כ צ"ע אם מותר לו לטרוח בחינם בעוד הוא לוה על הכסף, ואפי' לאחר שפורע, דלמא טרחה זו היא גם תמורת ההלואה. ואמנם אם משתמש בכספים להוצאות המצות, אף אם היא הלואה ששרי כיון שהוא דרבנן לצורך מצוה, אך לצרכו הפרטי צ"ע אם מותר, ואפי' לצורך המצות לכאו' דהוי ריבית מאוחרת שסובר המל"מ (מלוה ד יד) דאין בה היתר לצורך מצוה [ואף שאינו מוסכם מ"מ החוו"ד (קס יט בחי') נקט כוותיה וגם רע"א (קמא נד) לא דחה דבריו], אא"כ נימא שמרשים לו ללוות רק ע"ד שיטרח, וא"כ שלא לצורך מצוה חמיר טפי.

וגם בזה יש החילוק שחילקנו בין אם המצות שלו או של החבורה, ולהיפך, שאם הם שלו הרי שהמעות המוקדמים הם מעות מקח ואינו ממש לוה, ובמקח יש יותר מקום לדון להקל ע"פ הרמ"א סי' קס ס"ד, משא"כ אם אינם שלו הרי הוא לוה גמור.

ואפי' בגוונא שהטרחה כה מרובה וזמן ההלואה קצר עד שאין בו כדי שיהיה מקום לשער שהטרחה היא מחמת ההלואה, עדיין יל"ד אם לחוש שמא ההלואה ניתנת בעד הטרחה, שאם לא משולמת טרחתו לכה"פ יקבל הנאה מועטת זו.

ואמנם זו דרכם של ראשי חבורות שהם טורחים בכך בחינם, וברור שגם לולי ההלואה היה טורח אותה טרחה שטורח במידה והוא לוה, והוי רגיל, אך צ"ע דלכאו' הוי פרהסיה דאסור משום לא ידור בחצירו חינם אף בחצר דל"ק לאגרא. ואף שעצם הטרחה אינה בפרהסיה מ"מ שמא כיון שידוע לכל שטורח הוי פרהסיה.

ונראה לצדד לקולא חדא די"ל דפרהסיה היינו שידוע לכל העולם משא"כ כאן שלא ידוע אלא לציבור בני החבורה ובני משפחותיהם. ועוד דלא אסרו לדור בחינם אלא מפני שהרואים יודעים מההלואה ולא יודעים שהחצר אינה קיימא לאגרא, אבל בדידן מפורסמת היא הרגילות לטרוח גם בלי ההלואה, ופרסומה הוא לא פחות מפרסום ההלואה עצמה ומסתמא אף יותר, אלא שסברא זו עדיין לא ברירא כביעתא בכותחא דדלמא איכא למיחש למחזי שההלואה מחמת הטרחה, ושמא זה אינו מפורסם שהיו מלוים אף לולי הטרחה, ואכתי צ"ע [ובפרט אם נניח שכל הרשות ללוות הוא רק אם אכן יטרח].

גמ"ח אושר בכבוד (חל"ש)

אושר בכבוד

חושבים עתיד כהלכה

בעידודם ובברכתם של מרנן ורבנן גדולי ישראל שליט"א

לקבלת שטר זכרון דברים המהודר ללא חשש ריבית:

info@osher-b.org | www.osher-b.org

להצטרפות: 073-3678617

באיזה אופן נחלקו אם מטבע קונה בחליפין- לרש"י איירי כשנתן מעות לא בתורת דמים כדרך מקח וממכר, אלא בתורת חליפין. וכן כתבו התוס' (מ"ו. ד"ה שמע) בביאור הראשון, עוד כתבו שאם מחזיר לו את המטבע כדרך שרגילים להחזיר את הסודר הוי חליפין. עוד כתבו (שם) דהא דלא חששו בזה שיאמר לו נשרפו חיטך בעליה, משום שדרך לקנות בחליפין שאינם שווים כמו הדבר הנקנה, וממילא אין דרך שיתן המוכר החפץ שלו עבור מעות שאינם שווים את המקח, ובמילתא דלא שכיחא לא גזרו חכמים, (ובקנין סודר אע"פ שהוא שכיח לא גזרו שמא יאמר לו נשרפו חיטך בעליה, דתולים שיטרח להציל שמא לא יתן לו הלוקח את המעות).

אם מטבע נקנה בחליפין- אין מטבע נקנה בחליפין. ורב פפא בתחילה רצה לומר שגם לסוברים שאין מטבע נעשה חליפין, מ"מ מטבע נקנה בחליפין (כמו שפירות לרב נחמן אינם נעשים חליפין ומ"מ נקנים בחליפין). וחזר בו רב פפא מדבריו וכשרצה להקנות מעות לרב שמואל בר אחא הקנה אותם באגב ולא בחליפין, ואף שהיה הולך להביאם היה צריך להקנותם לו, דאל"כ לא היה נותנם לו מי שהיו אצלו המעות, כיון שאם יאבדו בדרך יחזור רב פפא ויתבעם ממנו.

מטבע שאין עליו צורה או שנפסל נעשה חליפין ונקנה בחליפין.

מטבע נחשב כלי- כתבו התוס' (ד"ה אין) שמטבע נחשב כלי, שהרי מטבע לא נחשב פרי, ואם אינו לא פרי ולא כלי אינו נעשה חליפין לכו"ע. והטעם שמטבע נחשב כלי משום שראוי לשקול בו משקולת, וראוי לתלותו בצוואר בתו, אבל מה שיוצא בהוצאה אינו הסיבה להחשיבו כלי, שהרי מבואר לקמן שגם אם אין עליו צורה או שנפסל, נעשה ונקנה בחליפין.

אם פירות קונים או נקנים בחליפין- לרב נחמן אין פירות נעשים חליפין כל דבר שאינו כלי נקרא פירות לגבי חליפין, ובחליפין צריך כלי דומיא ד"נעל", ומ"מ פירות נקנים בחליפין דהא כתיב "לקיים כל דבר". ולרב ששת פירות גם נעשים חליפין.

בעל חי לרש"י (מ"ו:) הוי פירא ולא כלי, ולתוס' (שם ד"ה ופירי) הוי כלי כיון שטוענים עליו וחורשים בו.

חליפי שוה בשוה- שיטת ר"ת שחליפי שוה בשוה קונים ע"י פירות לכו"ע (תוס' מ"ו:). ודורשים דין זה מ"תמורה" (תוס' מ"ז. ד"ה גאולה) אבל מטבע אינו קונה בחליפין אף בשוה בשוה. ולמ"ד שפירי ומטבע עבדי חליפין צריך קרא לרבות מרוקב (כלי העשוי מגללי בקר) או דבר שאינו מסוים, שמועיל רק בחליפי שוה בשוה, או דצריך קרא לומר שללוי חליפי שוה בשוה מועילים גם בכליו של קונה.

ביאורים במשניות ובריתות לשיטות הנ"ל-

תנן במתני' **הזהב קונה את הכסף** וכו'. למ"ד מטבע נעשה חליפין י"ל שמושך את הזהב וקונה את הכסף בחליפין, ולמ"ד אין מטבע נעשה חליפין לא קנה את הכסף אלא נתחייב לתת לו כסף, ויש לשנות במתני' הזהב מחייב וכו' וא"צ להגיה המשנה אלא קונה הכונה מחייב. תוד"ה מאי.

וכן משמע מדתני בסיפא והכסף אינו קונה את הזהב, ואי בתורת חליפין למה אין הכסף קונה את הזהב, ומבואר שהכונה שהזהב מחייב את הכסף ולכן טיבעא לא מחייב פירא מדאורייתא או מדרבנן כדלקמן (מ"ז:). וכתבו התוס' (ד"ה מאי) שלמ"ד שמטבע נעשה חליפין כוונת המשנה שהזהב קונה את הכסף בין בחליפין בין בדמים, והכסף אינו קונה את הזהב בדמים, ולא תני "מחייב" משום שברישא הזהב גם קונה.

וכן מבואר ממה שהברייתא מבארת דברי המשנה שאע"פ שמשך את הכסף לא קנה את הזהב עד שימשוך את הזהב ומשמע שא"א לקנות אלא במשיכה. (תוס' שם). ואם כסף נעשה חליפין למה לא קנה את הזהב.

ולפי זה מה דתני ברישא דברייתא שאם משך את הזהב "נקנה הכסף בכל מקום שהוא" הכונה שקנאו כמות שהוא שאם אמר לו שיתן לו מארנקי חדשה אינו יכול להביא לו מארנקי ישנה אע"פ שהם טובים יותר, מפני שיכול לטעון לו שהוא רוצה לישנן.

מ"ו. ראיה שאין מטבע נקנה בחליפין- איתא בברייתא שהעומד בגורן ואין לו מעות ורוצה לחלל מעשר שני על מעות ולא להוסיף חומש, יתן לחבירו הפירות במתנה, ואומר הרי הם מחוללים על מעות שיש לי בביתי. ומשמע שאם יש לו מעות עדיף שיקנה אותם לחבירו במשיכה וחבירו יפדה את הפירות שלו שזה אינו נראה כ"כ כהערמה. ואי נימא שמטבע נקנה בחליפין צ"ב למה שלא יקנה לחבירו את המעות שבביתו בחליפין וחבירו יפדה את הפירות. ולא מסתבר לומר שמדובר דווקא באדם שאין לו סודר ואין לו קרקע (להקנותם באגב) וגם הגורן לא שלו, דלא איכפל תנא לאשמועינן גברא ערטילאי שאין לו כלום דזה דבר שאינו מצוי. ומבואר שאין מטבע נקנה בחליפין ולכן צריך לתת לו את הפירות במתנה. והקשו התוס' (ד"ה ונקנינהו) למה לא הקנה לו את המעות שבביתו ע"י הודאה, דמהני גם אם יודעים שהמעות לא שלו וגם בבריא. (שיטת רש"י שהקושיא ולקנינהו באגב היא על הברייתא, והתוס' (שם) כתבו שהקושיא לרב פפא, שלדבריו צריך להעמיד שאין לו לא סודר ולא קרקע, אבל לתנא דברייתא אפשר להעמיד שאין לו קרקע ויש לו סודר).

עוד כתבו התוס' (ד"ה אלא) שמכאן מבואר ג"כ שמטבע אינו נעשה חליפין, דאם אינו נקנה כ"ש שאינו נעשה.

מבואר בברייתא שמי **שאמר לשולחני תן לי בדינר מעות,** כדי לשלם מהם לפועלין, ומתחייב להחזיר לו יפה דינר וטרסית מותר רק אם יש לו מעות בביתו.

ויש לדון אם יכול לקנות את המעות שבביתו בקנין חליפין, דאם אינו קונה אלא מתחייב למה אין בזה משום ריבית.

והגמ' מבארת בזה שלמ"ד מטבע נעשה חליפין אפשר לבאר שקונה את המעות שבביתו ע"י חליפין, ויפה דינר וטרסית היינו דינר של כסף טוב וטבוע.

ולמ"ד אין מטבע נעשה חליפין צ"ב למה אין בזה איסור ריבית שאף שזה דרך מקח וממכר אסור משום דהוי "אגר נטר", וצ"ל דאיירי שקונה ומקנה ע"י פרוטטות, והיינו מטבעות שאין עליהם צורה, דהוו פירא ומועילים לחליפין, ויפה דינר וטרסית היינו בשווי דינר וטרסית, (ולא העמידה הגמ' שנתן לו מעות טובות, שהרי צריך לתת לפועלים מעות טובות, וקנאם ע"י סודר, דמשמע שע"י נתינת המעות נתחייב לו דינר וטרסית. תוד"ה אידי). ולכן לא כתוב דינר יפה וטרסית אלא יפה דינר וטרסית.

ולפי זה גם למ"ד מטבע נקנה בחליפין מותר, ולא משום שקנה בחליפין אלא דכיון שיש לו מעות מותר דהוה ליה כאומר הלווני עד שיבוא בני או עד שאמצא מפתח. והקשו תוס' (ד"ה נעשה) שהרי אין ההתר בעד שיבוא בני אלא בסאה בסאה אבל לא בסאה בסאתים כמו כאן, ותי' שכיון שנותן לו מין מטבע אחר דמי למקח וממכר, וכמו שמותר בסאה בסאה שהיא ריבית דרבנן עד שיבוא בני, ה"ה שמותר בדרך מקח.

מ"ז: איתא במתני' כל הנעשה דמים באחר כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפין.

למ"ד מטבע נעשה חליפין איירי במטבע שרגילים לתת אותו דמים עבור דבר אחר, וקאמר שאם נתנו בתורת חליפין קנה את החפץ ע"י משיכת המטבע, ונתחייב בעל המטבע בכל האונסים שיקרו לחפץ. ועיין תוס' (ד"ה כל) שמבאר לשון המשנה לרב דאמר בכליו של קונה וללוי שאמר בכליו של מקנה, לפי גירסתנו ולפי הגירסא כיון שזכה זה נתחייב בחליפין.

ולמ"ד אין מטבע נעשה חליפין הכונה לכל דבר הנישום בדמים והיינו מטלטלין שאם נותנים אותם בדמים עבור חפץ אחר הדרך לשום את שווים, וקמ"ל שמטלטלין ופירי נעשים חליפין וא"צ דווקא כלי (שאע"פ שכתוב "נעל" דורשים מ"לקיים כל דבר" שחליפין קונים ע"י כל דבר), וכן משמע ממה שהמשנה ממשיכה "כיצד החליף שור בפרה וכו' " ומשמע שלא איירי בדמים, ואי כוונת המשנה למטבע צ"ל שהרישא איירי במטבע, והסיפא מוסיפה שגם פירי עבדי חליפין כיצד החליף שור בפרה וכו'.

ולרב נחמן שסובר שרק כלי נעשה חליפין אבל פירי לא עבדי חליפין, צ"ל דכוונת המשנה לומר שאף שבעלמא אין מעות קונות, מ"מ אם **החליף דמי שור בפרה** שאם היה חייב לו מעות עבור השור ואומר לו שרוצה לקנות בהם פרה, כיון שזכה הראשון במטלטלין הראשונים ע"י משיכה, אפי' זכה בהם בתורת דמים, קנין זה מועיל כמו חליפין. ולא העמידה הגמ' בחליפי שוה בשוה לר"ת שמועילים גם בפירות, דמשמע דאיירי באינם שוה בשוה דומיא דרישא. וכתבו התוס' (ד"ה יש) שקונה בזה ע"י מחילת הדמים, ומה שמקדש או מוכר ע"י מלוה לא מהני היינו במעות שחייב לו, אבל במחילת מלוה מועיל לקידושין ולקנין.

ואע"פ שכסף אינו קונה, ס"ל שדבר תורה מעות קונות דכתיב גבי הקדש "ונתן הכסף וקם לו", ומדרבנן משיכה קונה ולא מעות שמא יאמר לו נשרפו חיטך בעליה ולא יטרח להציל את החיטים של הלוקח, ולכן העמידו את החיטים ברשותו לחזור בו אם יצרה, וממילא ילך להצילם כיון שאם יתייקרו יכול לחזור בו והוו ליה כדידיה, ובאופן כזה שהוא לא שכיח לא גזרו ביה רבנן.

ולפי זה ריש לקיש הסובר שמן התורה קונים במשיכה א"כ מעות אינם קונות גם במילתא דלא שכיחא יפרש מתני' כרב ששת שפירי עבדי חליפין.

איתא במתני' **כל המטלטלים קונים זה את זה,** ואמר ר"ל דאפי' כיס מלא מעות קונה וע"כ בתורת חליפין שהרי מעות אינן קונות, ואי נימא שאין מטבע נעשה חליפין צ"ל דאיירי שהחליפו מטבעות שנפסלו ע"י המלכות ובני המדינה לוקחים אותו בהצנע או שפסלתו מדינה בני המדינה שנאוהו אבל המלך לא ציווה, והוא יוצא בשאר מדינות (ושניהם הוו פירא לענין חליפין, אף שפסלתו מדינה עדיין יוצא במדינה אחרת, ואף שפסלתו מלכות עדיין יוצא בצינעא).

מ"ז. האומר לחבירו מכור לי באלו, אי הוי חליפין, ואם יש בזה אונאה- האומר לחבירו מכור לי חפץ שלך במעות אלו שביידך, ולא ביירר כמה הם, לרב הונא קנה הלוקח, ואין אחד מהם יכול לחזור בו, דאף שרב הונא סובר שאין מטבע נעשה חליפין, ס"ל כריו"ח שדבר תורה מעות קונות, ותיקנו חכמים שיקנה ע"י משיכה, ובמילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן וממילא יכול

לקנות ב"דמים". תוס'. ולענין אונאה אם המעות הם כשיעור שתות פחות משווי החפץ נחלקו אמוראים בדעת רב הונא, י"א שיש בזה אונאה, כיון שאמר "מכור" ולא אמר לשון חליפין. וי"א שאין לו עליו אונאה. וכן הדין אם נתן חפץ עבור חפץ בתורת חליפין אין בזה אונאה.

ואם קנה ע"י חליפין והקפיד על שווי הדמים לרב אדא בר אהבה דינו כקנין ע"י דמים ויכולים לחזור בהם עד שימשוך השני. ולרבא קנה ואין יכולים לחזור בהם, (שהרי כל חליפין מקפידים על שוויים שיהיו שוויים קצת או כשווי החפץ, וקונה אפי' כשאין שווה כמו החפץ. תוד"ה כל). וכוונת הברייתא (...פרתך בכמה...לא קנה בעל החמור את הפרה) שאם החליף פרה וטלה בחמור ומשך את הפרה ולא את הטלה יכול לחזור בו.

חליפין בכליו של קונה או בשל מקנה- כתיב בקרא "ושלף איש נעלו ונתן" ויש לדון מי שולף ונותן. לרב הקונה נותן כלי למקנה, דניחא ליה שהמקנה יקנה את הכלי כדי שיגמור בדעתו להקנות לו. וללוי קונים בכליו של מקנה ולא בכליו של קונה, דהא מקרא יליף. (תוד"ה בכליו). ואין הקנין חל כמו באגב שהרי א"א לקנות קרקע אגב משיכת מטלטלין דמשיכה אינה מועילה בקרקע, אלא בההיא הנאה שהקונה מקבל ממנו גמר בדעתו להקנות לו והוי כחליפין, אפילו הקונה מוסר לו חפץ אחר, שמה שהסכים לקבל ממנו והחשיבו, נח לו כאילו קיבל מתנה, וגמר ומקני. וכתבו התוס' (ד"ה בכליו) דאי סבר שאין קונים במטבע או בפירי הטעם הוא דבעי הנאת קבלת דבר חשוב. וכבר נחלקו בזה בברייתא הלומדת מ"תמורה" קנין חליפין, דלת"ק בועז נתן לגואל את נעלו, ולר"י הגואל נתן לבועז.

"וזאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר" וגו', גאולה זו מכירה ותמורה זה חליפין, לרש"י שניהם איירי במנעל, ולתוס' (ד"ה גאולה) גאולה היינו קנין כסף לריו"ח ומשיכה לר"ל, ותמורה זה חליפי שוה בשוה, ומ"לקיים כל דבר" לומדים חליפין שאינם שוה בשוה.

קנין חליפין מועיל בכלי אע"פ שאין בו שוה פרוטה. וכתבו התוס' (ד"ה קונים) דאע"ג דכתיב "ונתן" אין הכונה לשו"פ כמו שמצינו גבי תשלומי הקדש, דדווקא לענין נתינת ממון צריך שו"פ, אבל כאן שהנתינה היא על המנעל א"צ שו"פ, וכן בגט הנתינה היא הגט ולא הממון, ובתרומה חיטה אחת פוטרת את הכרי, וכן שיעור סיכה י"א שהוא בכל שהוא מטעם זה.

קנין חליפין בפירות- לרב נחמן אין קונים אלא בכלי ולא בפירות וכל דבר שאינו כלי חשיב פירות, ואפי' שוה הרבה, דאמר קרא "נעלו", והא דכתיב לקיים כל דבר היינו שכל דבר גאולה ותמורה נקנים במנעל. ולרב ששת קונים אפי' בפירות, דכתיב "לקיים כל דבר" בכל דבר, והא דכתיב "נעלו" ללמד שצריך דבר המסוים שלם, לאפוקי חצי אגוז וחצי רימון וסודר שהוא ג' על ג' כמאן דפסיק דמי וחשיב מסוים. תוד"ה לאפוקי.

מ"ז: נוסח שטר הראיה על קנין חליפין- כמאן כתבינן האידנא "[וקנינא מפלוני] במנא דכשר למקניא ביה": במנא לאפוקי מדשמואל דאמר קונים במרוקא לרש"י היינו כלי העשוי מגללי בקר, ולתוס' (ד"ה מרוקא) גרעיני תמרה שמחליקים בהם את הקלף. למקניא משמע לקנות ולא להקנות לאפוקי מדלוי דאמר בכליו של מקנה והלכה כרב. (תוד"ה לאפוקי). ביה משמע שבא למעט דבר שאינו מועיל למעוטי מטבע, וי"א למעוטי איסורי הנאה, וי"א שביה בא למעט מטבע. ודכשר בא למעט איסורי הנאה, אבל מוריקא א"צ מיעוט.

דיני אסימון

טיבעא ופירא- אסימון קונה את המטבע, ומטבע אינו קונה אסימון.

אסימון היינו **פולסא** לרש"י היינו מטבע שאין בו צורה, ולר"ת (תוס' מ"ד. ד"ה אסימון) יש בו צורה אלא שאינו יוצא בהוצאה.

חילול מעשר שני- לרב דוסא מחללין מעשר שני על אסימון, ולחכמים אין מחללים, ומודה רבי דוסא שאין מחללים על מעות הניתנות בסימן בבית המרחץ והם מעות פחותות ורעות. ואמר רבי יוחנן שרבי ישמעאל שאמר שלומדים מ"וצרת הכסף בידך" לרבות כל דבר הנצרר ביד, ורבי דוסא, אמרו דבר אחד, ור"ע לומד לרבות כל דבר שיש עליו צורה ומבואר מדברי ריו"ח שאסימון אין עליו צורה ובזה פליג על ר"ע, ולר"ת (שם) ר"ע מצריך צורה חשובה היוצאת בהוצאה, אך א"צ יוצא לגמרי.

קנין מטלטלין בכסף ומשיכה מדאורייתא ומדרבנן

ישנם כמה סוגי קניינים, כסף שטר חזקה המועילים בקרקעות, והגבהה ומשיכה המועילים במטלטלין, ועוד קניינים. ונחלקו רבי יוחנן ור"ל האם מה שכסף אינו קונה במטלטלין זה מדאורייתא או שזה תקנת חכמים וכדלהלן. הגמרא מבארת מחלוקתם, ומנסה להביא ראיות לדבריהם, ומבארת מתי מי שחוזר בו נאמר עליו מי שפרע וכו'.

שיטת רבי יוחנן שמדאורייתא מעות קונות דכתיב לגבי הקדש "ונתן הכסף וקם לו" (רש"י מ"ו: ד"ה סבר), וחששו חכמים שתפול דליקה באונס (שאין מי שישלם), ולא יטרח המוכר להציל את החיטים, ויאמר ללוקח נשרפו חיטך בעליה, ולכן העמידו את החיטים ברשותו כדי שיטרח להצילם. ולהלן (סוף מ"ח.) מבואר שרב נחמן סובר כריו"ח. ואמרו חכמים דמשיכה קונה ולא משיכה ומעות, כדי שלא יאמר לוקח למוכר נשרפו חיטיך בעליה. (תוד"ה נשרפו). עוד כתבו התוס' (ד"ה אי) שמה שחששו שיאמר נשרפו חיטיך בעליה י"מ דהיינו שחששו לבני אדם שאינם מהוגנים שיחזרו בהם אם יתייקרו הפירות, שהרי יקבלו מי שפרע, וגם ממה שמניחים הפירות לישרף מבואר שהם אינם מהוגנים. אבל שיטת ר"ת שבמקום שיש הפסד גמור כמו בנשרפו מותר לחזור בו אפי' לר"ש וליכא מי שפרע, וגם משום יוקרא וזולא יכול לחזור בו הלוקח אפי' לר"ש.

שיטת ריש לקיש שמשיכה קונה מן התורה, דכתיב "...או קנה מיד עמיתך" סמיך "או קנה" ל"מיד" לומר דבר הנקנה מיד ליד, ואף שלומדים מהפסוק למעט קרקע שאין בה אונאה דאינה ניקחת מיד ליד, מ"מ "או קנה" סמכה תורה קנין למיד וזה מלמד שמשיכה קונה, וכן אפשר ללמוד שדין אונאה הוא גם בנתאנה מוכר דכתיב "אל תונו". (וריו"ח לומד מ"מיד" למעט קרקע מאונאה, ומ"או קנה" לרבות אונאה במוכר). ומ"מ כיון דאיכא דברים ומעות אין בי"ד יכולים לעכב אותו מלחזור אבל קאי במי שפרע, אבל החוזר בו מדברים לבד אין בזה מי שפרע ומ"מ אין רוח חכמים נוחה הימנו שאין בו קללה אבל אינו הגון בעיני חכמים. ואם קידש אשה בדבר שקנה בכסף, לריו"ח מדאורייתא הוו קידושין, ולר"ל לא הוו קידושין.

ביאור מחלוקת רבנן ור"ש לריו"ח ור"ל- איתא במתני' שאם הלוקח נתן מעות למוכר שניהם יכולים לחזור, אבל אמרו מי שפרע וכו', ולר"ש רק המוכר (שהכסף בידו) יכול לחזור בו ולא הלוקח. לדעת ר"ל ר"ש סובר שמעות קונות ומשיכה תקנתא דרבנן היא, ולכן רק המוכר יכול לחזור בו כדי שיטרח להצילם, ורבנן סוברים שמדאורייתא משיכה קונה ולכן גם הלוקח יכול לחזור בו, ולדעת ריו"ח נחלקו רבנן ור"ש אם תיקנו משיכה רק למוכר שבזה כבר יטרח להצילם משריפה, כדי שאם יתייקרו יוכל לחזור בו. או גם ללוקח דכ"ש שיטרח המוכר להציל כדי שלא יחזור בו הלוקח כשיראה דליקה באה.

מ"ח. כתיב בקרא לגבי חיוב קרבן שבועה "**וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו**". תשומת יד היינו הלואה שייחד הלוה כלי להלואה אבל הכופר בהלואה גרידתא אינו חייב קרבן שבועה כיון שניתנה להוצאה, ועשק שכר שכיר היינו בייחד כלי לעשקו אבל אם לא ייחד פטור, כיון שאין לזה דבר מיוחד כמו שיש בפקדון גזל ואבידה. ועל זה ממשיך הפסוק "והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזילה אשר גזל או את העושק אשר עשק או את הפקדון אשר הפקד אתו".

ראיה מהפסוק שמעות אינם קונות- רבא מדייק ממה שהפסוק לא אמר כאן שמחזיר את ה"תשומת יד", שמשיכה קונה, ועל כן א"צ להחזיר את מה שייחד להלואה כיון שהמלוה לא משך, ואף דעושק אהדריה קרא וא"כ ה"ה תשומת יד (וכתבו התוס' (ד"ה תשומת יד) דבשביל איזה דרשה אהדריה), התם איירי כשמשך, שנטלו הימנו וחזר והפקידו אצלו (ותרי גוונא פקדון), ואף דאי אהדריה קרא לתשומת יד ליכא קושיא דאיכא למימר דאיירי בנטלו הימנו וחזר והפקידו אצלו, מ"מ השתא דלא אהדריה קרא איכא סייעתא לר"ל שמעות אינם קונות שהרי שאר הדברים אהדריה קרא. ואף דאמר ר"ש שלומדים מ"או מכל אשר ישבע עליו לשקר" לרבות תשומת יד להשבון, מ"מ ממה שלא נכתב בהדיא איכא סייעתא לר"ל ולא אהדריה קרא אלא דומיא דפקדון דנטלו וחזר והפקידו אצלו. וכתבו התוס' (שם) שלר"ל הא דאיתא בכתובות מ"ב דבאומר אנסת ביתי לר"ש פטור מקרבן שבועה ואיירי בעמד בדין, ואי איירי בנטלו וחזר והפקידו לא חשיב קנס אלא ממון, התם איירי לר"ש דמודה ר"ל שלר"ש מעות קונות. ומה שמצינו בעבד שיוצא לחרות דשייך יחוד, היינו שכובשו בשעבוד ואינו משחררו.

ראיה מברייתא שמעות אינם קונות- איתא בברייתא שאם נתן מעות הקדש לבלן בשכר שירחצנו, ובתוס' (ד"ה בלן) כתבו ששוכר בזה את המרחץ ושכירות קרקע נקנית בכסף מעל ואפי' לא רחץ, ומבואר דדווקא בלן שאין לו מה למשוך מעל אבל אם נתן מעות על דבר שיש בו מה למשוך לא מעל עד שימשוך. וכן איתא בברייתא אחרת שאם נתנה לספר או לספן או לכל בעלי אומנות לא מעל עד שימשוך. ומה ששנינו שבנתנה לספר מעל איירי בספר נכרי שאינו בר משיכה דכתיב "מיד עמיתך". וכתבו התוס' (ד"ה בספר) דמצי לשנויי דר"ש היא. ולריו"ח צ"ל דמיירי בבלן נכרי (תוד"ה בלן). עוד כתבו התוס' (ד"ה והא) דמבואר כאן שסופר שמשכו ממנו קולמוס או תער אין יכול לחזור בו, ואף דפועל יכול לחזור בו אפי' בחצי היום, היינו דווקא פועל משום "עבדי הם" ולא עבדים לעבדים, אבל קבלן אין יכול לחזור בו.

מ"ח: לוי בדק במתניתיה ואשכח, שאם נתנה לסיטון חנווני גדול שמוכר להרבה חנוונים קטנים, ומשלמים לו מעט מעט כשהם מוכרים ונותנים בתחילה מעט מעות לערבון מעל אע"פ שלא משך כל הפירות, ומבואר שמעות קונות מדאורייתא, ולר"ל צ"ל דהא מני ר"ש היא. וליכא לאוקמי בסיטון נכרי, דסיטון מוכר דבר לח כיין ושמן, שאסור לקנותם מן הנכרי. תוד"ה נתנה.

ולענין הלכה ר"ת (תוס' שם) פוסק כריו"ח. והא דאיתא בקידושין י"ד דנכרי כל קנינו בכסף, ולריו"ח קנינו של נכרי במשיכה (כמבואר בבכורות), צ"ל שהכונה כל קנינו בעבד עברי הוא בכסף ולא בשטר, ואע"פ שקונה בחזקה היינו דווקא בחזקה של כיבוש מלחמה. אבל קשה דרב אשי אמר שמשיכה בנכרי אינה קונה והיינו כר"ל, ופירש הר' חיים שלריו"ח אף בנכרי מעות קונות, והקשו התוס' א"כ קשה מנתנה לבלן, וכתבו התוס' שרב אשי חזר בו.

מי שפרע בנתן מעות ולא משך-

החוזר בו מן המקח לאחר נתינת המעות לפני המשיכה, עליו אמרו "מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה הוא יפרע ממי שאינו עומד בדיבורו". לאביי אין מקללים אותו שהרי כתיב "ונשיא בעמך לא תאור", אלא מודיעים לו ענין זה שאם תחזור בך סופו להפרע ממך. ולרבא מקללים אותו ואין בזה איסור כיון שאינו עושה מעשי עמך דכתיב "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב". וכתבו התוס' (ד"ה בעושה) שאין לקללו בחינם, אלא רק על מקח זה.

ומעשה היה ברבי חייא בר יוסף שבא לחזור בו ואמר לו ריו"ח שאם יחזור בו יקבל עליו מי שפרע, ולמד מזה רבא שמקללים אותו, שהרי לא היה צריך שילמדו אותו שהרי היה ת"ח, ואמר לו אביי שודאי לא רצה לקבל מי שפרע, אלא הוא הגיע לברר אם ערבון מקצת מעות על פיסוק מרובה קונה כנגד מעותיו או כנגד הכל, ואמרו לו שערבון קונה כנגד הכל.

מעות שאינם בשווי המקח

כסף קונה בקרקע קנין גמור, ובמטלטלין לענין שהחוזר בו יש לו מי שפרע. הנדון להלן הוא מה הדין כשהמעות או המשכון שניתנו על הקנין אינם בשיעור כל המקח.

הנותן ערבון (-דמי קדימה, ואינם בשווי כל המקח) לחבירו, לרבי יוחנן קנה הכל בקרקע קנין גמור ובמטלטלין לענין מי שפרע כנגד הכל, ולרב אינו קונה אלא כנגד מעותיו.

הנותן ערבון (-משכון לקנוס את החוזר בו) לחבירו, ואמר הלוקח שאם יחזור בו יהיה הערבון למוכר, והמוכר אמר שאם יחזור בו יכפול את הערבון ללוקח -יתן לו כפליים במקח ממה שכנגד המעות, אבל אין הכונה שיחזיר לו כפלים מעות, דבזה אין קונה אף לרבי יוחנן (תוד"ה אכפול), לרבי יוסי נתקיימו התנאים, דס"ל אסמכתא (-הבטחת גוזמא) קניא, ולרבי יהודה קונה רק כנגד הערבון אבל על השאר יכולים לחזור בהם, ולא נתקיימו התנאים לא לגבי המחילה ולא לגבי שיכפול. ולשיטת התוס' (שם) הלוקח יכול לחזור בו גם ממה שכנגד מעותיו, דיכול לומר איני רוצה במקח מעט.

ולרשב"ג הדין הנ"ל הוא רק כשאמר ערבוני יקון, אבל אם שילם מקצת המעות עבור קרקע לשם תחילת התשלום ויקנה כל המקח, שבזה נחלקו רב וריו"ח קנה ומשלם את שאר הדמים אפי' לאחר כמה שנים. והתוס' (ד"ה בזמן) כתבו שלא פירש לו בהדיא שיקנה הכל, אלא הכונה שהערבון יהיה קנוי אם יחזור בו, וגם שיקנה במקח יותר משוויו.

הגמ' אומרת שאין מכאן ראיה שבמטלטלין יש מי שפרע יותר מכנגד מעותיו, דשאני קרקע שקונה אותה קנין גמור ולא רק למי שפרע וכיון שיפה כח הכסף לקנותה יפה לענין לקנותה כולה, אבל מטלטלין שהורע כח הכסף אין בזה מי שפרע אלא כנגד מעותיו.

האם שביעית משמטת חוב שיש על חלקו משכון- המלוה על המשכון אינו משמט דלא קרינן ביה "לא יגוש", ואם אין המשכון כשיעור כל ההלואה, לרשב"ג אינו משמט, ולריה"נ רק אם המשכון כנגד הלוואתו אינו משמט. הגמ' רוצה לומר שלגבי שיעור החוב כנגד המשכון מודה ריה"נ שאינו משמט, ונחלקו בשאר החוב אם משכון קונה כנגד כולו או לא, דאל"כ לריה"נ למה מביא משכון. והגמ' דוחה שנחלקו בכנגד מעותיו, וריה"נ סובר שמשמט הכל שאין המשכון אלא לזכרון דברים בעלמא.

אם מותר לחזור מדברים בלא מעות

לעיל נתבאר שאף שמעות אינם קונות מ"מ יש על החוזר בו מי שפרע. הגמרא מביאה מחלוקת האם החוזר בו מדיבור לבד בלי מעות יש בזה משום מחוסרי אמנה או לא.

מ"ט. שיטת רב שאם דיברו ולא נתן הלוקח מעות על הכל, יכול לחזור בו מהשאר ואין בזה משום מחוסרי אמנה וכדלעיל דס"ל לרב שמשכון אינו קונה כנגד כולו.

הא דדרשינן מ"הין צדק" שיהיה הן שלך צדק ולאו שלך צדק, לריו"ח (שאוסר) ניחא והכונה שיקיים ויצדיק את מה שדיבר, ולרב בא לומר שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב שבשעה שהוא מדבר לא יהיה בדעתו לשנות, אבל אם יש לו אח"כ סיבה לחזור בו, אין בזה משום מחוסרי אמנה.

ומודה רב שיש מ"ד שיש בדברים משום מחוסרי אמנה, דאיתא ברייתא ר"ש אומר אע"פ שאמרו וכו' וסיום הברייתא הוא והנושא והנותן בדברים לא קנה, והחוזר בו אין רוח חכמים נוחה הימנו, אלא שרב סובר שזה מחלוקת תנאים, והמ"ד שרב סובר כדבריו הוא ריו"ח בן מתיא שאמר לבנו שיאמר לפועלים לפני שהתחילו במלאכה שאין להם עליו אלא פת וקטנית בלבד (דאל"כ יצטרך לתת להם כסעודת שלמה בשעתו), ומבואר שיכול לחזור בו. והגמ' דוחה שאין משם ראיה מפני שעד שהתחילו במלאכה אין לפועלים סמיכות דעת על דברי הבן כיון שיודעים שסומך על אביו, ורק אחרי שהתחילו במלאכה אומרים שודאי הסכים אביו לכך.

שיטת רבי יוחנן שדברים יש בהם משום מחוסרי אמנה, והיינו במתנה מועטת והטעם משום דסמכא דעתייהו, וכן יוקר הוי כמתנה מועטת (תוד"ה מודה), אבל במתנה מרובה האומר לחבירו מתנה אני נותן לך יכול לחזור בו דלא סמכה דעתיה דמקבל, ואין בזה אפי' משום מחוסרי אמנה. וראיה שבמתנה מועטת אין יכול לחזור בו ממה שאמר ריו"ח שלוי יכול להפריש תרומת מעשר ממעשר שאמר לו הישראל שיש לו עבורו, שיכול לסמוך על מה שאמרו "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב", וזה נחשב מתנה מועטת כיון שאין לו בפירות אלא טובת הנאה. ואם יכול לחזור בו נמצא שאכל הלוי טבל. ואין לומר דאיירי בנטלו הימנו וחזר והפקידו אצלו, שהרי בהמשך הדברים אמר ריו"ח שאם הישראל נתנו ללוי אחר אין לו עליו אלא תרעומת שהבטיחו בתוחלת נכזבה, ואם משכו לא יכול לחזור בו.

חיוב שמירה בחזרה מהמקח- מוכר שחזר בו מהמקח (וקיבל מי שפרע) ואמר ללוקח שיקח את המעות (ההוא גברא דיהיב זוזי אשומשמי וכו'), ללישנא קמא אין המוכר חייב בשמירת המעות אפי' כשומר חינם ופטור אף בפשיעה. וכתבו התוס' (ד"ה אלא) שאומן שאמר הבא מעות וטול את שלך הוי שומר חינם, דכיון שמעיקרא היה ש"ש לא בא לסלק עצמו לגמרי משמירה, משא"כ הכא.

חיוב שמירה באומר הא ביתי קמך- י"א שהמעשה הנ"ל היה באופן אחר (שלא רצה לקבל מי שפרע, אלא המעשה היה) שביקש לקנות שומשמי ולא מכרו לו וביקש שישמרו לו על המעות ואמרו לו הא ביתא קמך, ואמר רבא שאינו אפי' כשומר חינם. ובב"ק מ"ז מבואר שאם הכניס ברשות בעל החצר לת"ק חייב בשמירה ולרבי פטור משמירה, וכתבו התוס' (ד"ה כל) דסוגין כרבי דהלכה כשמואל דפסיק כרבי. ועוד דגם לרבנן דווקא בכנוס שורך הוי שומר דמשמע שישמרנו, אבל בהא ביתא קמך סילק עצמו משמירה לגמרי.

מ"ט: קנין כסף ומשיכה לר"ש- שיטת ר"ש שאם הכסף והפירות ביד המוכר ידו על העליונה ויכול לחזור בו, אבל הלוקח אינו יכול לחזור בו.

ואם הכסף ביד המוכר והפירות ביד הלוקח, אע"פ שלא משך, אלא הפירות מונחים בעליה של הלוקח שהמוכר שכר אותה ממנו שאע"פ שאין הלוקח קונה מדין חצר שהרי היא מושכרת למוכר וחצירו של מוכר היא, אין יכול לחזור בו, דלא שייך הכא הגזירה שמא יאמר לו נשרפו חיטיך בעליה וס"ל דבר תורה מעות קונות ומשיכה היא תקנתא דרבנן, והכא לא איצטריך תקנתא.

רב חסדא התיר ללוקח לחזור בו כששמע שרוצים לקחת את היין ששילם עליו מעות לבי פרזק רופילא, והטעם משום שכדרך שתיקנו משיכה לענין שלפני המשיכה יכול המוכר לחזור בו, כך תיקנו גם שיוכל הלוקח לחזור בו (לשיטת רש"י מ"ז: היינו כרבנן, ולר"ת שם גם לר"ש יכול לחזור בו כיון דאיכא הפסד לגמרי).

אונאה

כתיב "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו", והיינו שהמוכר לא יטעה את הלוקח וימכור חפץ ביותר משוויו, וכן הלוקח לא יטעה את המוכר וישלם על החפץ פחות משוויו. יש ג' שיעורים באונאה, עד שתות (וי"א שליש) המקח קיים, שתות קנה ומחזיר את ההפרש (וי"א שהמתאנה יכול לבטל את המקח), ויותר משתות המקח בטל לגמרי. בסוגיא זו יבוארו פרטי דינים אלו, וכמה זמן לאחר המקח נאמר דין אונאה, האם שייך להתנות בקנין שלא יהיו בו דיני אונאה, ועוד פרטים בדיני אונאה.

שיעור אונאה לרבנן הוא שישית משוויו האמיתי של המקח, והיינו ד' מתוך כ"ד, ולר"ט שליש ולהלן יבוארו פרטי הדינים בזה.

אם מודדים שישית מהמקח או גם שישית ממה ששילם- לרב דווקא שתות משווי המקח הוי אונאה, ולשמואל גם אם שתות מהמעות ששילם הם יותר או פחות משוויו של החפץ הוי אונאה ולא מחילה או ביטול מקח. וכתבו התוס' (ד"ה שתות וד"ה שוי) שגם לשמואל יותר מסתבר ללכת אחרי שווי החפץ כיון שהאונאה והטעות תלויים בו, דהמעות א"צ שומא. ומטעם זה ג"כ אין אומרים שתות מלבר.

ועל כן אם המקח שוה שש ומכרו בחמש או בשבע לכו"ע הוי אונאה, כיון שיש כאן שתות מקח, אמנם אם קנה בשש והשווי הוא שבע או חמש לשמואל הוי שתות כלפי המעות, ולרב אין הולכים אלא אחרי המקח, ועל כן בשוה חמשה הוי ביטול מקח ובשוה שבע הוי מחילה.

הגמ' אומרת שלשמואל מתני' דקתני שהאונאה ד' מכ"ד היינו שמכר דבר ששוה כ"ד בכ"ח, ולר"ט שהאונאה היא שליש והיינו ח' מכ"ד איירי שמכר דבר ששוה כ"ד בל"ב, שהרי מתני' איירי בנתאנה הלוקח, דבו נאמר השיעור בכדי שיראה לתגר או לקרובו, דאילו המוכר לעולם חוזר.

ובברייתא מבואר כדברי שמואל שאם מכר שוה שש בחמש יד מוכר על העליונה, ויכול לבטל את המקח או לדרוש את שיעור האונאה.

תגרי לוד

נ. הקדמה:

בסוגיא זו יש ב' נדונים לרבנן דשיעור אונאה שתות וחוזר בכדי שיראה לתגר או לקרובו, א' האם מחילה בפחות משתות היא לאלתר או בכדי שיראה. ב' האם ביטול מקח ביותר משתות הוא לעולם או בכדי שיראה.

לצורך פשיטת ספיקות אלו הגמ' דנה בדברי המשנה שתגרי לוד בתחילה שמחו בדברי ר"ט שאונאה היא עד שליש ולא עד שתות, וכששמעו שמותר להחזיר כל היום ולא עד בכדי שיראה חזרו לדברי חכמים. והגמ' מחשבנת בזה פרטים רבים לבאר למה מתחילה העדיפו שיטת ר"ט ולבסוף שיטת רבנן.

ולצורך זה יש לדון-

א' מה הדין ביותר משתות, בשתות עצמה, משתות עד שליש, ובפחות משליש.

ב' מתי קנה ומחזיר אונאה, מתי המקח בטל ושניהם חוזרים, מתי ידו על העליונה, ומתי הוי מחילה.

ג' האם לאלתר הוי מחילה ואינו יכול לחזור בו, או שיכול לחזור בו בכדי שיראה לתגר או לקרובו, או כל היום, או דלעולם חוזר.

לאחר בירור דינים אלו לרבנן ולר"ט, יש לברר-

א' באיזה פרטים עדיפה שיטת ר"ט ובאיזה פרטים עדיפה שיטת רבנן.

ב' אם יש עדיפות גם לר"ט וגם לרבנן איזה דין מצוי יותר או רווחי יותר, או שיכולים להזהר מהפסד בדבר אחד כדי להרויח בדבר אחר, ולפי זה החליטו תגרי לוד איזה שיטה עדיפה להם על השניה.

ג' מדוע מעיקרא שמחו בשיטת ר"ט ולבסוף חזרו לדברי חכמים.

ולפי זה צריך לברר האם יש ראיה לספיקות הנ"ל.

הורה ר"ט בלוד האונאה ...שליש למקח, ושמחו תגרי לוד, אמר להם כל היום מותר להחזיר, אמרו לו יניח לנו ר"ט במקומנו, וחזרו לדברי חכמים.

הגמ' מבארת מה סברו תגרי לוד מעיקרא ולבסוף, ומנסה להוכיח לפי זה דין פחות משתות או יותר משתות לרבנן. עקב מורכבות הסוגיא לא נכללו בסיכום אלא חלק מדברי התוס'.

דין פחות משתות לרבנן- הגמ' דנה אם פחות משתות לרבנן הוי מחילה מיד, או בכדי שיראה לתגר או לקרובו (כמו בשתות אלא שבשתות ידו על העליונה (לריה"נ), ובפחות משתות קנה ומחזיר אונאה).

ראיה מתגרי לוד דהוי מחילה רק בכדי שיראה- הגמ' רוצה להביא ראיה לספק זה מתגרי לוד, דאי נימא שפחות משתות לאלתר הוי מחילה, א"כ ה"ה פחות משליש לר"ט, וא"כ עדיף להם לנהוג כר"ט, שהרי לענין פחות משישית לתרוויהו הוי מחילה, ומשתות ועד שליש לרבנן הוי אונאה ולר"ט הוי מחילה ועדיף להם לנהוג כר"ט ויזהרו מאונאת שליש שבזה כל היום מותר להחזיר. אלא ודאי שפחות משתות הוי מחילה רק אחרי שיראה לתגר או לקרובו, ולכן מעיקרא שמחו משום שמשתות ועד שליש לרבנן יכול לחזור בו ולר"ט קנה ומחזיר אונאה, (והרויחו ששתות עצמה הוי מחילה ולא אונאה, ויותר משתות הוי מחילה ולא ביטול מקח, ואף שיכול לתבוע את האונאה, עיקר רצונם היה שלא יתבטל המקח. תוס'). ואחרי שהורה להם שכל היום מותר להחזיר א"כ בין שתות לשליש לרבנן עד בכדי שיראה ולר"ט כל היום, ועדיף להם שיכול לחזור עד בכדי שיראה, מאשר שיוכל כל היום לתבוע את האונאה, ואף אי נימא שלרבנן ביותר משתות יכול לבטל את המקח לעולם, ולר"ט עד שליש אינו בטל, וגם את האונאה אינו יכול לתבוע אלא באותו היום, מ"מ אונאה יותר משתות לא שכיחא, ואף אי נימא דשכיחא, מ"מ עדיף להם לנהוג כרבנן שבשתות או פחות אינו יכול לחזור אחר בכדי שיראה, דלר"ט יכול לחזור כל היום, אף שביותר משתות יכולים לר"ט לבטל את המקח, דחזרת אונאה אינה כ"כ עדיפה מביטול מקח, והרווח שלרבנן יכול לחזור בו רק באותו היום אינו רווח, דרוב החוזרים חוזרים באותו יום.

נ: דחית הראיה- והגמ' דוחה שלר"ט משתות ועד שליש אין דינה כפחות משתות דלאלתר הוי מחילה, אלא דינה כשתות עצמה לרבנן דידו על העליונה, אלא שלרבנן הוי אונאה, ולר"ט ביטול מקח.

דין יותר משתות לרבנן- הגמ' מסתפקת אם יותר משתות לרבנן חוזר עד כדי שיראה לתגר או לקרובו, (אלא שבזה שניהם חוזרים, ובשתות רק מי שנתאנה חוזר) או שלעולם חוזר.

והגמ' אומרת דמוכח ממה שמעיקרא שמחו שביטול מקח לרבנן לעולם חוזר דאם חוזר רק בכדי שיראה אין זו טובה להם מה שמחזיר אונאה ולא בטל המקח (ובתוס' כתבו שעדיף להם כחכמים שגם הם יכולים לחזור בהם). אבל כשאמר להם שכל היום מותר להחזיר חזרו כיון שמפסידים בשתות עצמה שיכול לחזור כל היום, ואף שמרוויחים שיותר משתות לר"ט חוזר כל היום ולרבנן חוזר לעולם, אין הבדל גדול בין לעולם לכל היום, ועוד דיותר משתות לא שכיחא (וכתבו התוס' דהשתא ביותר משתות הוי הפסד לר"ט דבאונאה רק המתאנה יכול לבטל, ובביטול מקח שניהם יכולים לחזור).

והגמ' דוחה די"ל ששמחו בשתות עצמה שלר"ט נמחלת מיד, אבל יותר משתות עד שליש דינה כשתות לרבנן (וזה עדיף ממה שביותר משתות גם הם יכולים לחזור בהם. וכששמעו שיכול לחזור בו כל היום חזרו כי מפסידים ביותר משתות, וזה עדיף מרווח בשיעור מצומצם של שתות. תוס').

שיטת רש"י שלפי ההו"א שתות לר"ט כיותר משתות ולמסקנה כפחות משתות, והתוס' כתבו שלא מסתבר שלא הוזכר בגמ', ועל כן פירשו שכבר בתחילת הדחיה הגמ' סברה כך, ואמרה הגמ' שאם ביטול מקח לעולם חוזר, א"כ הרויחו מר"ט ששתות הוי מחילה לאלתר, וגם הרויחו שיותר משתות א"א לבטל את המקח אחרי בכדי שיראה, אבל אחרי שהורה ר"ט שכל היום מותר להחזיר א"כ לא הרויחו ביותר משתות דרוב החוזרים חוזרים באותו יום, ומאידך מפסידים שביותר משתות רק הלוקח יכול לחזור בו, וזה עדיף להם ממה ששתות עצמה לר"ט נמחלת לאלתר, והגמ' דחתה שעדיף להם שתות עצמה ממה שביותר משתות גם הם יכולים לחזור.

והגמ' מנסה להוכיח ממה שהעדיפו לחזור לדברי חכמים, שביותר משתות לרבנן בטל המקח בכדי שיראה, ולר"ט כל היום, והוי חומרא ביותר משתות, וזה עדיף להם משתות עצמה שנמחלת לאלתר (שבזה שמחו מעיקרא) **דאי נימא שלרבנן לעולם חוזר עדיפה שיטת ר"ט שחוזר רק כל היום ולא לעולם** ויזהרו בשתות עצמה, ולפי זה שמחו מעיקרא דלר"ט השיעור הוא בכדי שיראה ולרבנן לעולם.

והגמ' דוחה די"ל שביטול מקח לא שכיח וגם אם אירע הרי יכול לחזור בו כל היום, ורוב הנמלכים נמלכים באותו יום.

חזרת המוכר כשנתאנה הלוקח- כתבו התוס' (ד"ה ואילו) שביותר משתות יכול המוכר לחזור בו אע"פ שהלוקח נתאנה, ואין יכול הלוקח לטעון "אי לאו דאוניתני לא מצית הדר בך" כמו שמבואר בב"ב פ"ג שיכול לטעון לו, דשאני הכא שהאונאה היא גדולה וחשיב כאילו לא מכר כלל. ולריב"ם יכול המוכר לחזור רק אם הלוקח תובע אונאתו.

סיכום הדינים העולים-

פחות משתות הוי מחילה. הגמ' מסתפקת אם הוי מחילה מיד, או שלרבנן בכדי שיראה (ולר"ט כל היום), אמנם גם אם השיעור הוא בכדי שיראה אינו יכול לתבוע את חזרת המקח (כמו ביותר משתות) אלא קנה ומחזיר אונאה. וכתב רש"י שלרבא הוי מחילה מיד.

שתות- במתני' נ"א. איתא מי שנתאנה יכול לחזור בו או לומר תן לי מעותי, ובברייתא נ: יש בזה מחלוקת רבי נתן וריה"נ, לר"נ קנה ומחזיר אונאה, ולריה"נ יד מוכר על העליונה. רבי אלעזר מפרש הברייתא כפשוטה ומתני' אין ידוע מי שנאה, לרבה מתני' כרבי נתן ויכול לחזור בו, ולרב יהודה מתני כריה"נ וגם לריה"נ אם נתאנה הלוקח יכול לחזור בו. ורבא פוסק שקנה ומחזיר אונאה בכדי שיראה. ובשיעור שתות נחלקו רב ושמואל אם מודדים שתות כלפי שווי המקח, או שמודדים גם כלפי המעות ששילם. שיעור הזמן לרבנן הוא בכדי שיראה לתגר או לקרובו (כפי המצוי שיוכל להראות. תוס'). ולר"ט שתות עצמה הוי מחילה מיד.

יותר משתות לרבנן- המקח בטל, ושניהם יכולים לחזור. והגמ' מסתפקת אם לעולם חוזר או בכדי שיראה. ורבא פוסק שהשיעור בכדי שיראה. ובזה שניהם יכולים לחזור בהם (ובתוס' י"מ שהמאנה יכול לחזור בו כיון שהמחיר רחוק מהשווי האמיתי, ולריב"ם רק אם המתאנה תובע אונאתו יכול המאנה לחזור בו). ומבואר בגמ' שביטול מקח לא שכיח.

משתות עד שליש לר"ט- לא הוי ביטול מקח, והגמ' דנה אם הדין בזה כמו פחות משתות לרבנן דהוי מחילה, וממילא גם בזה יש ספק אם המחילה היא לאלתר או כל היום, או שדינה כשתות עצמה לרבנן והוי אונאה אלא שידו על העליונה (ולרבנן שניהם חוזרים).

שליש לר"ט- דינו כשתות לרבנן, אלא שלרבנן בכדי שיראה, ולר"ט כל היום.

המשך דיני אונאה

חילוקי הדינים בשיעור אונאה- מסקנת הסוגיא וההלכה לפי רבא דפחות משתות נקנה מקח לאלתר, יתר על שתות בטל מקח לרש"י ותוס' (ד"ה ואילו) שניהם יכולים לחזור בהם, ולריב"ם אם אין הלוקח תובע אונאתו אין המוכר יכול לחזור בו, **ושתות עצמה קנה ומחזיר אונאה** לרש"י דווקא מחזיר אונאה ואין ביד אחד מהם לבטל את המקח, וכרבי נתן, ולתוס' (ד"ה אמר רבא הלכתא) רבא סובר ופוסק כריה"נ, וקנה ומחזיר אונאה היינו אם רצה, אבל יכול לבטל את המקח. **וזה וזה** שתות ויותר משתות **בכדי שיראה לתגר או לקרובו. וכן מבואר בברייתא שבפחות משתות נקנה מקח, וביותר משתות בטל מקח, ובשתות לרבי נתן קנה ומחזיר אונאה, ולריה"נ יד מוכר על העליונה** אם המוכר נתאנה, ואם הלוקח נתאנה יד לוקח על העליונה. **וזה וזה** אונאה וביטול מקח **בכדי שיראה לתגר או לקרובו.**

נ"א. ובמתני' מבואר שמי שנתאנה ידו על העליונה ויכול או לחזור בו או שיחזירו לו את שיעור האונאה. רבי אלעזר אומר שמתני' דלא כר"נ ודלא כריה"נ. לרבה מתני' כר"נ וגם לר"נ יכול לחזור בו. ולרבא מתני' כריה"נ ולריה"נ אם הלוקח נתאנה הוא יכול לחזור בו.

עד מתי יכולים המוכר או הלוקח להחזיר כשיש אונאה- הלוקח יכול לחזור עד כדי שיראה לתגר או לקרובו ואין בזה מי שפרע. וכתבו התוס' (מ"ט: ד"ה בכדי) שהשיעור אינו משתנה לפי המרחק אלא השיעור הוא לפי מה שברוב הפעמים יוכל להראות להם, ולר"ט כל היום. ואמר רב נחמן שהמוכר יכול לחזור בו לעולם, משום שהלוקח מקחו בידו ויכול להראותו, משא"כ מוכר אינו מתוודע לטעותו עד שיראה מקח אחר כמו מקח זה, (ומ"מ תגרי לוד לא הרויחו ממה שיכלו גם הם לחזור כל היום, דלא שכיח דטעו ואמנם גם הם היו לוקחים, אך היו לוקחים הרבה בבת אחת והיו מוכרים מעט מעט. תוד"ה אי).

דיני אונאה בלוקח מתגר או מבעה"ב- אין דיני אונאה אלא בלוקח מן התגר, אבל בלוקח מבעה"ב אין דין אונאה, ודווקא כשמוכר לו כלי תשמישו, שאינו מוכן למוכרם אלא ביוקר והוי ליה כמפרש יודע אני שיש בו אונאה, אבל בעה"ב שמוכר דברים שעומדים למכירה יש בזה אונאה. ושיטת ר"י שאין אונאה לתגר, לרב נחמן היינו בתגר ספסר דיודע הוא כמה הדבר שוה שהרי לא שהה בין קניתה למכירתה ומכרה בזול כיון שהזדמן לו מקח אחר. ולשיטת רב אשי התגר אינו בתורת אונאה וחוזר אפי' בפחות מכדי אונאה דתיקנו לו שיחזור מפני שחייו תלויים בכך.

דין אונאה בלוקח ומוכר- דין אונאה הוא בין בלוקח דכתיב "וכי תמכרו וכו' אל תונו" ובין במוכר דכתיב "או קנה וכו' אל תונו", וצריכא דלוקח אין ללמוד ממוכר כיון דלא קים ליה בזבינתיה ואינו מזיד משא"כ מוכר, ומוכר א"א ללמוד מלוקח דהמוכר מפסיד מעותיו מפני שהמעות יוצאים ביציאה משא"כ לוקח שיש לו את החפץ.

נ"א: האומר לחבירו ע"מ שאין לך עלי אונאה-

לשיטת רב יש לו עליו אונאה. והנה בברייתא מבואר שאין לו עליו אונאה, אביי מפרש שרב מדבר לשיטת ר"מ שהמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל אפי' בדבר שבממון, והברייתא כר"י דס"ל שבדבר שבממון שניתן למחילה תנאו קיים ושאר כסות ניתנים למחילה משא"כ עונה שהיא צער הגוף. ולרבא רב איירי באומר סתם, והברייתא איירי שאמר שיודע שחפץ זה שוה פחות ממה שמבקש עבורו, וכן אם אמר הלוקח שהחפץ שוה יותר ממה שמשלם עבורו, דבזה אין אונאה דדמי לשאר וכסות. אבל בסתם אף לר"י יש לו אונאה, דבשאר כסות ועונה יודעת ומוחלת משא"כ כאן שהוא סבור שאין בו אונאה. וכתבו התוס' (ד"ה הכא) דה"ה במתנה שאם תמות אשתו לא יירשנה הגמ' שואלת שלרב לא יחול התנאי, כיון שלא ידע שאשתו תמות לפניו. (ולגבי מוחלת כתובתה דפריך מדברי ר"י שתנאי מועיל בדבר שבממון, לרב יכולים לתרץ דלא ידעה אם תמות לפניו, או לאביי שרב סובר כר"מ, או דכיון שהיא קלה בעיניו להוציאה הוי מחילה).

ולשיטת שמואל אין לו עליו אונאה, ואפי' לר"מ שאינה מקודשת בע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה, שאני התם דודאי עקר את חיוב התורה עליו, שאף אם יתן לה מתנה בעלמא הוא, משא"כ כאן. וכתבו התוס' (ד"ה אבל) שבמתנה ע"מ שלא תשמטנו שביעית נמי לא ידע, דאפשר שיפרענו לפני שביעית.

ולענין הלכה ר"ח (תוד"ה במה) פסק כרב דהלכתא כרב באיסורי, והתוס' הק' שהנדון הוא אם חייב להחזיר והלכתא כשמואל בדיני, ובשאילתות פוסק כרב משום שהברייתא קאי כוותיה, (וריב"ן מיישב הברייתא אליבא דשמואל).

ואם אמר **ע"מ שאין בו אונאה** יש לו עליו אונאה שאינו לשון מחילה, אלא כוונתו שתובע שלא יהיה בזה אונאה, והוי מקח טעות ויכול לחזור בו לגמרי. ורבינו שמואל (תוד"ה על מנת) מפרש שכוונת התנאי שלא יחול "איסור" אונאה, ולא מהני כיון שבע"כ הוא חל.

הנושא והנותן באמנה-

לרש"י היינו שנותן לחבירו שימכור עבורו בכמה שיוכל ויתן לו המעות לזמן פלוני וסומך עליו. והתוס' (ד"ה הנושא) כתבו שבאופן זה אם לא קיבל השליח אחריות פשיטא שהרווח וההפסד למשלח, ואם קיבל אחריות והפסד א"כ יש לו עליו אונאה. ולכן ביאור התוס' שאמנה היינו שקונה חפץ מחבירו ומאמין לו כמה שילם עליו ונותן לו קצת יותר.

אין לו עליו אונאה לומר שהיה שוה יותר ממה שנתן לו, או אם מכרו בדמים רבים אינו יכול לומר שלא יתן לו אלא דמיו.

ואינו יכול לחשב את הרע באמנה ואת היפה בשוה רש"י מבאר שהטעם הוא משום ריבית שהמוכר פוטר את עצמו ע"י המתנת המעות של היפה, מלשלם עבור מכירת הרע, והוי כריבית. אלא ימכור הכל באמנה ויתן שכרו או הכל בשוה והרווח של המקבל. ולשיטת התוס' (ד"ה לא) איירי שקונה ממנו ומאמין לו כמה שילם, ואיירי שקנה י' דברים ה' שווים דינר וחצי וה' שווים חצי דינר, ואין האיסור משום ריבית אלא משום אונאה, ולכן לא יחשב לו דינר וחצי על היפים ודינר על הרעים דהוי אונאה, אלא אם הכל בשווי האמיתי, או הכל בדינר אחד.

וכשנושא ונותן באמנה מנכה למקבל מהתשלום את שכר הכתף המוביל מביתו לחנות ואת שכר הגמל אם הוצרך לגמלים, ושכר הפונדק. אבל א"צ לשלם לו עבור טירחתו כיון שכבר נתן לו שכרו, והיינו במוכר בגדי קנבוס שהיו נותנים ד' בגדים לכל מאה וכבר הרויח במכירת הסחורה.

אונאה במטבעות

לאחר שנתבארו דיני אונאה בחפצים, מבארת הגמרא דיני אונאה במטבעות, דהנה דרך המטבעות להישחק וממילא שווי המתכת שלהם (שבזה היה תלוי שווי המטבעות בזמנם) פוחת, והגמרא מבארת באיזה שיעור זה נחשב אונאה, ועד מתי אפשר לחזור.

נ"ב. שיעור אונאה במטבע- מטבע של סלע שנשחקה, שיעור האונאה בה הוא לר"מ ד' איסרים והיינו אחד מכ"ד (שהסלע הוא ב' שקלים וד' דינרים וכ"ד מעות ומ"ח פונדיונים וצ"ו איסרים), ולר"י ד' פונדיונות והיינו אחד מי"ב. ולר"ש ח' פונדיונות שתות כשאר אונאה. והיינו שאם פחתה עד שיעור זה לא הוי אונאה ובשיעורים הללו עצמם הוי אונאה. (תוד"ה תנא). ובברייתא ס"ל כמתני', אלא דנקט שאם פחתה יותר משיעורים אלו עד שיעור זה הוי אונאה, וכתבו התוס' (ד"ה ותנא) דאי לא גרסינן עד כוונת הברייתא שבשיעור זה הוי אונאה, ונקט מלמעלה למטה אגב מתני' שהיא מלמטה למעלה. עוד כתבו התוס' (ד"ה איסר) דאיירי שנתן את המטבע בתורת מטבע, אבל אם נתנו בתורת משקל הרי שנינו שכל דבר שבמידה ושבמשקל ושבמנין אפילו פחות מכדי אונאה חוזר.

אם נחלקו דווקא במטבע או בכל אונאה- שיטת רבא שמחלוקת זו בשיעור אונאה אינה דווקא במטבע אלא בכל אונאה, ומתני' דלעיל ר"ש היא. ולאביי טלית כיון שהוא צריך להתכסות בה הוא מוחל עד שתות, אבל מטבע אם אינו יוצא בהוצאה אינו מוחל. והקשו התוס' (ד"ה עשיק) שהסברא שהוא משתמש בטלית אינה שייכת לגבי המוכר וכן לא שייכת בפירות. ותי' דלא פלוג רבנן, ועי"ל שעיקר הטעם הוא שמטבע לא מוחל כשאינו יוצא בהוצאה, משא"כ שאר דברים.

אם נחסרה המטבע בשיעורים אחרים-

אם נחסרה פחות מהשיעורים הנ"ל יכול למוכרה בשוויה כסלע יפה.

אבל אם **הסלע עמד על פחות משקל** אסור לקיימו כיון שיכולים לרמות ולהשתמש בסלע כשקל, שכיון שהוא רחב שהרי בתחילה היה סלע, אינו ניכר שהוא פחת משקל, (ואם התקינו למשקל הוא מקבל טומאה. וכתבו התוס' (ד"ה והתקינה) שאם הכשר לקבלת טומאה צריך מעשה, איירי שהתקינו במעשה, ואי א"צ מעשה די במחשבה. עוד כתבו התוס' דאף דאיתא בב"ב שאין עושים משקל של מתכת, היינו לשקול בשר ושמן, מפני שנדבק בהם מהלחלוחית וזה מכביד את המשקולת, אבל כסף וזהב מותר, ומ"מ צריך לחופן בעור שלא ישתקו). ואסור לתת מטבע זו אפי' בדמיו לא לתגר ולא לאנס ולא לרוצח מפני שמרמים בה אחרים ויקבלוה מידם מיראה, אלא יקוב את המטבע באמצעו (ולא בצד שמא הרמאי יחתוך שם וישתמש בה כאילו זה שקל) ויתלנו בצוואר בנו או בתו, או שיחתכנה לשניים, וכן הדין בדינר אם פחת חציו אסור לקיימו, (והברייתא שנקטה "בדינר עד רובע" היינו רובע שקל, ואגב אורחא קמ"ל שיש שקל שפחת לכדי דינר ומותר לקיימו ולהוציאו בדינר). ואמנם אם נקב את המטבע בצדו אסור לקיימו מפני שהרמאי יחתוך מסביב ויוציאנה בשקל, ולא ישתמש בו למשקל, ולא יזרקנו בין גרוטותיו, אלא או ישחוק או יתיכנו או יוליכנו לים המלח.

והברייתא מסיימת "**פחות מכן איסר אסור**" לאביי כוונת הברייתא שאם פחתה איסר יותר מכדי אונאה אסור, ולרבא אפי' פחתה משהו אסור, אלא כוונת הברייתא שפחתה איסר לדינר, וסתמא כרבי מאיר. שיטת רש"י שלאביי אם פחת איסר יותר מכדי אונאה, האיסור הוא להוציאה ביפה. ובתוס' (ד"ה אמר אביי) הקשו שדין זה הוא אפי' בכדי אונאה, ועל כן פירשו שההילוק הוא באופן שדעתו להחזיר האונאה, שבשיעור אונאה מותר, ויותר מכך אסור כיון דהוי מקח טעות, ופחות מכדי אונאה מותר אפי' אין בדעתו להחזיר אונאה כיון דהוי מחילה. עוד פירשו תוס' שלאביי עד שתפחות איסר יותר מכדי אונאה מותר לקיימה בשויה, אבל יותר מכך אסור דלהפסד מרובה חששו.

אם נחסרה יותר משיעור אונאה הנ"ל רשאי לקיימה דאינו עשוי לרמות בו בני אדם כיון שניכר החסרון. לרבי אמי כל חסרון משיעור אונאה עד שקל מותר לקיימה, אבל לרב הונא דווקא כשפחתה לכדי שקל מותר לקיימה, וכגון שפחתה בבת אחת ע"י האור, אבל אם לא פחתה עד כדי שקל אסור לקיימה.

נ"ב: עד מתי מותר להחזיר- בכרכים שיש שם שולחני עד כדי שיראה לשולחני, ובכפרים עד ערבי שבתות שאז מוציאה לסעודת שבת ויראה אם יכול להוציאה, שיטת אביי שדין זה שוה לדין שאר אונאה, שהזמן בכדי שיראה לתגר או לקרובו, ואיירי התם בכרכין. ולרבא בטלית אף בכפרים הזמן הוא עד כדי שיראה, דכל אדם יודע את מחירה, אבל מטבע שרק שולחני יודע בזה בכפרים הזמן הוא עד ערב שבת שהולכים לשוק לקנות סעודת שבת ויש שם שולחני.

ואם מכיר הנותן שזו המטבע, יש לו לקבלה אפי' אחרי י"ב חודש משום מידת חסידות (ואין לחסיד תרעומת על המחזיר, דא"כ לא יקבלה ממנו דטוב שלא יקבלה משיקבלה ויוציא דיבה), אבל אחר שאינו חסיד אם לא קיבלו ממנו אין לו עליו אלא תרעומת דאיהו אפסיד אנפשיה שלא החזירה בזמנו.

מותר להשתמש במטבע שחסרה לצורך חילול מעשר שני, שאין פוסל מטבע כזו אלא מי שהוא נפש רעה, ואמנם אם המקבל אינו יכול להוציאה אינו נפש רעה, ואמר חזקיה שאע"פ שכשיפרטו לו את המטבע לא יתנו לו אלא שוויה, מ"מ יכול לחללה כאילו לא נחסרה (ואמנם לא יחלל בצמצום אלא יפחות מעט וכמו שיבואר להלן). לשיטת ריב"ן (תוד"ה נותנה, וכן מבואר ברש"י) איירי כאן בחסרה כדי שיעור אונאה, וכתב רש"י שבירושלים יתנו לו לפי שוויה, ומ"מ יכול לחלל לפי סלע, דעדיין סלע שמה, ואין דינה כאסימון או כנסכא, ואינו אלא נפש רעה, והקשו התוס' למה נחשב נפש רעה והרי חייב להחזיר האונאה. וריב"ם פירש דאיירי בפחות מכדי אונאה ובזה מי שאינו מקבלה הוי נפש רעה.

פדית מעשר שני שאין בו שוה פרוטה

מעשר שני שאין בו (וי"א בחומשו) שוה פרוטה א"א לפדותו על מטבע שלא חיללו עליה, דכתיב "ואם גאל יגאל איש ממעשרו" ולא כל מעשרו. הגמרא מבארת באיזה אופן ניתן לחלל גם באופן זה (אגב דין חילול על מטבע שחסרה שהוזכר לעיל), ואגב זה הגמרא מבארת אלו חילוקי דינים יש בין תרומה וביכורים למעשר.

מעשר שני שאין בו שוה פרוטה א"א לפדותו על פרוטה (נ"ג:). ואמר חזקיה שיכול אדם לקחת מעות שכבר חילל עליהם, ולחלל עליהם את הפחות משו"פ ואת חומשו, לפי שלא חילל על המעות עד עתה בצמצום לפי שהאדם ירא שלא יהיה מספיק כדי לחלל, ולכן הוא מחלל פחות מכדי שוויו, ואת אותו שו"פ מחלל על אותו עודף.

הגמ' דנה אם יש קושיה על דברי חזקיה מהברייתא דלהלן שמבואר בה שמעשר נחשב דבר שאין לו מתירין ובטל ברוב, ואי נימא שאף פחות משו"פ הוא בר פדיון הוי דבר שיש לו מתירין דאפי' באלף לא בטל, והגמ' מעמידה באופן שגם לחזקיה א"א לפדותו, ולכן בטל ברוב, וכדלהלן.

דינים בתרומה וביכורים שאינם שייכים במעשר-

ביכורים הוקשו לתרומה ד"ותרומת ידך" אלו ביכורים.

חייבים עליהם מיתה זר או כהן טמא שאוכלם במזיד, **וחומש** זר האוכלם בשוגג.

נ"ג. ואסורים לזרים לרש"י קמ"ל שבמעשר אפי' איסורא ליכא, ולתוס' (ד"ה ואסורים) קמ"ל שאפי' חצי שיעור אסור.

והם נכסי כהן לקדש בהם את האשה, אבל במעשר לא, וכר"מ שמעשר ממון גבוה הוא. ובתוס' (ד"ה והן) הביאו ממתני' בביכורים שנכסי כהן היינו שבתרומה וביכורים אפשר לקנות עבדים וקרקעות ובהמה טמאה משא"כ במעשר, והקשו התוס' ממתני' במעשר שני שמשמע שם שאפשר לקנות בגדים ממעות מעשר, ותי' התוס' א' אתיא כר"י שמעשר ממון הדיוט. ב' אף לר"י אין מותר אלא בגדים שהגוף נהנה מהם ועבדים אסור. ג' אתיא כר"מ ואין האיסור אלא מדרבנן.

וטעונים רחיצת ידים לפירות, שגזרו חכמים על סתם ידים שיהיו שניות, ושני עושה שלישי בתרומה, אבל פירות מעשר אין טעונים רחיצת ידים, והנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. וכתבו התוס' (ד"ה וטעונין) דאיירי בנגיעה, אבל באכילה אף מעשר טעון נטילת ידים.

וטעונים הערב שמש שבטומאה דאורייתא אין לאוכלם אחר הטבילה עד הערב שמש.

ועולים באחד ומאה ואינם בטלים ברוב, (וכתבו התוס' (ד"ה ועולה וד"ה באחד) שזה דין דרבנן, אבל מדאורייתא דינו כשאר איסורים שביבש בטל ברוב ובלח בטל בשישים, וערלה וכלאי הכרם בטלים מדרבנן באחד ומאתים, דמתוך שכפל איסורו כפל עלייתו, ובתרומה וביכורים צריך להרים מדה אחת ולתתה לכהן משום גזל השבט, אבל בערלה וכלאי הכרם א"צ להעלות מידה אחת, דאין כאן גזל השבט). אבל מעשר בטל ברוב, ואיירי שאין בו שו"פ שאינו בר פדיה, ונטמא דלית ליה תקנתא באכילה, ונכנס לירושלים ויצא יבואר להלן.

הגמ' דנה **למה מעשר לא עולה באחד ומאה** די"ל שהכונה שהוא בטל ברוב, **ואי נימא כחזקיה שאפשר לפדות פחות משו"פ על מעות שכבר חילל עליהם, הוה דבר שיש לו מתירין שאינו בטל אפי' באלף**, אבל בלא חזקיה י"ל דאיירי בפחות משו"פ שאינו בר פדיון, ואיירי שנטמאו וא"א לאוכלם. (והקשו התוס' (ד"ה הוה) למה תרומה לא נחשב יש לו מתירין שהרי יכול להשאל עליה, ותי' דלא חשיב יש לו מתירין כיון שאין מצוה לישאל עליה כמבואר בנדרים (נ"ט.), או דאיירי באינה ברשותו אלא ברשות כהן).

והגמ' דוחה את הראיה ומעמידה באופן שאף לחזקיה א"א לפדות את המעשר, דאיירי -

שאין לו מטבע שכבר חילל עליה.

ואינו יכול לצרף מעשר אחר שזה חצי פרוטה מפני שא"א לצרף דאורייתא ודרבנן והכא המעורב אינו חייב אלא מדרבנן, שהרי מדאורייתא בטל ברוב.

ואין אומרים שיביא דמאי דאינו חייב אלא מדרבנן, דמדאורייתא כל אדם נאמן על המעשרות, **דחוששים שמא יביא טבל ודאי** ואם יעשה כך נמצא שאכל בלא חילול. וכתבו התוס' (ד"ה דלמא, הראשון) שבדאורייתא ודרבנן חוששים שלא ידע שאין מצטרפים, אבל אין חוששים שיפריש מן החיוב על הפטור.

ואין אומרים שיחלל פרוטה וחצי על שתי פרוטות ואז יחלל את המעורב על החצי שנשאר, דפרוטה שחילל חלה על הפרוטה, וחצי הפרוטה הנוסף לא חל כלל, וא"א לצרפה עם המעשר המעורב שאינו חייב אלא מדרבנן. ומה שאמר חזקיה שיחלל על המותר, היינו כשחילל על מטבע גדול פחות משוויו.

ואין אומרים שיביא איסר ויחלל עליו בפחות משוויו מפני שחוששים שיביא ב' פרוטות ויעשר בפרוטה ומחצה וכנ"ל. וכתבו התוס' (ד"ה דלמא, השני) שאף שבעלמא מחללים על פרוטות, שם אין חוששים שיחלל על פחות מפני שיודע שא"א לחלל על פחות, אבל כאן חוששים שלא ידע שא"א לצרף דרבנן דאורייתא.

ואע"פ שיכול לעלות לירושלים ולאכול, לא חשיב יש לו מתירין, דאיירי שהוא רחוק מירושלים. תוד"ה ליהדר.

ובכהאי גוונא המעשר בטל ברוב, אף לדברי חזקיה.

ועוד איתא בברייתא שב**נכנס לירושלים ויצא** אינו בר פדיון ולכן הוא בטל ברוב.

נ"ג: לל"ק מדובר בשוה פרוטה, ואינו בר פדיון משום ש**נפלו המחיצות של ירושלים** ואסור לאכול שם מעשר עד שיעמדו המחיצות דבעינן "לפני ד' ", וא"א לפדותו כיון שקלטוהו מחיצות, (ונכתבו התוס' (ד"ה דנפול) דאיירי בנפלו רוב המחיצות, אבל בנפלו מקצתם אף שאסור לטלטל בשבת, חשיב מחיצה לגבי אכילת מעשר וקדשים קלים), **ואף שדין "מחיצה לקלוט"** שאסור לפדות אחר שנקלט במחיצות ירושלים הוא דין דרבנן (משא"כ דין מחיצה לאכול שזה דאורייתא), מ"מ לא פלוג רבנן בין יש מחיצות לאין מחיצות ואסרו בכל גוונא לפדותו, וממילא א"א לאכול או לפדות, והוי דבר שאין לו מתירין דבטל ברוב. **אבל ביצא ולא נפלו המחיצות הרי יכול לחזור ולהכניסו** ולאוכלו עם התערובת בירושלים. וכתבו התוס' (ד"ה ליהדר) שבזה לא העמידו ברחוק מירושלים, דחשיב אין לו מתירין, דמשמע שיצא מירושלים אפי' רק פסיעה אחת.

עוד כתבו התוס' (ד"ה לא) שאף שמבואר בסנהדרין קי"ג שמעשר שני של עיר הנדחת שנכנס לירושלים, שאם נפלו מחיצות ירושלים אסור, מפני שלא גזרו שמחיצות קולטות אלא כשיש מחיצות. התם היינו טעמא משום שמדאורייתא אינו נחשב שלל ירושלים אף כשיש מחיצות כיון שיכול להוציאו, וחכמים לא אמרו שנחשב של ירושלים אלא כשהמחיצות קיימות, אבל להוציאו ולפדותו אסור אף כשאין מחיצות, ואמנם אם נפלו המחיצות לפני גמר דין לא חל עליו גמר דין. אי נמי איירי כשנפלו המחיצות לפני הגמר דין, אבל אם נפלו אחרי גמר דין תו לא פקע. (ואם לא חל עליהם גמר דין יאכלו אם תיבנה החומה, אבל זבחים שעושים בהם עבודות אין חוזרים ונראים).

ורב ששת מתרץ דברי חזקיה דחדא קתני דאיירי בפחות משו"פ שנכנס לירושלים ויצא אבל בלא קלטוהו אפשר לחללו על מטבע שכבר חללו בו כדברי חזקיה, ואיירי שנפלו מחיצות וכנ"ל, וקמ"ל שאפי' פחות משו"פ נחשב שקלטוהו מחיצות וממילא אין לו התר בפדיון ובטל ברוב.

ולא איירי במעשר שנטמא שאינו יכול לפדותו, שהרי **אפשר לפדות מעשר שנטמא בירושלים**, דכתיב "כי לא תוכל שאתו" ושאת היינו אכילה דכתיב וישא משאת, אבל מעשר טהור א"א לפדותו בירושלים דכתיב "כי ירחק ממך הדרך", ואי איירי בלקוח ממעות מעשר שני הרי אפשר לפדותו, ואי ס"ל לברייתא כר"י שצריך לקוברו בספרי דריש מ"הכסף" כסף ראשון, ואף שלעיל מ"ה. מבואר שאפשר לחלל כסף שני, היינו דווקא כסף על כסף ולא פירות על כסף, ובמתני' מעשר שני פרק ג' מבואר טעם נוסף (והכא אסמכתא היא, או דטרח וכתב ליה קרא), א"כ לא צריך לאוקמי ביצא.

שוה פרוטה לפדיון מעשר שני- כתיב "ואם גאול יגאל איש ממעשרו" ולומדים מזה שיש מעשר שאין לו פדיון. לרבי אמי וריו"ח ממעטים מזה מעשר שני שאין בו שו"פ שאינו תופס פרוטה, אבל אם הוא שוה פרוטה הוא בר גאולה. וכתבו התוס' שאין ממעטים רק מחומש, דסברא לאוקמא מיעוטא בגוף הפדיון. ולרבי אסי ורבי שמעון בן לקיש צריך שבחומש יהיה שו"פ וצריך שהמעשר שני עצמו יהיה שוה ד' פרוטות, כדי שיהיה ראוי לתוספת חומש, שעל זה מדבר הפסוק. והקשו התוס' למה לא ממעטים רק שאינו מוסיף חומש.

והגמ' מדייקת מברייתא שצריך שיהיה בחומשו שו"פ, דקתני בברייתא שאם אין בו שו"פ דיו שיאמר הוא וחומשו מחולל על מעות הראשונות שכבר חילל עליהם, וכדחזקיה, וא"צ להמתין להעלותו לירושלים או לצרפו עם אחר. ומלשון דיו משמע שאפי' אם בו יש פרוטה א"א לחללו כיון שאין בחומשו פרוטה.

דיני חומש

מצינו בתורה בכמה דינים שצריך להוסיף חומש על הקרן, (ונתבארו במתני' נ"ה:)
א' האוכל תרומה וכדו' בשוגג. ב' הפודה נטע רבעי או מעשר שני שלו. ג' הפודה הקדש שלו. ד' הנהנה שו"פ מן ההקדש, ה' גזלן שכפר ונשבע לשקר והודה. ובסוגיתנו יבוארו פרטי דינים בזה.

מלגיו או מלבר- בברייתא מבואר שלרב יאשיה צריך שיהיה הוא וחומשו יחד חמשה והיינו חומש מלבר, ולרבי יונתן צריך להוסיף חומש מהקרן. ובמתני' (ערכין כ"ז) מבואר שמוסיף חומש מלבר. דקתני שאם הוא ואחר רוצים לפדות הקדש בעשרים, הבעלים קודם מפני שהוא מוסיף עוד חמש.

עוד מבואר בערכין שאם אחר רוצה לפדות ביותר מכ' צריך הבעלים להוסיף חמש על הסכום שהאחר מציע ולא זוכה בה האחר כדי שלא יפסיד ההקדש, ואין פוחתין לבעלים מהקרן ששמאה איש אחר, וא"צ להוסיף חומש אלא על העשרים, ולא על העילוי, והיינו עד כ"ה וכשהבעלים הציע עשרים ועוד משהו, אבל אם אחר רוצה לפדותו ביותר מהקרן וחומש של הבעלים פודהו האחר.

נ"ד. אם החומש מעכב- הגמ' מסתפקת אם החומש הוא חלק מהפדיון דגזירת הכתוב היא שהחומש הוא חלק מהפדיון וממילא הוא מעכב מלאכול מעשר שני חוץ לחומה, **או שאינו חלק מהפדיון ואינו מעכב.** וכתבו התוס' (ד"ה או) דאיירי דווקא כשחילל רק את הקרן, אבל באמר הוא וחומשו מחולל על שווי הקרן מחולל, שהרי אפי' הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל, ומסתמא ה"ה בהקדש.

והגמ' מוכיחה שאין החומש מעכב ממה שבפדיון מעשר שני של דמאי א"צ להוסיף חומש, דכיון שאינו מעכב במעשר דאורייתא ליתא בדרבנן, (וכן אין לדמאי ביעור בשנה השלישית שצריך לבער את המעשרות).

אבל קרן יש לו כיון שהקרן מעכב בדאורייתא ואם לא הפריש קרן אסור לאוכלו חוץ לחומה.

ומה שמצינו לענין אם מותר לאכול פירות מעשר שני לפני נתינת החומש, שלר"א מותר ולרבי יהושע אסור, ואמר רבי שאף שר"א מתיר גם בחול, נראים דבריו רק בשבת ודברי רבי יהושע בחול דסבר שאין החומש מעכב, אלא דחיישינן לפשיעה, ובשבת לא חיישינן משום "וקראת לשבת עונג", **ויש לפרש שנחלקו אם החומש מעכב ואסור אפי' בשבת, או שאינו מעכב ומותר אפי' בחול, אך יש לדחות שלכו"ע אין החומש מעכב** ואין האוכלו לוקה משום "לא תוכל לאכול בשעריך" **ונחלקו אי חיישינן לפשיעותא** שיתייאש ולא יתן את החומש. וכמו כן נחלקו לגבי הקדש, ואמר רבי יוחנן שבהקדש בשבת מודה רבי יהושע שמותר לאכול, משום דכתיב "וקראת לשבת עונג", ועוד שהרי הגזברים יתבעו אותו על החומש.

חומשו כמותו-

רבא לומד מדכתיב "עליו" בכל החומשין **שחומש דינו כמו הקרן,** ומ"מ אין לומדים אלא ממה משלם את החומש, אבל דיני החומש לא, שהרי אין החומש מעכב אע"פ שהקרן מעכב. תוד"ה עליו.

אין מתחלל על הקרקע- חומש של הקדש אינו מתחלל על הקרקע כמו הקרן, דכתיב "ונתן הכסף וקם לו", ולומדים מכלל ופרט וכלל ומרבים מטלטלין שהם כעין הפרט וממעטים קרקעות, וכיון שתיבת כסף מיותרת יש לרבות כל דבר שהוא כעין הפרט. (תוד"ה ונתן). עוד כתבו התוס' (ד"ה הקדש) דמ"מ בונים בשל חול ואח"כ מקדישים, או כמ"ד דתלוש ולבסוף חיברו הוי כתלוש, או דכיון שאם לא יהיה קדוש סופו ליעקר מיקרי תלוש.

אינו משתלם אלא פירות ולא מעות- זר שאכל תרומה אינו משלם קרן וחומש ממעות או בגדים אלא מן החולין פירות חולין, שהתשלומין נעשים תרומה, דכתיב "ונתן לכהן את הקודש" דבר הראוי להיות קודש. וכמו שמצינו במתני' שהגונב תרומה ולא אכלה והיא חוזרת בעין משלם כפל לפי שוויה לימכר בשוק ודמיה פחותים משל חולין שאינה ראויה אלא לכהן טהור וכשהתרומה ג"כ טהורה. ואם אכל את התרומה בשוגג משלם פעמיים קרן לקרן וכפל וחומש בשביל אכילתה, ומשלם קרן וחומש מן החולין פירות מתוקנים, ועוד קרן דמי תרומה כפי שתרומה נמכרת בשוק.

אינו מתחלל על אסימון- אין מעשר או חומשו מתחלל על אסימון, דכתיב "וצרת הכסף בידך".

נ"ד: חומש על חומש-

הגוזל את חבירו ונשבע ושילם את הקרן וחזר וכפר בחומש שאמר נתתיו לך ונשבע על החומש והודה, הרי זה משלם בכל כפירה ושבועה עוד חומש, עד שלא יהיה בקרן אותו חומש שהוא כופר בו שוה פרוטה, דכתיב "וחמישיתיו". ואף דאיירי בייחד כלי או בנטל ממנו וחזר והפקידו אצלו, מ"מ צריך פסוק כיון דמ"מ מכח חומש הוא בא. תוד"ה מוסיף.

וכן באוכל תרומה בשוגג משלם חומשא דחומשא שהתשלומין נעשים תרומה, ואם אכל אותם משלם אותו וחומשו, (ודין זה הוא באוכל או שותה או סך דסיכה כשתיה ושתיה כאכילה, בין תרומה טהורה ובין טמאה, אבל אם ביערה באופן אחר אינו משלם חומש, דכתיב "כי יאכל" פרט למזיק).

ובפדיון מעשר שני לא מצינו דין זה בתורה או במתני' שאם חזר וחילל את החומש הראשון צריך להוסיף חומש, ופשיטא לן שא"צ להוסיף כיון שהתורה לא רמזה כלל דין זה.

ובפדיון הקדש ילה"ס אם מוסיף חומש על חומש אם חזר וחילל את החומש, וצדדי הספק הם האם לומדים מ"ויסף" כמו שלומדים בתרומה דמשמעות ויסף הוא שתי תוספות, או שהלימוד בתרומה הוא לא ממשמעות ויסף אלא שלוקחים את הו' דויסף ומוסיפים אותו לתיבת חמישיתו והוה ליה חמישיתיו חמישיות הרבה, דקיימא לן גורעין ומוסיפין ודורשין, אבל בהקדש דכתיב ביה חמישית, גם ע"י תוספת ו' לא משתמש חמשיות הרבה, ואין מוסיפים את הו' באמצע התיבה ועי"ז יהיה כתוב חמישיות, דאין מוסיפים אלא בראש התיבה או בסופה. והגמ' מסיקה שיש בזה חומש על חומש, דדורשים הקש חומש לכסף שגם לחומש יש חומש כמו לכסף. ואף שאמר ריב"ל שאין מוסיפין חומש על הקדש שני אם חזר וחילל את החומש או את הקרן הראשון, מ"מ חומש הרי הוא כתחילת הקדש כיון שמאיליו נתוסף ואינו תחת הראשון.

חומש בהקדש שני-

אין מוסיפין חומש על הקדש שני, דכתיב "ואם המקדיש וכו' " המקדיש ולא המתפיס שהמתפיס אין קדושתו מחמת עצמו אלא נתפס בקדושה של אחר. וכתבו התוס' (ד"ה דלמא) שמפסוק זה לומדים שאין חומש בהקדש שני בבית, והפסוק דלהלן איירי במטלטלין, וצריכא.

לימוד נוסף שאין מוסיפין חומש על הקדש שני- הברייתא לומדת מהפסוק "ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך" וממה שלא כתוב ואם בהמה טמאה לומדים שהכונה שיש הקדשות שהם כבהמה טמאה ומוסיף בהם חומש שכמו שבהמה טמאה היא תחילת הקדש (כנ"ל למעוטי הקדש שני) וכולה קדושה דסתם הקדש בהמה טמאה לבדק הבית (למעט קדשים קלים שיש לבעלים חלק בבשר שאין בהם מעילה אמנם בסוף הברייתא בתורת כהנים מרבה אף קדשים קלים, שהרי שלמים אין כולם לשמים ויש בהם חומש. תוד"ה לענין) מועלים בה, כך כל דבר שהוא תחילת הקדש וכולו קדוש מועלים בו ואין הכונה מעילה כפשוטו שהרי הפסוק לא מדבר על מעילה, ועוד שהרי גם בלי התנאים הנ"ל שייך מעילה, אלא הכונה לענין חומש בבא לפדות הקדש שאין מוסיפים חומש אלא בתחילת הקדש, וחומש נקרא מעילה כיון שגם במעילה יש חומש.

נ"ה. ואף ששייך הקדש שני בבהמה טמאה לומדים מ"הטמאה" שהכונה דווקא לראשונה, (כמו שרבא לומד מ"העולה" עולה ראשונה שסדר המערכה הוא שלא יהיה שום קרבן לפני תמיד של שחר, וכתבו התוס' (ד"ה העולה) שהתמיד הוא ראשון בפרשת פנחס, אי נמי שהקריבוהו ראשון במדבר, אי נמי שהיה ראשון לחינוך המזבח). ואין ללמוד דאיירי בתחילת הקדש ממה שבהמה טמאה לא שייכת בסוף הקדש כיון שאינה ראויה למזבח או לשקעה בבנין, דמ"מ היא שייכת באמצע הקדש שמתפיס אותה תחת הקדש אחר וחוזר ופודה אותה ואין להעדיף ללמוד מסוף הקדש שאין מוסיף שם חומש שהרי אין שם פדיון אף שבשניהם זה הקדש ע"י התפסה, דאדרבה יש ללמוד מתחילת הקדש שבשניהם יש אחריהם קדושה נוספת. והקשו התוס' (ד"ה נדמייה) שלפי הצד שהקדש שני דומה לתחילת הקדש, א"כ למה לי קרא והרי בסוף הקדש לא שייך חומש. ותי' דשייך חומש היכא שלקח אבנים כדי לשקען ונמלך לפדותם, או כשנפל הבנין ורוצה לפדות את האבנים, אי נמי לא אתי קרא אלא למעט אין כולה לשמים.

וכן מבואר בברייתא נוספת שאין מוסיפין חומש על הקדש שני, דאיתא בברייתא שהמתפיס פרה תחת פרה של הקדש או טלית תחת טלית חל הפדיון אף אם אין הדבר השני שוה כמו הראשון, דהקדש שוה מנה שחיללו על שו"פ מחולל, ויד הקדש על העליונה שאם השניה שוה יותר מהראשונה כולה קדושה, ואם שוה פחות צריך להשלים, ואם אמר שיחול ההקדש בשניה על שווי חמש סלעים חל הפדיון אע"פ שאינו שוה כמו שאמר, וכתב רש"י שצריך גם בזה להשלים את השווי החסר, ובתוס' כתבו דכיון שנתכוין לחלל דבר גדול על דבר קטן א"צ להשלים (עיין מהר"ם שיף). ואין מוסיף חומש על פדית הקדש שני. וכתבו התוס' (ד"ה פרה) דאף דכתיב "והיה הוא ותמורתו יהיה קודש" הכא איירי בקדשי בדק הבית, שאפי' הם תמימין חלה התמורה (ומ"מ עובר בעשה, וכשפודים אותו יומר לצרכי עולות) אי נמי מיירי בקדשי מזבח ובקדם המום להקדש.

כמה שיעורי ממון בדיני התורה

שיעור אונאה- האונאה שיעורה ארבעה כסף למוקח של סלע, והיינו שתות. ואם אונה את חבירו בפרוטה והמוקח ו' פרוטות לרב כהנא אין בזה אונאה עד שיהיה איסר שהוא מטבע של כסף, וללוי יש בזה אונאה.

הטענה שתי כסף, וההודאה שוה פרוטה. והיינו שאם תובע את חבירו לפחות שתי כסף, והוא מודה בשו"פ וכופר בשאר, או שכופר בפרוטה ומודה בשאר, משביעין אותו שבועת מודה במקצת.

דינים ששיעורם פרוטה-

חמש דינים ששיעורם פרוטה לתנא דמתני'- א' ההודאה, כנ"ל. ב' קידושי אשה. ג' מעילה בהקדש. ד' חיוב השבת אבידה דדרשינן מ"אשר תאבד". ה' חיוב השבת הגזילה אפי' למדי אם גזל ונשבע והודה, דכתיב "ונתן לאשר אשם לו" דליכא כפרה עד שיחזירנו לידו ממש ולא לשלוחו. (הגמ' מבארת שהחידוש במתני' הוא בדין חמש פרוטות, אבל הדינים הראשונים נשנו במק"א).

לוי שנה במתניתיה ה' פרוטות- א' אונאה. ב' הודאה. ג' קידושין. ד' גזל. ה' ישיבת הדיינים שאם יש לו עדים או שחברו מודה ודוחהו מלשלם ישבו הדיינים ויכופו אותו. ולוי לא שנה אבידה משום דתני גזל, אבל ישיבת הדיינים שנה לאפוקי מרב קטינא הסובר שבי"ד נזקקים אף לפחות משו"פ (והיינו אם כבר הוזקקו לדון על פרוטה וחזר הנתבע ותבע פחות משו"פ לפני שעמדו הדיינים, דלא בעינן פרוטה בגמר דין), ולא תני הקדש משום שמיירי בחולין.

ותנא דידן לא תני אונאה משום דס"ל שאין אונאה לפרוטות אם המוקח שוה ו' פרוטות. ישיבת הדיינים כי היא כלולה בגזל דשמע מינה שפרוטה היא ממון וכופים עליה, ואף שגם אבידה היא ממון, יש באבידה חידוש מיוחד שחייב להכריז אע"פ שהוזלה אחרי שעת המציאה, ובגזל החידוש שצריך ללכת אפי' למדי. ותנא דידן דמיירי גם בקדשים לא תני שמעשר בפרוטה שהרי בפחות מפרוטה לא תופס הפדיון דס"ל שצריך שיהיה בחומש פרוטה ולמ"ד שחולק קשה ממתני'. תוס'. ובחומש לא קמיירי.

חמשה חומשין הם

נ"ה: האוכל בשוגג **תרומה** גדולה [דכתיב "ואיש כי יאכל קודש בשגגה ויסף חמישיתו עליו"], ותרומת מעשר, וחלה, וביכורים, מוסיף חומש דכל אלו נקראים בתורה תרומה.

הפודה נטע רבעי ומעשר שני שלו מוסיף חומש דילפינן קודש קודש ממעשר, וחשיב להו כחדא כיון דמחד קרא נפקא ["ואם גאל יגאל איש ממעשרו"]. ואם חילל של אחרים אין מוסיף חומש, דכתיב "איש ממעשרו".

הפודה את הקדשו מוסיף חומש, אבל של אחרים לא, דכתיב "ואם גאל יגאל את השדה המקדיש אותו ויסף חמישית".

הנהנה שו"פ מן ההקדש בשוגג, חייב קרבן מעילה ומוסיף חומש.

הגוזל את חבירו שו"פ ונשבע לו מוסיף חומש.

אם עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה

הגמרא דנה האם בתקנות שתיקנו חכמים נתנו להם חכמים חומר כמו בדינים דאורייתא, אף היכא שאין טעם להחמיר כ"כ משום קנס, או שרבנן לא החמירו כמו בדאורייתא.

חומש באוכל תרומת מעשר של דמאי- לתנא דמתני' אף בזה מוסיף חומש, (אבל תרומה גדולה של דמאי לא שייכא, דא"צ להפריש בדמאי תרומה גדולה לפי שהיו זהירים בה). ושמואל מבאר טעמא דמתני' כר"מ דס"ל שחכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה, וכדלהלן-

כתבו התוס' (ד"ה וכי) שהנדון בסוגיא הוא במקומות שאין טעם לעשות חיזוק כשל תורה, ומ"מ רבנן תיקנו שיהיה כמו דאורייתא, אבל היכא שיש טעם משום סייג לחזק הדבר בזה מצינו בכמה מקומות שעשו חיזוק כשל תורה.

שליח שלא אמר בפני נכתב ובפני נחתם והיינו שליח הולכה המביא גט מחו"ל שתיקנו לומר בפני נכתב ונחתם משום שאין בקיאין לשמה ואין עדים מצויים לקיימו, **לר"מ יוציא** מי שנשאה על ידי גט זה **והולד ממזר, משום ששינה ממטבע שטבעו חכמים.** וכתבו התוס' (ד"ה ולא) שלר"מ א"צ לומר אלא בפני נחתם, דאפי' מצאו באשפה כשר, ונקט נכתב משום רבנן. ולחכמים אין הולד ממזר, אלא לרבנן אם נישאת או לר"מ לפני שנישאת **יטלנו ממנה ויחזור ויתן ויאמר בפני נכתב ובפני נחתם,** ואינו יכול לומר בלי לתת, דאף שא"צ לומר לפני הנתינה, מ"מ צריך לומר בעודם עסוקים באותו ענין.

חילול מעשר שני-

רב ששת מוכיח שלר"מ לא עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה ממה שמצינו שבדמאי מחללים כסף על נחושת וכסף על כסף, אף שבמעשר שני דאורייתא לא התירו לחלל אפי' כסף על נחושת אלא מדוחק, ולחזור ולחלל את הנחושת על כסף.

(דקתני דמעשר שני של דמאי מותר לחללו כסף על כסף ונחושת על נחושת וכסף על נחושת. ונחושת על הפירות אפי' חוץ לירושלים, לר"מ יחזור ויפדה את הפירות ויעלה את הכסף לירושלים, דכתיב "וצרת הכסף", ולחכמים אם רוצה יעלה את הפירות ויאכלו בירושלים דבדמאי הקילו. ובמעשר ודאי אם נתערבו סלע של חולין וסלע של מעשר שני ורוצה להנות מהסלע של חולין, מביא מעות נחושת ואומר שהסלע של המעשר יהיה מחולל עליהם וחוזר ומחלל את המעות על הסלע היפה מבין שני הסלעים, שכיון שאין מחללים כסף על נחושת אלא מדוחק אין מקיימים חילול זה, ולא אמרו שיקח מטבע אחת ויאמר שאם השניה היא המעשר תהיה מחוללת על זו, מפני שכסף על כסף אינו דרך חילול, ואין עושים כך אפי' מדוחק).

ביאור התוס' בדברי הגמ'- כל הנ"ל הוא לפי פירוש רש"י, אבל לתוס' (ד"ה ויחזור) עדיף להעלות את הפירות מאשר כסף, ועל כן פירשו שלר"מ יכול או להעלות הפירות או לפדותם (והגורסים "ובלבד שיפדה אין הכונה שחייב לפדות אלא שכשחלל נחושת על הפירות יהא בדעתו לחזור ולפדות, שאם היה בדעתו להעלותם צריך להעלותם), ולרבנן צריך להעלותם. והקושיא היא שיוצא שר"מ מחמיר יותר מחכמים ובפדיון מיקל יותר מחכמים.

נ"ו. רב יוסף דוחה שאמנם ר"מ מקל בפדיון מעשר שני, אבל באכילתו מחמיר כשל תורה, וכמו שמצינו שלר"מ מותר למכור דמאי בלי לעשר רק לסיטון והלוקח יעשר שכולם יודעים שהסיטון לוקח גם מעמי הארץ, אבל בעל הבית צריך לעשר אפי' מוכר הרבה כמו סיטון, מפני שהלוקח סבור שהם שלו ועישרם, ולחכמים גם בעה"ב מוכר או שולח לחבירו במידה גסה (ג' קבין ביבש ובלח שוה דינר), שהלוקח יודע שצריך לעשר. וכתבו התוס' (ד"ה לא) שאסור למכור דמאי לעם הארץ והכא איירי שמוכר לסיטון חבר, או דנימא שלסיטון ולבעה"ב במידה גסה מותר כמו שמותר למכור דמאי לעניים ולאכסנאים.

רבינא מוכיח שלר"מ לא עשו חכמים חיזוק כשל תורה ממה שהתיר ר"מ להפריש בפת דמאי מדפוסים הרבה ואינו חושש שיפריש מן החיוב על הפטור ונמצא נותן טבל לכהן או מן הפטור על החיוב והפירות אינם מתוקנים, ומבואר שאין חוששים שקנה מכמה בני אדם. (וכן יכול להפריש מפת צוננת על פת חמה, שהרי התורם מן הרעה על היפה תרומתו תרומה). וכתבו התוס' (ד"ה הלוקח) שמה שר"י אוסר בצוננת על החמה דווקא אם הם מדפוסים הרבה, (והקושיא היא שרואים שר"מ מיקל יותר מרבנן, וכנ"ל), ומה שר"מ מחמיר לגבי פלטר צ"ל שהדבר תלוי ברגילות, ונחתום רגיל לקנות מאחד ואפי' הם ב' מיני תבואות, ועושה אותם ב' דפוסים להבדיל בין התבואה היפה לרעה, ור"י סובר שחמה וצוננת וגם הדפוס שונה מוכח שזה משני בני אדם, אבל בשינוי דפוס לחוד אפי' בפלטר לא חייש ר"י.

דברי אביי על המו"מ הנ"ל בסוגיתנו- אביי אומר שר"א ששאל למה דין דמאי כדין מעשר דאורייתא יפה שאל, ושמואל שאמר שרואים בגט שעשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה, אין הדמוי בין גט לתרומה נכון, דדילמא שאני מיתת בי"ד דחמירא ממיתה בידי שמים (ורבא מיישב דשם מיתה אחד הוא). ורב ששת ששואל מחילול מעשר שני אינו קושיא שהרי שם אין מיתה אלא לאו, ומ"מ תירוץ רב יוסף הוא נכון. ורבינא במקום להקשות מנחתום, היה יכול להביא ראיה ממה שהלוקח מפלטר צריך לעשר מכל דפוס ודפוס, ובהכרח שאינו קונה אלא מג' בני אדם, וא"כ יש לתרץ הקושיא מנחתום שנחתום לא קונה אלא מאחד אע"פ שעושה הככרות בדפוסים חלוקים.

אלו דברים שאין להם אונאה

לעיל נתבארו דיני אונאה במטלטלין ובמטבעות. הגמרא מבארת באלו דברים אין דיני אונאה, ומנלן, והאם יש בהם ביטול מקח ביותר משתות.

נ"ו: קרקעות אין להם אונאה, דכתיב "או קנה מיד עמיתך" דבר הנקנה מיד ליד. דכל היכא דכתיב ידו הכונה ידו ממש, כמו שמצינו בגניבה שצריך רבוי מיוחד לתשלומי כפל, אם לא גנב בידו אלא בגגו חצרו וקרפפו שנכנסה לשם ונעל בפניה לגנבה, כיון דכתיב "אם המצא תימצא בידו הגניבה", קמ"ל אם המצא תמצא מ"מ. וכן בגט כיון דכתיב "ונתן בידה" הו"א שאין מועיל לתת גט בגגה חצרה וקרפפה, קמ"ל ונתן מ"מ מדלא כתיב "בידה יתננו". ומבואר שידה משמע יד ממש, ואמנם הא דכתיב "ויקח את כל ארצו מידו" כיון שא"א לפרש ידו ממש, מפרשים שהכונה לרשותו. וכתבו התוס' (נ"ז: ד"ה דאפילו) שקרקעות אפי' עד פלגא אינו חוזר.

עבדים אין להם אונאה, כיון שהוקשו לקרקעות דכתיב "והתנחלתם אותם וכו' ".

שטרות אין להם אונאה אם מכרם שיגבה הלוקח חוב בתוכם, דכתיב "וכי תמכרו ממכר" דבר שגופו מכור וקנוי, ושטרות אינם מכורים אלא הם לראיה בלבד. ומ"מ המוכר שטרותיו לבשם לצורן בהם אבקת סממנים שמוכרם לתשמיש גופם יש להם אונאה מפני שגופם קנוי ומכור, ולאפוקי מרב כהנא שסבר שאין אונאה בפרוטות אלא במקח של איסר.

מכירת שטרות- התוס' (ד"ה יצאו) מבארים בב' אופנים דין אונאה במכירת שטרות, או דנימא שמכירת שטרות דאורייתא ולכן שייך בהם אונאה, או שאף אם מכירת שטרות דרבנן שייך אונאה במלוה על פה שנתן המלוה מעות כדי שיכתבו שטר ושילם לו יותר מהשווי האמיתי בכדי אונאה, או להיפך ששילם הלוה יותר מדאי כדי שיחזיר לו את השטר. ורבינו חיים סובר שמכירת שטרות דאורייתא ומוכר לו את השעבוד שיש לו בקרקעות.

הקדשות גובר המוכר הקדש או המוכר עולתו שנפל בה מום, אין להם דין אונאה דכתיב "אחיו". ולהלן נ"ז מובא **שלרב חסדא אינם בתורת אונאה ואפי' בפחות מכדי אונאה חוזר** ודווקא הקדשות אבל קרקעות עד פלגא אינו חוזר. תוס'. ושיטת ר"ש שרק לקדשים שאינו חייב באחריותם כגון דאמר הרי זו אין אונאה, אבל אם חייב באחריותם כגון שאמר הרי עלי יש להם אונאה שכיון שחייב באחריותה אם נגנבה או אבדה דידיה היא.

שכירות יש בה אונאה, דאף דכתיב ממכר, שכירות ביומיה מכירה היא, ולא כתיב ממכר לעולם. וכתבו התוס' (ד"ה והאי) שלענין תרומה שכירות אינה כמכירה (שאם שכר פרה מכהן יכול להאכילה תרומה), מ"מ כאן דורשים "ממכר" לרבות שכירות.

חיטים שזרעם בקרקע אם אמר ללוקח שזרע ששה ויש עדים שזרע חמשה, בזה אפי' פחות מכדי אונאה חוזר, כיון דהוי דבר שבמדה ובמשקל ובמנין והוי מקח טעות וחוזר אפי' ביטלם אגב קרקע, דלא נתמעטו קרקעות מדין מקח טעות דאדעתא דהכי לא זבן. ורבא מסתפק מה הדין כשאמר שזרע כמה שהשדה צריכה והתברר שזרע פחות מכך דכיון שהדבר תלוי באומדנא ושיח טעות הוי כדין אונאה, וצדדי הספק הם האם החיטים כמונחים בכד ויש להם אונאה, או שביטלם בקרקע ואין לקרקע אונאה ואיירי בדלא השרישו. וכתבו התוס' (ד"ה אלא) שהמוכר מודה שזרע רק ה' וחשב שזה מה שהיא צריכה ולכן לא הוי מקח טעות, ואגלאי מילתא שצריך שש, ונמצא שהאונאה היא בחיטים ולא בקרקע שהרי אם היה זורע יותר חיטים הקרקע היתה שוה יותר.

וכתבו התוס' (ד"ה אלא) שבאופן שידוע איזה כמות זרע, ומכרו ביותר משוויו, בזה גם לפי הצד שהחיטים בטלות אגב קרקע, יש בזה אונאה, מפני שהמכר אינו תלוי בקרקע אלא בחיטים שבשוק. עוד כתבו התוס' (ד"ה כל) שמה שמבואר בב"ב ק"ג שהמוכר בית כור קרקע ונמצא שמכר לו פחות מנכה לו מהדמים ואין המקח בטל, לא איירי התם כשהמוכר אמר שהוא מדד את הקרקע ויש בה בית כור, אלא אמר על פי אומדנא ולכן המקח קיים.

וכמו כן **יש להסתפק אם נשבעים עליהם** אם הודה במקצת או לא.

וכן **לגבי עומר ילה"ס** היכא שקצרם קודם לעומר וזרעם ולא השרישו קודם לעומר אם העומר מתיר את הזרעים, או דהוו כקרקע ואין העומר מתירם, אבל את הגדולים ודאי אין העומר מתיר כיון שלא השרישו. אבל אם השרישו קודם לעומר עומר מתירם דעומר מתיר גידולים ואם השרישו לאחר העומר אין העומר מתירם לגידולים שגדלו אח"כ. תיקו.

נ"ז. מתי יש ביטול מקח במקרים הנ"ל-

לרבי אמי עבדים שטרות קרקעות והקדשות **אע"פ שאין להם אונאה יש להם ביטול מקח** ביותר משתות דאינו מדין אונאה אלא מקח טעות.

וכתבו התוס' (ד"ה אמר) שלקמן ק"ח מבואר שאם מכר קרקע ששוה מאה במאתים המקח קיים כיון שאין אונאה לקרקעות, ותי' שאין בהם אונאה היינו עד פלגא אבל מפלגא ואילך בטל המקח וכדמצינו לקמן גבי בהמה ומורגלית.

שיטת רבי יוחנן בהקדש וקרקעות- ריו"ח אמר "אונאה אין להם ביטול מקח יש להם" י"א שכוונתו להקדשות וכ"ש לקרקעות, וי"א שכוונתו לקרקעות, אבל להקדשות אין אונאה כיון שלא שייך טעות כלפי שמיא, וכיון שאין להם אונאה מקח טעות נמי לית בהו כדשמואל דס"ל שהקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל.

חילול הקדש בפחות מדמיו- ומה שמצינו שאם חילל הקדש בעל מום על בהמה אחרת יצא ההקדש לחולין אע"פ שבהמת ההקדש שוה יותר מהבהמה שחילל עליה, וצריך להוסיף דמים (אבל קרבן תמים אינו מתחלל), ואמר ריו"ח שתוספת הדמים היא מדרבנן ד"ערכך" היינו כל דמים שיעריכוהו, ולר"ל מדאורייתא ד"ערכך" שווים משמע, ובהכרח איירי בשיעור ביטול מקח שהרי בכדי אונאה הרי אין אונאה להקדשות, ואיך ריו"ח שסובר שיש בהם ביטול מקח סובר שרק מדרבנן צריך להשלים, ובע"כ שצריך להפוך את השיטות במחלוקת זו, דאם במקח הוי מקח טעות בחילול לאו מידי עבד, (ואמנם למ"ד שלא אמר ריו"ח אלא בקרקעות ולא בהקדשות א"צ להפוך את השיטות). או לבאר שנחלקו אם כוונת המשנה שאין להם דין אונאה או שאינם בתורת אונאה ואפי' פחות מכדי אונאה חוזר.

וכתבו התוס' (ד"ה יצא) שלפי הצד שחייב להשלים את המעות מדאורייתא, לא יצאה הבהמה לחולין אלא כנגד מה שנתן, והשאר יחולל כשישלם את ההפרש, והחידוש שלא בטל הפדיון לגמרי כמו שבחולין המקח בטל.

ביאור מחלוקת ריו"ח ור"ל- יש לפרש שנחלקו אם הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל. או שלכו"ע מחולל ונחלקו אם מותר לחלל לכתחילה או שאסור לכתחילה וצריך לשלם את ההפרש.

והקשו תוס' (ד"ה ומר) שהרי לכתחילה אסור לחלל הקדש שוה מנה על שוה פרוטה כמבואר בערכין כ"ט, ועל כן כתבו שאם נתכוון במזיד לחללו בפחות משוויו חייב להשלים מדרבנן, אבל בשוגג חייב להשלים מן התורה, והמ"ד השני סובר שגם בשוגג אינו חייב להשלים אלא מדרבנן. או דאיירי בכדי אונאה ונחלקו אם כוונת המשנה שאין להם דין אונאה, או שאינם בתורת אונאה ואפי' פחות מכדי אונאה חוזר, וכדעת רב חסדא, ולא הופכים את השיטות דאם הופכים את השיטות יקשה לריו"ח שהרי איירי בכדי אונאה (מדקאמר אונאה אין להם ביטול מקח יש להם) ומבואר שהכונה שאין מחזירים את האונאה.

ריבית בהקדש

הגמרא הביאה ברייתא שכתוב בה "ריבית ואונאה להדיוט ואין ריבית ואונאה להקדש", ולעיל נתבאר דין אונאה בהקדש, וכעת הגמרא מבארת באיזה אופן אין ריבית להקדש.

נ"ז: אם הגזבר הלוה מאה במאה ועשרים, מעל הגזבר במעות מפני שהוציא מעות הקדש לחולין ולא הכניס תחתיהם כלום, והוי שוגג מפני שחשב שמותר לעשות כך כדי שההקדש ישתכר, **והמעות של הגזבר** שהרי הוא חייב לשלם להקדש קרן וחומש, **ויש בזה ריבית.** ואם הגזבר הלוה במזיד אף דלא נפקא לחולין מ"מ ליכא אגר נטר כיון שאסור ללוה להשתמש בהם. תוד"ה כיון.

ואם קיבל לספק ארבע סאין סולת בסלע והתייקרו ושלש סאין שווים סלע, מותר להמשיך לספק ד' בסלע ובהדיוט אסור לפסוק על הפירות עד שיצא השער (ואם הוזלו יספק לפי הזול לפי שיד הקדש על העליונה). וכתבו התוס' (ד"ה לספק) שמדובר באדם שהתנדב לתת סלעים להקדש ועדיין לא הקדישם, ונתנם לנחתום שיתן להקדש ארבע סאין בסלע, ואיירי ביצא השער ללקוטות דבלא זה אסור פסיקה בהקדש אטו הדיוט אף דהוי דרך מקח וממכר.

המלוה מאה זוז לאדם שיחזיר להקדש מאה ועשרים אסור מדאורייתא, דקבלת ההקדש הוי כמו קבלת המלוה מדין ערב.

אבני בנין שנמסרו לגזבר שעדיין הם של חול ואין בהם מעילה ואין על הגזבר לשלם דאינו אלא שליח בעלמא (**דבונים בחול** כדי שלא יכשלו וישבו עליהם או יהנו מהם, ולוקחים בהקפה והרי הם חול, **ואח"כ מקדישים** ואחר שבנאום ההקדש משלם וחל עליהם ההקדש, ואם אדם מקדיש אבנים אינו קורא עליהם שם הקדש עד שיתננו בבנין), **אין בהם ריבית** אם הלוה מאה במאה ועשרים, (אע"פ שזה ממון הדיוט, כיון שהריבית ניתנת להקדש. רשב"א).

עבדים שטרות קרקעות והקדשות

אגב מה שהוזכר במשנה (נ"ו.) שאין אונאה בעבדים שטרות וקרקעות, מביאה המשנה באיזה עוד דיני ממונות שונה דין עבדים שטרות וקרקעות ממטלטלין.

אין בהם תשלומי כפל מפני שדורשים מהפסוק על כל דבר פשע וכו' כלל ופרט וכלל כעין הפרט שהוא דבר המטלטל וגופו ממון, וקרקעות אינם מטלטלין, ועבדים הוקשו לקרקעות, ושטרות אין גופם ממון, וכתיב רעהו למעוטי הקדש.

ואין בהם תשלומי ד' וה' אם טבח או מכר, ואיירי בהקדשות שהרי ד' וה' נוהגים רק בשור ושה, **דתשלומי ד' וה' אמר רחמנא ולא ג' וד'** וכיון שהתמעטו מכפל ירד תשלום אחד, והכפל הוא בכלל הד' וה'.

שומר חינם אינו נשבע שלא פשע, מפני שדורשים מהפסוק כי יתן איש אל רעהו וכו' כלל ופרט וכלל, כעין הפרט שהוא דבר המטלטל וגופו ממון, וכנ"ל. וכתבו התוס' (ד"ה שומר חינם) דה"ה ששומר חינם אינו משלם, ואפי' שומר שכר שפשע אינו משלם, כיון שהתמעטו מכל דיני הפרשה. עוד כתבו שבמרובה ממעטים הקדש מ"וגנוב מבית האיש" ולא מ"רעהו". והכלל ופרט וכלל הוי אסמכתא, דבמרובה ממעטים מחמור שור ושה, עבדים קרקעות ושטרות, בין מכפל בין משבועה.

נ"ח. ביאור מתני' בשקלים לפי המבואר במתני' ששומר חינם לא נשבע על הקדש-

בני העיר ששלחו את שקליהם שקלים של אדר לקרבנות צבור ונגנבו מהשלוחים או שאבדו, אם משנתרמה התרומה באו לדין **נשבעים לגזברים** שלא פשעו, שהגזברים הם הבעלי דינים, דאחריות אבידה על ההקדש שהרי תורמין על האבוד, **ואם לאו** שנודע להם לפני כן ואין הגזברים שוקלים עליהם אלא בני העיר צריכים להביא שקלים חדשים ועל כן **נשבעים לבני העיר** שהם הבעלי דינים **ובני העיר שוקלים תחתיהם. ואם נמצאו השקלים** שאבדו **או שהחזירום הגנבים, אלו ואלו שקלים** שכיון שחלה עליהם קדושה הם קדושים, ואין עולים להם לשנה הבאה.

הגמ' שואלת שמבואר כאן ששומר חינם נשבע על הקדש.

שמואל מתרץ שמדובר בשומר שכר, ונשבעים כדי ליטול את שכרם, והא דכתיב שנשבעים לגזברים מבאר רבה שהכונה שנשבעים לבני העיר במעמד הגזברים מפני שההפסד על ההקדש כדי שלא יחשדו בהם ולא יקראו להם פושעים. ואיירי שנגנבו או אבדו באונס (ליסטים מזוין, טבעה ספינתו בים), אבל בגניבה ואבידה אף שפטורים לשלם לא מקבלים שכר שהרי נשתעבדו לשומרם מגניבה ואבידה ולא השלימו מלאכתם.

רבי יוחנן מתרץ דמתני' דשקלים היא כר"ש הסובר שקדשים שחייב באחריותם יש להם אונאה ונשבעים עליהם דכיון דחייבים באחריות הוו כדידיה, וכאן בני העיר חייבים לשקול תחתיהם. **והגמ' דוחה שהרי** אחר שנתרמה התרומה אינם חייבים באחריות, שהרי תורמים על האבוד **והגבוי** ועודנו בדרך **ועל העתיד ליגבות** שמי שנאנס ולא שלח שקלו היה שולחו כל השנה (והיו תורמים את הלשכה ג' פעמים בשנה וכל פעם היו מתנים כך, והמביא אחר תרומה שלישית נותנו לשופר של "תקלין עתיקין" ונופל לשיירי הלשכה לצורך חומת ועיר ומגדלותיה). וכתבו התוס' (ד"ה נשבעין) שלרש"י על האבוד היינו שהשליח אבדו לפני שנתרמה התרומה ולא באו לדין עד אחר שתרמו, והתוס' כתבו דאיירי שנאבד אחר שבא ליד הגזבר.

ורבי אלעזר מתרץ ששבועה זו היא תקנת חכמים שלא יזלזלו בני אדם בהקדשות ושבועה זו להפטר מתשלום, אבל מדאורייתא פטור לגמרי.

שומר שכר אינו משלם בעבדים שטרות קרקעות והקדשות.

דין שומרים של הקדש- גזבר של הקדש השוכר את הפועל לשמור את הפרה אדומה שלא תיפסל בעלית עול או במום, **או לשמור את התינוק** שלא יטמא, שהיו מגדלים תינוקות בחצרות הבנויות על סלע שיש תחתיו חלל, כדי שימלאו מים לאפר הפרה כדי להזות ז' ימים על הכהן השורף את הפרה שהיה פורש ז' ימים ואין אחיו הכהנים נוגעים בו, **או לשמור את הזרעים** שהיו זורעים ע' יום קודם לפסח שעורים לצורך הקרבת העומר, או דאיירי בשמיטה ושמר ספיחים לצורך הקרבת העומר ושתי הלחם (וכתבו התוס' (ד"ה לשמור) שלא היה מונע מאנשים לקחת מהשעורים, שהרי שמור בשמיטה אסור באכילה ומכילא אינו כשר למנחות, אלא היה מודיע שהם מיוחדים לעומר, והאנשים מעצמם היו נמנעים מלקחת), **אין נותנים לו שכר שבת** אם הוא שכיר יום **ועל כן אין אחריות שבת עליו, אבל אם הוא שכיר של שבוע וכדו' נותנים לו שכר שבת** בהבלעה **ולפיכך אחריות שבת עליו.**

הגמ' מבארת שאחריות שבת עליו היינו **בשקנו מידו** שאם לא ישמור כראוי ישלם, ובזה ודאי חייב שהרי נתחייב בכך ושעבד נכסיו, **אבל בסתמא פטור דהא תנן במתני' שש"ש אינו משלם בהקדש.** והנה במתנה שומר חינם להיות כשואל לשמואל בעי קנין לגוף וליריו"ח משתעבד בההיא הנאה דמהימן ליה, וצ"ל דהכא אף לריו"ח בעי קנין כיון שהיה פטור אפי' משבועה, אי נמי דווקא התם יש הנאה דסבורים שהשאיל לו כיון דחייב באונסים משא"כ הכא. תוד"ה אמר.

המשך דיני אונאה

קדשים שהוא חייב באחריותם דאמר הרי עלי והפרישה ונפל בה מום ומכרה לר"ש יש להם אונאה, משום שכיון שחייב באחריותה דדיה היא וקרינן ביה "אל תונו איש את אחיו", **ונשבעים עליהם, וחייב קרבן שבועה** אם הפקידם וכפר ונשבע והודה, **כיון דאיתרבו מבד' וכחש** ואף שיש בהם צד גבוה נחשבים "עמיתו" כיון שחייב באחריותם, **ואם אינו חייב באחריותם** כגון דאמר הרי זו **אין להם** אונאה ואין נשבעים עליהם דנתמעטו מ"עמיתו וכחש".

נ"ח: ס"ת בהמה ומרגלית- לרבי יהודה אין להם אונאה, עד כדי דמיהן -כפליים, ס"ת משום שאין קץ לדמיו, ובהמה ומרגלית משום שאדם רוצה לזווגם שור לחרוש עם שור שחוזקו כמותו שלא יתקלקל החזק, ומרגלית לשבצה עם מרגלית כמותה בזהב משובח, **וחכמים טוענים שאף בשאר דברים אדם רוצה לזווגם,** ור"י סובר שאלו חשובים וחביב עליו זיווגם.

סוס סייף ומגן בשעת מלחמה- לריב"ב אין בהם אונאה במלחמה –בתוך המלחמה מפני שיש בהם חיי נפש.

אונאת דברים

לאחר שנתבארו דיני אונאת ממון, והיינו האיסור למכור חפץ בפחות משווייו או למוכרו ביותר משווייו, ודיני חזרת האונאה, מבארת הגמרא איסור נוסף שנאמר באונאה, והיינו אונאת דברים, שאסור לומר דבר שיגרום צער לחבירו, והגמרא מביאה דוגמאות לאיסור זה, ומבארת חומר האיסור בזה.

כשם שיש איסור אונאה במקח, דכתיב "וכי תמכרו וכו' אל תונו", כך יש אונאה בדברים דכתיב "לא תונו איש את עמיתו" (ואין לומר דאיירי באונאת ממון שהרי כבר נאמרה, ואין אומרים לעבור עליו בשני לאוין אלא היכא דליכא למידרש. תוס').

כיצד היא אונאת דברים- לא יאמר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים, ולא יאמר לבן גרים זכור מעשי אבותיך היינו דאפי' מעשי אבותיו אין להזכיר. (תוד"ה אם), **שנא'** "וגר לא תונה", ולא יאמר לגר פה שאכל נבילות וכו' **בא ללמוד תורה מפי השכינה, ולא יאמר לבעל יסורים וכדו' "הלא יראתך כסלתך** היה לך לירא מהקב"ה ולבטוח ביראה **תקותך ותום דרכיך** תום דרכיך היא תקותך **זכר נא מי הוא נקי אבד"** אם היית נקי לא היית אובד. (תוד"ה הלא). **ולא יאמר על חבירו שהוא מוכר תבואה אם אינו מוכר, ולא יאמר למוכר בכמה אתה מוכר חפץ זה אם אינו רוצה לקנותו, ולר"י לא יתלה עיניו על המוקח אם אין לו דמים.**

אונאת דברים היא דבר המסור ללב שהלב יודע אם כוונתו לטובה או לאונאה, ולכן נאמר בו "ויראת מאלוקיך" היודע מחשבות.

גדול אונאת דברים מאונאת ממון, י"א מפני שאונאת דברים נאמר בו "ויראת מאלוקיך", ואונאת ממון שלא נאמר בה "ויראת מאלוקיך", וי"א מפני שזה בגופו וזה בממונו ואמנם פעמים הוא רעב מאד ובזה הגזל שוה פרוטה כאילו גזל נשמתו. (תוד"ה זה). וי"א מפני שזה ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון.

כל המלבין פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים, וכמו שרואים דאזיל סומקא ואתי חיוורא ומאדים בתחילה לפי שהדמים מתאספים לברוח. תוד"ה דאזיל.

כל היורדים לגיהנום עולים חוץ משלשה, הבא על אשת איש, והמלבין פני חבירו ברבים, והמכנה שם רע לחבירו אע"פ שדש ביה ואין פניו מתלבנות ואמנם הוא נתכוון להכלימו.

חילוקי העונשים- כתבו התוס' (ד"ה חוץ) שכל היורדים עולים מיד ואין אור של גיהנום שולט בהם, משא"כ אלו, אמנם יש חילוק בין אלו השלשה דהבא על אשת איש יש לו חלק לעוה"ב ונדון י"ב חודש בגיהנום, והמלבין פני חבירו תוס' מסתפק אם נדון בגיהנום לעולם, או שנדון י"ב חודש ואח"כ שרוי בלא טובה ובלא רעה, ומינים ואפיקורסים גיהנום כלה והם אינם כלים, ופושעי ישראל בגופם (כגון קרקפתא דלא מנח תפילין) נדונים י"ב חודש ואח"כ גופם ונשמתם נשרפת ונעשים אפר תחת כפות רגלי הצדיקים (ולא נמנו כאן כי אין בזה חידוש מיוחד, ומלבין נקט אטו מכנה דקמ"ל שאף בדש בשמיה הוא בכלל מכנה), והבא על הכותית אינו נענש מפני עבירה זו לבדה אם אין לו עבירות אחרות, ומ"מ גורמת עבירה זו שאברהם אבינו לא יעלהו מיד אלא יהיה בגיהנום י"ב חודש. וכל הנ"ל דווקא בלא עשה תשובה אבל תשובה מועילה לכל דבר, וי"א שבעלי תשובה גדולים ממי שהיה צדיק לעולם.

נ"ט. נח לו לאדם שיבוא על ספק אשת איש ואל ילבין פני חבירו ברבים, ועל זה אמר דוד "ובצלעי אשתי שמתחילה חטאתי בה שמחו ונאספו" וגו', שאם היה מקרעים בשרו לא היה דמו שותת לארץ, ולא עוד אלא שהיו אומרים לו בשעה שעסקו בנגעים ואהלות שהם הלכות חמורות, ולא שייכים לאשת איש, וכ"ש כשהיו בטלים. תוס'. **הבא על אשת איש מיתתו במה, והוא ענה להם שמיתתו בחנק ויש לו חלק לעוה"ב, אבל המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעוה"ב.** והק' התוס' (ד"ה נח) דא"כ אף ודאי אשת איש טוב ממלבין שאין לו חלק לעוה"ב.

אם בת שבע היתה מגורשת או לא- שיטת רש"י שבת שבע היתה ספק אשת איש, כיון שהיו כותבים גט לפני שיצאו למלחמה שתהיה מגורשת אם יומות (כדי שלא תיזקק ליבם, ובתוס' הוסיפו כדי שלא תתעגן), והק' ר"ת (תוד"ה נוח) שהרי אוריה חזר מהמלחמה, ותי' שהכונה בגט היתה שיחזור בסוף המלחמה ולא באמצע. אך הקשו התוס' דאיתא בשבת שכל האומר דוד חטא אינו אלא טועה, וזה סותר למה שנתלקו רבי יהודה ורבי יוסי אם בימים שלפני שהתברר אם חל הגט היא אשת איש גמורה או מגורשת ואינה מגורשת, וא"כ לשני הצדדים היה כאן חטא. ופי' ר"ת שהיו נותנים גט גמור בצינעא ולכן לא חטא.

נח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, כדמצינו בתמר שלא אמרה ליהודה נבעלתי אף שהוציאוה לשריפה, אלא שלחה לו שאם ירצה יודה.

איסור אונאה נאמר ב"עמיתך" עם שאיתך בתורה ומצוות.

לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שדמעתה קרובה וממילא פורענות אונאתה קרובה.

מיום שחרב בית המקדש נעלו שערי תפילה, ושערי דמעות לא נעלו, וכן שערי אונאה (-הצועק על אונאת דברים) לא נעלו.

מהכל נפרע הקב"ה ע"י שליח חוץ מאונאה.

אונאה גזל וע"ז אין הפרגוד נעל בפניהם.

ההולך בעצת אשתו במילי דשמיא נופל בגיהנום, ובמילי דעלמא יש לשמוע בעצתה. לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו שהברכה בבית והעשירות מצויה בגללה.

לעולם יהיה אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שבלא תבואה יש מריבה, ולא נקראו ישראל דלים אלא על עסקי תבואה.

מעשה דתנור של עכנאי (המלמד גודל כח האונאה)- תנור של חוליות שנתנו חול בין החוליות לר"א טהור ולחכמים טמא, לרש"י טעמא דר"א דאינו כלי חרס אלא ככלי אדמה וגללים, וטעמא דחכמים דאזלינן בתר חוליות. ובתוס' (ד"ה חתכו) כתבו דטעמא דר"א משום שנתן חול להפריד בין החוליות, אבל אם לא היה חול ביניהם היה מודה ר"א שהוא טמא.

נ"ט: והקיפו חכמים את ר"א תשובות כעכנא נחש, שדרכו להיות עגול זנבו אצל פיו, וי"ג חכנאי. ור"א השיב כל תשובות שבעולם ולא קיבלו ממנו, ואמר ר"א אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח ונעקר החרוב ממקומו, ואמרו לו אין מביאים ראיה מן החרוב, וכן כשאמר אמת המים וכותלי ביהמ"ד יוכיחו, וכשיצאה בת קול ואמרה שהלכה כר"א בכל מקום אמר רבי יהושע לא בשמים היא, שכבר נכתב בתורה אחרי רבים להטות (ודווקא כאן שאמרה תורה אחרי רבים להטות, ועוד שלא יצאה בת קול אלא מפני כבודו של ר"א, לא סמכו על הבת קול, אבל במחלוקות ב"ש וב"ה שהסתפקו אם הלכה כב"ה דהוו רובא או כב"ש דחריפי טפי, בזה סמכו על הבת קול שהלכה כב"ה. תוד"ה לא). **והקב"ה אמר באותה שעה "נצחוני בני", והביאו כל הטהרות שטיהר ר"א** שנפלה טומאה לתנור זה ועשו ע"ג טהרות **ושרפום באש** בפניו, **וברכוהו** (-נידהוהו), **והלך ר"ע להודיעו כדי שלא ילך אדם שאינו הגון ויגרום לחורבן, ולבש ונתעטף שחורים** ענין צער ואבילות **וישב בריחוק ד"א, ואמר לר"א שכמדומה שחברים בדלים ממך, ור"א קרע בגדיו וחלץ מנעליו** כדין מנודה, ובתוס' (ד"ה וקרע) כתבו די"ל לצערא בעלמא עבד, **וישב ע"ג קרקע, וזלגו עליו דמעות והעולם לקה שליש בזיתים וכו', וכל מקום שנתן ר"א עיניו נשרף, וכמעט שטבע ר"ג** שהיה נשיא ונעשה הדבר על פיו **עד שאמר שעשה רק לכבוד המקום שלא ירבו מחלוקות בישראל. ואימא שלום שהיתה אשת ר"א ואחות ר"ג לא נתנה לר"א ליפול על אפיו, ופעם אחת טעתה ונפל על אפיו ומת ר"ג, מפני שכל השערים נעלים חוץ משערי אונאה** מפני שהיא צער הלב וקרוב להוריד דמעות.

אונאת גר- המאנה את הגר עובר בג' לאוין, וכן הלוחצו עובר בג' לאוין. **והזהירה תורה בל"ו (וי"א במ"ו) מקומות בגר מפני שסורו רע** ושמא יחזור בו (רש"י הוריות י"ג). **וכוונת התורה כי גרים הייתם בארץ מצרים- מום שבך אל תאמר לחברך.**

מוכר פירות או יין מה מותר לו לערב

לאחר שנתבארו דיני אונאה בשינוי המחיר מהשווי האמיתי, מבארת הגמרא צורה נוספת של אונאה, והיינו ע"י עירוב דברים המשנים את איכות הפירות.

ס. סוג אחר של פירות- אסור למוכר לערב בין פירותיו פירות אחרות משדה אחרת ממה שאמר לו, **ואפי' שניהם חדשים, וכ"ש שאסור לערב חדשים בישנים** מפני שהישנים עושים קמח יותר מהחדשים, ונמצא מאנהו שמוכר לו זולות בתורת יקרות, ובתוס' (ד"ה ואין) כתבו שהישנים טובים יותר לאכילה מהחדשים, **ואפי' אם מחיר החדשים יקר יותר אסור, מפני שהאדם רוצה לישן את הפירות** ולכן החדש יקר יותר, אבל הוא שפסק על הישנות אינו רוצה לישנן, אבל אם פסק עמו על חדשים יכול לערב בהם ישנים.

דיני עירוב ביין-

קשה ורך- מותר לערב יין קשה ברך מפני שהוא משביחו ולפיכך אם פסק עמו רך מערב בו קשה, אבל אם פסק עמו קשה לא יערב בו רך, **וכן הלכה** (דכל מקום דקתני באמת אמרו כך ההלכה ואין לגמגם בדבר), **ודווקא בין הגיתות מותר** מפני שתוססים יחד ומקבלים טעם אחד, אבל לאחר הגיתות שכל יין קיבל ריחו וטעמו אסור מפני שפוגמו, **והאידנא שנוהגים לערב גם בין הגיתות** טעמם משום דידעי ומחלי, וי"א משום דס"ל כרב אחא שמתיר לערב אם יכול הלוקח לטעום לפני המכירה **ולהרגיש** שעירב בו.

שמרים- אסור לערב שמרי יין ביין של יום בשל אמש ושל אמש בשל יום ששמרי יין זה מקלקלים יין אחר, וה"ה מאותו יום אין מערבים מחבית לחבית, ואורחא דמילתא נקט, **אבל מותר לתת לתוך את השמרים מהיין שקנה.**

עירוב מים ביין- אסור למכור בחנות מעט מעט יין שמעורב במים אא"כ מודיע זאת ללקוחות לכל אחד ואחד, **ולתגר אסור למכור** כמות גדולה אע"פ שמודיע לו, שמא ירמה בזה את הלקוחות ואיכא לפני עוור, ומ"מ אם הלוקח (רבא) מזג מים כפי הדרך למזוג ומצא שאין הטעם משובח, וניכר לכל שהוא מזוג, מותר להחזירו למוכר, ואין חוששים שיוסיף לו יין ולא יהיה ניכר המזיגה, דא"כ אין לדבר סוף ויהיה אסור למכור אפי' מים, ולא אסרו אלא דבר שאפשר לרמות בו כמות שהוא, **ומקום שנוהגים להוסיף מים ליין מותר לערב למחצה שליש ורביע כמנהג המדינה,** דאין כאן טעות שכל היינות בחזקת כן, **ואמנם אין להתר בזה אלא בין הגיתות.**

שיעור מזיגת יין במים- כתבו התוס' (ד"ה רבא) שרבא היתה לו מזיגה מיוחדת, ואמר שיין שאין בו ג' רבעי מים אינו יין. אבל סתם בני אדם מוזגים חד יין בתרי מים. (ומהפסוק "אל יחסר המזג" שדורשים אותו שלא יצאו מסנהדרין של ע"א שלא ישאר כדי שיעור היין לפני מזיגתו, ומבואר שם שצריך שישארו כ"ג (כשיעור סנהדרין קטנה) והיינו חד בתרי כנ"ל, ולרבא הפסוק מדבר ביין השרוני שכך היא מזיגתו, וי"מ שלא איירי הפסוק במזיגת יין אלא שלא יחסר נ' שזה מזג בגימטריא).

תגר מותר לו לערב תבואה מכמה גרנות, **או יין מכמה גתות,** כיון שכולם יודעים שהוא קונה מכמה בני אדם **ובלבד שלא יתכוון לערב** שע"י שקונה הרוב ממקום משובח יחשבו שהכל קנה משם.

מה אסור לחנוני לעשות כדי להרגיל את הלקוחות לבוא

חילוק קליות ואגוזים לתינוקות- לר"י אסור לעשות כך, ולחכמים מותר כיון שגם חנוני אחר יכול לחלק.

הורדת מחיר- י"א שאסור לחנוני למכור בזול מפני שמרגיל לבוא אצלו ומקפח מזונות חברו, **וחכמים אומרים זכור לטוב משום שעל ידי כך ימכרו בזול.**

ס: ברירת הגריסים- לאבא שאול אסור לפי שמתוך שהם נראות יפות מעלה במחירים יותר מדמי הפסולת שנטל מהם, **וחכמים מתירים והיינו רבי אחא הסובר שדבר הנראה לעין מותר לעשות** וישער הלוקח מה התוספת הראוייה לשלם מחמת הברירה.

השבחת מראה דבר העומד לימכר- אין מפרכסים לא את האדם עבד כנעני **וכגון ע"י צביעת שער לבן בשחור, ולא את הבהמה- אין משרבטים את הבהמה, י"מ ע"י מי סובים** שנופחים את מעיה ושערה נזקף, **וי"מ מזקפתא** ע"י קירצוף. **ואסור לנפח את הקרביים** בני המעיים הנמכרים בבית המטבחיים, **ואסור לשרות את הבשר במים** שמלבין והכחוש נראה שמן, **ואסור ליפות כלים ישנים** כדי שיראו חדשים, **אבל מותר ליפות כלים חדשים** (ע"י חוטי משי, שפשוף במי סובין, הידוק במכבש, ציור חיצים או דקלים) שהרוצה להוסיף על דמיהם בשביל יופים מוחל.

איזהו נשך

נשך ותרבית- איזהו נשך- המלוה ופוסק שיחזיר יותר מסכום ההלוואה, בין במעות בין בפירות, ואף שהתורה חילקה נשך ותרבית לשני דברים ונשך היינו שנושך את חבירו ותרבית היינו שממונו מתרבה, מ"מ הם דבר אחד, דלא שייך זה בלא זה. שאם הלוה מאה פרוטות ע"מ שיחזיר מאה ועשרים, ודנקא שהיתה שוה בשעת ההלואה מאה שוה עכשיו מאה ועשרים (לרש"י דנקא היינו מעה, והתוס' הק' דמעה שוה בדרך כלל רק ל"ב פרוטות, ולכן פירשו שק' מעות היו שווים שישית מנה או שמאה איסרים היו שווים שישית דינר זהב), **הרי לפי מעיקרא יש נשך ויש תרבית, ולפי עכשיו** אין לא נשך ולא תרבית, וכן מהאי טעמא לא שייך תרבית בלא נשך (אם המעה הוזלה ומחזיר לו מאה פרוטות), ומה שהתורה חילקה נשך ותרבית לשני דברים כדי לעבור עליו בשני לאוים. ושינתה תורה בין נשך לתרבית דאורחא דקרא לכתוב לשון שונה שהוא נאה יותר.

כתב רש"י שריבית דאורייתא היא בדרך הלואה, אבל בדרך מקח וממכר הוי ריבית דרבנן.

המשך דברי המשנה יבוארו להלן ס"ב: .

ס"א. מקור איסורי נשך ותרבית, בלוה ובמלוה, בין בכסף בין באוכל ובשאר דברים- נאמרו בתורה ב' פסוקים לאיסורי ריבית, א' "את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך", ופסוק זה מדבר במלוה. ב' "לא תשיך לאחיך נשך כסף נשך אוכל נשך כל דבר אשר ישך", ופסוק זה מדבר בלוה. **ונמצא שנשך כסף וריבית אוכל כתובים** מפורש, ונשך אוכל כתיב בקרא דלא תשיך ואף דאיירי בלוה מ"מ ש"מ שייך לשון נשך באוכל, **ומנשך כסף השני לומדים ריבית בכסף ד"אם אינו ענין** וכו' " ובלוה עצמו כיון שנאמר "כל דבר אשר ישך" א"צ לכתוב כסף ואוכל, ואייתר לעבור על הלוה בשני לאוין בשניהם, **ולומדים גז"ש נשך נשך שגם המלוה** עובר באיסור נשך ואיסור ריבית בין בכסף בין באוכל, ואיסור ריבית בשאר הדברים לומדים מ"נשך כל דבר". ורבינא סובר שכיון ש"נשך

ותרבית" כתובים באמצע הפסוק שתחילתו כסף וסופו אוכל, א"כ יש איסור נשך ותרבית בין בכסף בין באוכל, וכוונת הדרשות לעיל שכך היינו לומדים אם לא היה פסוק זה, והשתא צריך גז"ש ללמד שגם המלוה אסור בכל דבר. ובתוס' ביארו סדר הדרשות באופן אחר. ועוד כתבו התוס' שאין אומרים שאמצע הפסוק קאי על מה שכתוב גם לפניו וגם לאחריו אלא כשהדבר מובן בלשון הפסוק (משא"כ מפני שיבה תקום וכו'), וגם הכא בנשך ודאי קאי אדלעיל, ובתרבית ודאי קאי על ההמשך (משא"כ ה' מקראות שאין להם הכרע).

ריבית בקרקעות ובפחות משו"פ- כתבו התוס' שכיון שמרבים כל דבר בריבית, א"כ כסף אוכל מיותר, ודורשים כלל ופרט וכלל, למעט קרקעות שאינם מטלטלין, ולמעט פחות משו"פ שאינו ממון, ואמנם גם ההלואה היא ממון והריבית היא ההשתמשות בקרקע יש בזה איסור ריבית, אבל כשההלואה היא קרקע והריבית קרקע אפשר שאין בזה ריבית מן התורה.

צריכותא בגזל ריבית ואונאה-

הגמ' מבארת למה הוצרכה התורה לכתוב איסור בכל אחד מהם אע"פ ששלשתם הוא איסור לחסר לחבירו ממון, דמריבית ליכא למילף כיון שיש בה חידוש שגם הלוה בכלל האיסור ואיכא למימר שאין האיסור מחמת שמחסר שהרי האיסור בלוה אינו בגלל שמחסר, ומגזל ליכא למילף משום שנוטל בע"כ, ומאונאה ליכא למילף משום שהמתאנה לא יודע כדי למחול, ומגזל ואונאה א"א ללמוד ריבית כיון שהם שלא מדעת אונאה בלי ידיעה וגזל בעל כרחו, אבל ריבית מדעתו נותנו לו, ומגזל וריבית א"א ללמוד אונאה שכן אונאה היא דרך המקח וממכר שיש בני אדם שצריכים לחפץ וקונים ביותר משוויו.

ובאמת אפשר ללמוד גזל מריבית ואונאה מצד השוה דאף שאין מזהירין מן הדין, זה אינו אלא כשיש מלקות, והכא אינו לוקה כיון שניתק לעשה. תוס'. וילפינן מיניה כובש שכר שכיר שלא הגיע לידו ואינו מחסרו, ואף שנאמר כבר "לא תעשוק שכיר" נאמר לא תגזול לעבור עליו בשני לאוים, כיון דכתיב בענייא דכובש שכר שכיר, ולא העמידו לעבור על גזל בשני לאוין, כיון שאין נ"מ בשני לאוין כיון שאין מלקות בגזל. תוס'.

ולא תגנובו כתב רחמנא אע"פ שאפשר ללמוד מריבית ואונאה שהרי מחסרו ממון היינו אף ע"מ לצער או ע"מ לשלם כפל שרוצה להחנותו ויודע שלא יסכים לקבל. ולא תגנוב דעשרת הדברות היא אזהרה לגונב נפשות.

עכו"ם בגזל ריבית ואונאה- כתבו התוס' דהא דמבואר בהמקבל (קי"א) שממעטים עכו"ם מגזילה מדכתיב רעך וכאן מעמידים את הפסוק בכובש שכר שכיר, הטעם הוא משום דסמיך רעך ללא תגזול וכתוב בלשון גזילה. והא דצריך קרא למעט עכו"ם מגזילה בא לאפוקי דלא נילף מ"ואכלת את כל העמים" שמותר רק כשהם מסורים בידך, אבל מריבית ואונאה ליכא למילף שהרי אין איסור ריבית ואונאה בעכו"ם.

גזל בעבדים- הקשו התוס' מהיכא נילף גזל עבדים (ויש גזל בעבדים, דאף בקרקע היה גזל אי לאו דקרקע אינה נגזלת משום שאינה זזה ממקומה), דליכא למילף מריבית ואונאה שהרי אין אונאה בעבדים.

ס"א: "לא תעשו עוול במשפט במדה במשקל ובמשורה"-

במידה- שלא ימדוד לאחד בימות החמה ואחד בימות הגשמים בחלוקת ירושה, לפי שהחבל מתפשט יותר בימות הגשמים.

במשקל- שלא יטמון משקלותיו במלח כדי להכבידם, ועובר על איסור זה כבר משעת עשיה אפי' לא שקל בהם, ובשעה שקונה על ידם עובר על גזל.

ובמשורה- שלא ירתיח שלא ישפוך המוכר מהר ויהיה קצף ועי"ז יתמלא כלי המידה, ואח"כ נמצאת חסירה. ואם במשורה שהיא אחד מל"ו בלוג הקפידה תורה, ק"ו במשקל גדול יותר.

טעם למה הזכירה תורה יציאת מצרים בכמה פרשות- הוזכרה יציאת מצרים בריבית בציצית ובמשקלות, שכמו שהבחין הקב"ה מי הבכור שאם באו י' רווקים על נכרית אחת וילדה י' בנים כולם מתו במכת בכורות, כן יבחין בריבית אם המעות הם שלו או של עכו"ם דאם הם באחריות הנכרי מותר, או היכא שהנכרי סומך על הישראל או שנתן לו משכון לתת לנכרי, ובאמת הלוה משל עצמו. תוס'. ויבחין במי שטומן משקלותיו במלח, ובמי שתולה קלא אילן בבגדו במקום תכלת והתכלת דמיו יקרים שעולה מן הים אחת לע' שנה, וכתבו התוס' דאף שעובר על מצות ציצית איצטריך לאסור משעת תליה, וכן יבחין במי שמערב קרבי דגים טמאים בטהורים, ומה שהוזכר אני ד' המעלה וכו' גבי שרצים לומר שכדאי יציאת מצרים בשביל דבר זה, ואע"פ שאין שכרם מרובה מציצית ריבית ומשקלות מ"מ הם מאוסים יותר וישראל הם מעולים ונאים ואינם נמאסים בשקצים הללו.

איזהו תרבית המרבה בפירות וכו' היינו שעד כאן זה ריבית דאורייתא דרך הלואה מכאן ואילך ריבית דרבנן, עד כאן יכין רשע וילבש צדיק והיינו אפי' עד כאן שאפי' בריבית דאורייתא אע"פ שהאב חייב להחזיר הבנים א"צ להחזיר, דכתיב "וחי אחיך עמך" לדידיה אזהר רחמנא לבריה לא אזהר רחמנא. תוס'. עד כאן ריבית קצוצה וכופין אותו בי"ד להזיר אם תובעו בחייו, מכאן ואילך אבק ריבית.

אם ריבית יוצאה בדיינים

אם המלוה צריך להחזיר ריבית קצוצה-

לרבי אלעזר ריבית קצוצה יוצאה בדיינים, דכתיב "וחי אחיך עמך" אחרי איסור ריבית, שצריך להחזיר כדי שיחיה. וכן הלכה (ס"ה:).

לריו"ח ריבית קצוצה אינה יוצאה בדיינים, (ומ"וחי אחיך עמך" לומד שחייך קודמין בשניים שהולכים בדרך ויש ביד אחד קיתון שמספיק רק לאחד, וכשיטת ר"ע, אבל לבן פטורא ישתו שניהם) ורב יצחק לומד מדכתיב "בנשך נתן וכו' וחי לא יחיה" למיתה ניתן ולא להשבון, ורבא לומד מפסוק זה שהוקשה ריבית לרציחה שריבית אינה ניתנת להשבון כמו רציחה, וי"א מדכתיב בריבית "ויראת מאלוקיך" למורא ניתן ולא להשבון.

ס"ב. חזרת ריבית לצאת ידי שמים- כתבו התוס' שלריו"ח שריבית קצוצה אינה יוצאה בדיינים, אף אינו חייב להחזיר כדי לצאת ידי שמים. ודעת ריב"ן שגם לריו"ח חייב להחזיר לצאת ידי שמים.

החזרת הריבית ע"י היורשים- הניח להם אביהם מעות של ריבית א"צ להחזיר אפי' אם הם יודעים מה הם המעות של ריבית. ואם הניח להם פרה וטלית וכל דבר המסוים שניכר שהוא גזל חייבים להחזיר מפני כבוד אביהם. לר"א מדויק מהרישא שאביהם עצמו חייב להחזיר, ולריו"ח החידוש הוא בסיפא שבדבר המסוים חייבים להחזיר מפני כבוד אביהם, ואיירי בשעשה תשובה דאל"כ קרי כאן "ונשיא בעמך לא תאור" בעושה מעשה עמך, ולא הספיק להחזיר עד שמת ואף למ"ד ריבית קצוצה אינה יוצאה בדיינים היה לו להחזיר משום לעז ובושת, ואם לא חש לכבודו גם בניו אינם מחויבים לחוש. תוס'.

ראיה שריבית קצוצה יוצאה בדיינים- דתנן הגזלנים ומאי ניהו מלוי בריבית אע"פ שגבו מחזירים, ומבואר שריבית קצוצה יוצאה בדיינים, הגמ' מנסה לתלות דין ריבית קצוצה יוצאה בדיינים במחלוקת דלהלן.

מי עובר איסור בריבית, ואם האיסור הוא בהלואה או בפרעון- אלו עוברים בלא תעשה המלוה והלוה והערב והעדים, רבי נחמיה ור"א בן יעקב פוטרים את המלוה והערב מלא תעשה ומלקות מפני שהלאו ניתק לעשה.

הגמ' רוצה לבאר שנחלקו אם ריבית קצוצה יוצאה בדיינים או לא, ונ"מ אי חשיב ניתק לעשה לפטור ממלקות או לא.

הגמ' דוחה דאיירי קודם שגבו את החוב, וסברי שטר העומד ליגבות לאו כגבוי דמי, (דאי כגבוי דמי מחמת השעבוד קרקעות כבר נעשה האיסור והקריעה היא כהחזרת ריבית) וקמ"ל **דשומא מילתא**, ועל זה אמרו רבי נחמיה ורבי אלעזר שהתורה הקפידה על שומא הבאה לידי גביה, וממילא איכא קום עשה לקרוע את השטר וזה הטעם שהעדים עוברים איסור אע"פ שלא עשו מעשה אבל המלוה גבה מן הערב והערב מן הלוה והלוה נתן למלוה, ועל זה אמרו ר"נ וראב"י דקודם הגביה חשיב ניתק לעשה, כיון שיכולים לקרוע את השטר.

כתבו התוס' שלרש"י למסקנה זו לכו"ע ריבית קצוצה אינה יוצאה בדיינים, ואם גבה לא חשיב ניתק לעשה, והתוס' ביארו שלמסקנה לכו"ע יוצאה בדיינים, ונחלקו אם נגמרה השומא מיד בכתיבת השטר ולא יועיל לקורעו, או שאם קרע פטור. עוד כתבו התוס' שהערב עובר רק משום "לא תשימון" אבל אם הערב קיבל ריבית מן הלוה ונתנו למלוה עובר גם משום אל תיקח.

איזה ריבית יוצאה בדיינים-

ריבית קצוצה- כל שאילו בדיניהם של האומות שלא נאסר להם ריבית מוציאים מלוה למלוה בדיננו מחזירים ממלוה ללוה, והיינו ריבית קצוצה וכר"א שיוצאה בדיינים.

ריבית מוקדמת ומאוחרת- כל שאילו בדיניהם אין מוציאין כיון שלא פסק עמו בדיננו אין מחזירים, והיינו ריבית מוקדמת וריבית מאוחרת שנתן בתורת ריבית.

סאה בסאה אע"פ שבדיננו אין מחזירים את מה שהוקירה הסאה לא חשיב בדיניהם מוציאין דבתורת פקדון אתא לידיה וכשמחזיר סאה הרי הוא מחזיר את הפקדון. רש"י. והרי היה יכול לשומרם בביתו ולמוכרם ביוקר. תוס'.

משכנתא בלא נכייתא שמולה מעות על הכרם ואוכל פירות בתורת ריבית ולא מנכה לו מהחוב אע"פ שבדיניהם מוציאין אם הלוה אכל פירות, בדיננו אין מחזירים דסכיון שלפעמים הכרמים לוקים לא הוי ריבית קצוצה, שאני התם דבתורת זביני אתא לידיה דסברי שהכרם מכור עד הזמן שפסקו שיכול לפדותו. וכן י"ל לגבי ריבית דמתני' ס: .

כללי איסור פסיקה, ותנאי ההתר

ס"ב: איסור פסיקה, והתירא דיצא השער- מבואר במתני' לקמן ע"ב: דאין פוסקין על הפירות שאין נותנים מעות ע"מ שיתן לו פירות לאחר זמן גדול, אא"כ יצא השער והוא שער מפורסם וקבוע בשוקי העיר, שאע"פ שאין לזה המוכר יש לזה לאחרים, ויכול המוכר לקנותו עכשיו בדמים שקיבל. וכתבו התוס' שאע"פ שהלוקח לא משך את החיטים, כיון שאם המוכר יחזור בו יש לו מי שפרע, חשיב שנתייקרו ברשות לוקח.

שאלת הגמ' איזה איסור יש בפסיקה במתני' ס:- מבואר במתני' ס: שאם פסק על חיטים כור בדינר זהב שהוא כ"ה דינרי כסף וכן השער, עמדו חיטים לאחר זמן בל' דינרים, אמר לו תן לי חיטי שאני רוצה למוכרם וליקח בהם יין, אמר לו הרי חיטך עשויות עלי בל' והרי לך בהם אצלי יין ויין אין לו, אסור. לרש"י הפסיקה על החיטים היא תמורת מעות, וזה מותר כיון שיצא השער, ורק הפסיקה על היין אסורה. ולתוס' גם הפסיקה על החיטים היא ע"י חוב שהיה חייב לו.

הגמ' שואלת מה האיסור שהרי פסיקה על הפירות מותרת ביצא השער אע"פ שאין לו, לשיטת התוס' הגמ' ידעה שאסור לפסוק על היין תמורת חוב, ושאלת הגמ' היא למה אסור לפסוק על החיטים שהם תמורת מעות. עוד כתבו התוס' דהא דתני ויין אין לו בא לומר שגם חיטים לא היה לו, דיין עצמו אפי' אם יש לו אסור כיון שלא היה לו חיטים בפסיקה הראשונה.

איסור פסיקה ע"י חוב- הגמ' מבארת דמתני' בבא לחוב בדמיהם עסקינן, וכדברי הברייתא שמבואר שם שמי שבא עם חוב ולא עם מעות אסור בזה פסיקה אף ביצא השער דכיון שלא נתן לו מעות א"א לומר שיכול לקנותו בדמים שקיבל, וא"כ המעות הם כהלואה בעלמא בידי המוכר, ואסור לתת תמורתם פירות, ואמנם אם היה לו מותר לפסוק מפני שהפירות קנויים לו מעכשיו וברשותו נתייקרו. לרש"י תי' הגמ' הוא לענין הפסיקה על היין, אבל הפסיקה על החיטים היא תמורת מעות ומותרת, וכתבו התוס' שלרש"י קמ"ל רישא דמתני' שהפסיקה על היין אסורה אע"פ שהיא באה מכח הפיסוק על החיטים שהוא דרך מקח וממכר. ולתוס' תי' הגמ' הוא אוקימתא שגם הפסיקה על החיטים היא מכח חוב, ולכן היא אסורה.

והקשו התוס' למה אסור לפסוק ע"י חוב והרי אע"ג דמדרבנן מעות אינם קונות אם בא לקנות ע"י חוב קנה, דמילתא דלא שכיחא היא. ותי' התוס' שמדובר שסיכמו שלא נפטר מלשלם את החוב עד שיתן לו את החיטים.

ביאור אביי שהמשנה באה לחדש איסור הערמת ריבית- אביי דוחה שבברייתא מבואר שאפי' ביש לו אסור בבא בחובו שהרי מדובר בעומד על גרנו, ובמתני' מבואר שאסור רק באין לו. (תי' הגמ' על קושיה זו יובא להלן). ולכן אביי מבאר שהאיסור במשנה הוא כמו ששנה רב ספרא בשם רבי חייא שאם אדם ביקש ללוות מחבירו מנה, ואמר לו שאין לו מנה אלא חיטים במנה ונתן לו את החיטים, וחזר וקנה ממנו את החיטים תמורת כ"ד סלעים במקום כ"ה סלעים, ועשה כך מפני שהיה דחוק למעות ולא רצה להמתין למוכרם ביום השוק, דאף שמעיקר הדין הדבר מותר דאין כאן המתנת מעות אלא שמכר לו חיטים בזול, מ"מ אסור לעשות כך מפני הערמת ריבית. ומתני' נמי איירי שנתן לו חיטים בל' דינרים וחזר ולקחם ממנו בכ"ה, ואם היה לוקח יין מותר דכיון שנתן לו מעות ולקח ממנו פירות לא דמי לריבית, אבל מעות אסור דהוי הערמת ריבית כיון שנתן לו דינר וקיבל בחזרה שלושים.

רבא דוחה את ביאור אביי מלשון המשנה, דאף אם נשנה במתני' "תן לי דמי חיטי שמכרתים לך" והכונה בהמשך המשנה שנותן לו יין כפי שסיכמו בתחילה שיתן לו ל' דינרים, מ"מ מתני' קתני וכן השער ולדברי אביי השער היה כ"ה ואי נימא שהשער היה כ"ה ונתנם לו בל' הוי ריבית ואסור.

ס"ג. פסיקה ע"י חוב מותרת ביש לו, ואסורה רק באין לו- הגמ' חוזרת לבאר כמו האופן הראשון דאסור משום דבבא לחוב בדמיהם עסקינן, ומביאה ברייתא דר' אושעיא ששם מבואר שרק באין לו אסור אבל ביש לו מותר (ודלא כהברייתא דלעיל), דאמר ר' אושעיא הרי שהיה נושה בחבירו מנה... אמר לו חיטים יש לי... הגיע זמן חיטים למכור שנתייקרו והדרך למוכרם, אמר לו תן לי חיטי... אמר לו יין יש לי... אמר לו שמן יש לי... כולם אם יש לו מותר אין לו אסור דאם יש לו נחשב שבשותו התייקרו אע"פ שלא משך, כיון שאם בא לחזור יש עליו מי שפרע, אבל אם אין לו וגם בא בחוב ולא במעות אסור אע"פ שיצא השער כיון שלא נתן לו מעות ואין לו ממה לקנות, ודמי לריבית. ועיין רש"י ותוס' לעיל ס"ב: אם האיסור במתני' הוא גם על החיטים וגורסים בגמ' "ומאי לקח לקח בהלוואתו" או שהאיסור הוא רק ביין, אבל תמורת החיטים נתן מעות.

וכתבו התוס' שגם בפסיקה ע"י חוב, אם משך את הפירות מותר אף אם יאכל המוכר את הפירות, ואין בזה איסור סאה בסאה, דהכא הוי דרך מכירה, ואין המשיכה קנין גמור אלא להתר פסיקה.

אם מותר בפסיקה לתת דמי הפירות במקום הפירות- לשיטת רב עושים אמנה בפירות ואין עושים אמנה בדמים והיינו שפסיקה על הפירות מותרת כשנותן דמים ע"מ לקבל פירות כשער של עכשיו אפי' אם הפירות יתייקרו, אבל אם נותן מעות ופוסק על פירות לקבל דמיהם אסור כיון דמחזי כריבית דזוזי יהיב וזוזי שקיל. ומה שהתיר רב אושעיא להתחייב דבר אחר אם יש לו ולהתחייב דבר אחר הוי כמו קיבל מעות ושם בדמיהם דבר אחר אייריי בייחד לו קרן זוית ואשמועינן דיחוד מילתא היא, ואם משך מתחילה פשיטא שמותר (ועיין בקטע הקודם בדברי התוס') או כר"י דמתיר צד אחד בריבית וכדלהלן. ולשיטת ר' יוסי עושים אמנה אף בדמים דמה לי הן מה לי דמיהם, וכן הלכה (ס"ה:). כתבו התוס' שלשיטת רבינו שמואל לא התיר רבי יוסי אלא לתת פירות אחרים במקום הפירות שפסק, אבל מעות אסור לתת. אבל שיטת ר"ת שלרבי יוסי גם מעות מותר, וכן מבואר ברש"י (ד"ה ושמע מינה).

צד אחד בריבית- מי שהיה חייב לחבירו מנה, ואמר שאם לא יפרע עד זמן פלוני תהיה השדה של המלוה, אסור למלוה לאכול פירות שמנא יפרע לו את החוב, ונמצא שאכילת הפירות היא ריבית. ור"י מתיר למלוה לאכול פירות. לאביי נחלקו אם צד אחד בריבית מותר וכאן יתכן שלא ישלם לו ונמצאת השדה שלו.

שיטת רש"י שצד אחד בריבית מותר לר"י בכל ריבית בדרך מכר (י"מ כוונתו לצד מכר). והתוס' כתבו שאף בדרך הלואה מותר, אבל אין מותר אלא באופן שהדבר תלוי ביד המלוה או הלוה אם יהיה ריבית או לא, אבל דבר שאינו תלוי בידם אסור אף שיתכן שלא יהיה ריבית.

ריבית ע"מ להחזיר- לשיטת רבא לא התיר ר"י בהנ"ל אלא באופן שאם יפרע הלוה את החוב יחזיר המלוה את הפירות שאכל ונחלקו בריבית ע"מ להחזיר. וכתב רש"י שרבנן שאוסרים כיון שבשעת אכילה אוכל ריבית. והתוס' כתבו דאם כשבא הלוה לפרוע מנכה לו המלוה דמי הפירות שאכל לא הוי ריבית אף לרבנן, ואיירי שמצריכו לפרוע הכל לפני שמנכה לו, ובלא שיפרע הכל תשאר השדה ביד המלוה, ולכן לרבנן הוי ריבית. עוד כתבו התוס' שרבא מודה שלר"י צד אחד בריבית מותר מדאורייתא אפי' אם לא יחזיר, ורק מדרבנן אסור.

ס"ג: פסיקה באין לו לרבי יוסי- רבא לומד מדברי רבי יוסי שמותר לפסוק על שער שבשוק אע"פ שאין לו, דכיון שיש לו דמים אמרינן מה לי דמיהן מה לי הן שכיון שיש בידו מעות הרי זה כמו שיש בידו

פירות שהרי יכול ליקח בהם פירות, ואמנם אם לא נותן מעות אלא פוסק ע"י חוב אסור.

באיזה יצא השער מותר לרבי יוחנן- והנה מבואר להלן ע"ב: שיש ג' סוגים ביציאת השער, א' חיטי דאכלבי וארבי - שבעלי בתים ואוצרי פירות פותחים אוצרותיהם, וספינות מביאות תבואה למכור, שהשער נמשך זמן ארוך. ב' כדורמוס (איטליז גדול), ג' כשער של עיירות, שאין השער קבוע. וכתב רש"י שכוונת רבא להתיר אפי' בשער שאינו כחיטי דאכלבי וארבי, וכתבו התוס' שהליימוד מדברי רבי יוחנן הוא מפני שיותר מצוי לבעל המעות לקנות בשער של עיירות, מאשר לבעל החיטים למכור באכלבי וארבי.

טעם התר פסיקה ביצא השער- משום דלא הועיל לו שהיה יכול לקנות הפירות בעצמו (ומ"מ אסור לוות סאה בסאה אע"פ שהיה יכול לשמור את החיטים אצלו, משום דהתם הוי דרך הלואה). ומכח טעם זה סובר רבא שצריך הלוקח לתת למוכר דמי הספסר דאל"כ נמצא שהרויח בהקדמת המעות שלא צריך לשלם לספסר, ורב אשי סובר שא"צ לתת דמי הספסר משום שמי שיש לו מעות באים המוכרים אצלו ואינו צריך לשלם לספסר.

מתי יש מי שפרע בפסיקה- הפוסק על השער החריף -שלא יצא השער הברור אלא שסמוך לקציר הלקוטות מוכרים בזול סאה או סאתים, דמותר ביש לו, אם התראה לפני המוכר בבי דרי, או שפגש אותו בשוק לאחר זמן ואמר לו שהוא סומך עליו, אף שלא קנה כיון שלא משך ויכול המוכר לחזור בו מ"מ אם חוזר בו איכא מי שפרע, אבל בלא שפגש את המוכר ליכא מי שפרע, דלא סמכה דעתיה שיקנה דווקא אצלו כיון שרגילים לפסוק לשניים או שלשה.

כללא דריביתא כל **אגר נטר** -שכר המתנה אסור אם מוזיל לו את המחיר מפני הקדמת המעות, ואין לו את הדבר שפסק עליו.

פסיקה בהוזלה- הנותן מעות עבור פירות שיתן לו לזמן פלוני, ומשלם עבורם פחות ממחירם, אסור אא"כ יש לו, וכתבו התוס' שהאיסור הוא אע"פ שלא מפרש שאם יתן לו מיד יתן לו בזול, דכיון שהשער ידוע הוי כאילו פירש, אבל בדבר שאין שומתו ידועה כגון פרה או טלית מותר להוזיל אם לא מפרש את המחיר היקר (וכן לקמן ס"ה. גבי טרשא).

ואם יש לו אשראי בעיר שגם המוכר פסק עם אחרים לא חשיב יש לו כיון שמחוסר גוביינא, ולא הוי **כהלוני עד שיבוא בני או עד שאמצא מפתח** דמותר בדרך מקח וממכר לכו"ע, ואפי' בהוזלה מותר, אבל בדרך הלואה אפי' סאה בסאה אסור לרב נחמן שפסק הלכה כהלל שאסור ללוות עד שיבוא בני או עד שאמצא מפתח (ולרבנן אסור רק סאה בסאתים). תוס'.

ואם פוסק עמו על הגדיש שהתבואה מחוסרת תיקון מותר לפסוק רק כשער הלקוטות, אבל בפחות מהשער אסור לפסוק. תוס'.

ס"ד. נתן ללוה יותר ממה שסיכמו מתי צריך להחזיר- אם הוסיף לו בכדי שהדעת טועה וכגון כשהתוספת מתחלקת לעשר או חמש חייב להחזיר שהיו רגילים למנות חמשה חמשה או עשרה עשרה, ושמא טעה בחשבון, ואפי' הוסיף כמה פעמים חמש או עשר י"ל שטעה בכמה פעמים (וכתבו התוס' שלדידן בכל ענין נחשב בכדי שהדעת טועה), אבל אם אינו בכדי שהדעת טועה אינו חייב להחזיר דמתנה בעלמא יהיב ליה. ואף אם הוא אדם תקיף שאינו רגיל לגמול חסדים ולתת מתנות חינם א"צ להחזיר, דשמא גזל ממנו ורוצה להחזיר באופן זה, ואף אם לא התעסק עמו מעולם שמא אחר שלח עמו להחזיר מה שגזל.

פסיקה על פירות שעדיין לא סיימו לגדול, אי חשיב יש לו- הנותן מעות לפסוק על פירות גדולים וכעת הפירות עדיין קטנים לל"ק אסור דלא חשיב יש לו, ולל"ב מותר כיון דממילא קא רבו שהפרי הגדול גדל מכח הפרי הקטן, והקטן היה בשעת הפסיקה ושלו השביח.

פסיקה על חלב שעדיין לא נחלב וכדו'- הפוסק על מה שעיזי חולבות וכדו' כמה שיהיה בין רב בין מעט מותר אפי' יהיה חלב יותר ממה ששילם, שהרי אם היה פחות ממה ששילם היה מקבל פחות, ונמצא שקיבל עליו הפסד ושכר, אבל אם פסק לפי כמות מסוימת והוזיל לו עבור הקדמת המעות אסור, ולא חשיב יש לו דעדיין לא הגיע החלב. ובזה אסור אפי' למ"ד שבפירות קטנים מותר, דבפירות מהקטנות נהיו הגדולות משא"כ בחלב שהרי כשלוקחים את החלב מגיע חלב אחר, משא"כ בפירות.

החילוק בין סוגייתנו לסוגית פרדיסא- איתא להלן ע"ג. שאם משלם מעות עבור פרדס לפני שגדלו הפירות, לרב אסור כיון שמשלם לו פחות ממה שיהיו שווים אח"כ, ולשמואל מותר כיון שלפעמים יש קלקול בכרם. והקשו התוס' לרב מה החילוק בין פרדיסא שאסור למה שעיזי חולבות שמותר, ותי' שבסוגין שממתין רק יום או יומיים מותר כיון שמקבל גם הפסד, ושם שמוזיל הרבה וממתין הרבה אסור, וסבר רב שההפסד בפרדיסא לא שכיח. עוד תירצו שאף פרדיסא אינו אסור אלא כשאמר לו כמה מוכר לו, אבל אם מכר לו כמה שיגדל מודה רב שמותר. ולל"ב שרבא מתיר בדלועים משום דממילא קא רבו, צ"ל שבפרדיסא מדובר שעדיין לא יצא הפרי כלל. ובשיטת שמואל צ"ל דס"ל שבפרדיסא מותר גם אם קצב סכום הפירות מפני ששייך שהכמות הזו תהיה שוה פחות משום תיוהא, אבל בדלועים ובעיזי חולבות אסור מפני שלא שייך בזה תיוהא.

החילוק בין פרדיסא למשכנתא דסורא- הק' התוס' מה החילוק בין פרדיסא למשכנתא דסורא (ס"ז:) שמותר לאכול פירות השדה בזול אפי' לכמה שנים, ותי' ששם זוכה בגוף הקרקע לפירותיה אם לא יפדנה הלוה, ועוד שזוכה בקרקע גם לתשמישים אחרים, אבל בפרדיסא אינו זוכה בשום דבר אלא ביין.

קרוב לשכר ורחוק להפסד-

איתא להלן ע. שאם הנותן לא מקבל אחריות על המקח הוי קרוב לשכר ורחוק להפסד ואסור, דכיון שאינו מקבל אחריות לא חשיב מכר אלא הלואה, וקריבת השכר הוי ריבית, ואם הדבר קרוב לשכר ולהפסד מותר.

הנותן מעות ופוסק שיתן לו המוכר חבית יין שיש לו, בין אם תתייקר ובין אם תוזל, ואם תקפה (לרש"י היינו שתתמיר, ובתוס' ביארו שהכונה לקלקול בעלמא) ההפסד על המוכר, מותר, דכיון שמקבל על עצמו גם זולא חשיב קרוב לשכר ולהפסד.

אם מדובר כשמשך הלוקח את החבית אלא לא- כתבו התוס' דהכא איירי כשמשך הלוקח את החבית, ומ"מ אם היה המוכר מקבל על עצמו גם זולא היה אסור, ואע"פ שיכול להתנות שאם תוזל החבית לא יחול המקח והמעות מלוה, ואם תתייקר החבית חל המקח מעכשיו, מ"מ הדבר אסור כיון שהאחריות על המקבל, וכמבואר גבי עיסקה (ע.). עוד כתבו התוס' די"ל דאיירי כשהלוקח לא משך את החבית, ולהכי הוי ריבית, ומה שצריך להתנות שאם תתמיר יוכל לחזור בו, אע"פ שאין מי שפרע במקום שהלוקח מפסיד הכל, דחימוץ אינו נחשב שהפסיד הכל. אמנם בהמשך דבריהם הוכיחו התוס' שאם החבית החמיצה הוי מקח טעות (י"א אף אם לא התנה שהחימוץ על המוכר, וי"א שדווקא אם התנה הוי מק"ט), ועל כן ביארו התוס' שאין הכונה לחימוץ אלא לקלקול בעלמא ובזה לא הוי מקח טעות כיון שהלקלול התחדש אחרי הקניה (משא"כ חימוץ). ואמנם בקלקול טעם ההתר הוא כיון שמקבל על עצמו הפסד זולא דאינו שכיח כ"כ, אבל אם החמיץ כיון דחימוץ שכיח נחשב קרוב לשכר, וטעם ההתר הא משום שכבר מעיקרא היה ראוי להחמיץ.

קרוב לשכר ורחוק להפסד בפסיקה- כתבו התוס' דפסיקה מותרת ביצא השער אע"פ שהוא קרוב לשכר, מפני שכיון שאינו מבורר מה קנה אינו ניכר שהוא קרוב לשכר. ובפוסק על הגדיש אסור בקרוב לשכר וצ"ל שאם התקלקל כל הגדיש אז כל החיטים שיש לו מפסיד הלוקח. אך כתבו התוס' שנראה שגם בגדיש אין הלוקח מפסיד ומ"מ לא חשיב קרוב לשכר, כיון שלא קנה חיטים מסוימים, ויכול המוכר לאכול את החיטים שלו, ואף דבענין "יש לו" אין הכונה שיתן לו אותם, אלא זה מתיר לפסוק, אבל אם סומך דווקא על חיטים אלו (כרבנן דיהבי זוזי אחמרא ע"ג:) אסור.

הדינים העולים בענין פסיקה:

אסור לתת מעות ולפסוק שיתן לו פירות לאחר זמן, ואם כבר יצא השער מותר, ואם יש למוכר פירות מותר אפי' אם לא יצא השער, ועיין לקמן ע"ב: מה נקרא יצא השער, וברש"י ותוס' ס"ג: בשיטת רבי יוחנן ביצא השער.

פסיקה בהוזלה- הפוסק על שער שבשוק אסור לפסוק בפחות מהמחיר אא"כ יש לו, ואם יש לו אשראי במתא לא חשיב יש לו, אבל בעד שיבוא בני או עד שאמצא מפתח מותר אף בהוזלה (כיון שזה דרך מקח וממכר, אבל סאה בסאתים אסור אף בעד שיבוא בני, ובסאה בסאה להלל אסור ולחכמים מותר). וכתבו התוס' שבדבר שאין שומתו ידועה (פרה וטלית) אם לא מפרש את המחיר היקר מותר. ובפוסק עמו על הגדיש שעדיין צריך תיקון אסור לפסוק בהוזלה.

פסיקה ע"י חוב- אם אין לו אסור אפי' יצא השער, ואם יש לו לבר"ייתא דר' אושעיא מותר (וכך מתבארת המשנה לרבא), ולבר"ייתא הראשונה אסור. וכתבו התוס' דאיירי שלא מחל לו עדיין על המלוה, אבל אם מחל לו על המלוה קנה כיון שבכהאי גוונא מעות קונות.

אם מותר לתת בפסיקה דבר אחר או דמים במקום הפירות שפסק- דבר אחר לרבי יוחנן מותר ולרב אסור, ודמים לרב אסור ולרבי יוחנן נחלקו הראשונים אם מותר, ורב הונא אמר שרב מודה אם יחד לו קרן זוית.

יש לו- פירות שהתחילו לגדול לל"ק לא חשיב יש לו, ולל"ב חשיב יש לו כיון דממילא קא רבו, וחלב שעדיין לא נחלב (וכן בגיזות ודבש) לא חשיב יש לו ואסור אם מוכר כמות מסוימת.

קרוב לשכר ורחוק להפסד- אסור לפסוק אם הלוקח לא מקבל על עצמו הפסד (וכתבו התוס' דאיסור זה הוא כשמבורר איזה פירות יקבל הלוקח), אבל אם מקבל על עצמו גם זולא מותר, ובחבית יין מותר לקבל על עצמו הפסד אם תקפה (לרש"י היינו חימוץ, ולתוס' אם המוכר מקבל הפסד החימוץ אסור דהוי קרוב לשכר ורחוק להפסד, ואיירי שקיבל המוכר קלקול בעלמא ולא חימוץ).

באיזה דברים אסור למלוה להנות מהלוה

ס"ד: המלוה את חבירו לא ידור בחצירו חינם ולא ישכור ממנו בפחות מפני שהוא ריבית. ואם המלוה גר בחצר של הלוה אף אם החצר לא עבידא לאגרא והגברא לא עביד למיגר שהמלוה היה יכול לגור בחצר אחרת והלוה לא היה משכירה לאחרים, דהוי ליה זה אינו נהנה וזה אינו חסר, מ"מ צריך להעלות לו שכר דאל"כ מחזי כריבית, לל"ק אסור אפי' אם לא קצץ בשעת הלואה או אח"כ הלוני ודור בחצרי, ולל"ב דווקא בקצץ הלוני ודור בחצרי צריך להעלות לו שכר.

מה החילוק בין לשכור בפחות למשכנתא בנכייתא- שיטת רש"י שאסור למלוה לקחת בית למשכון ולגור בו אפי' אפי' אם מנכה לו מסכום ההלואה, כמבואר במתני' "ולא ישכור ממנו בפחות", ואין מותר לקחת למשכון אלא כרם שפעמים לוקה ומ"מ מנכה לו מחובו. והתוס' כתבו שגם בבית יש צד הפסד אם יפול או ישרף או שלא יצטרך לו. ודעת ר"ת שאם המלוה קיבל את הבית או השדה בתורת משכון מותר כיון שהלוה לא יכול לדור שם או להשכירו לאחרים, אבל בחצר או שדה שאינה משכון אסור. והתוס' הק' שאף במשכון למה לא יוכל הלוה לפרוע את החוב ע"י הפירות. וביארו התוס' שמשכון הוי כמו מכר ולכן מותר, אבל בסתמא אסור.

איזה הנאות אסור ללוה לעשות למלוה אע"פ שהיה עושה כך גם בלי ההלואה- כתבו התוס' שהלכה כל"ק שגם בלא קציצה אסור למלוה לגור בחצר של הלוה אף בלא קיימא לאגרא ולא עביד למיגר. ואמנם אין האיסור אלא במילי דפרהסיא ואוושא טובא, אבל מותר להשאיל כלים או סוס כיון שגם בלי ההלואה היה משאיל. עוד כתבו שאין האיסור לגור בחצר חבירו אלא שלא מדעתו, שנראה שגר שם בגלל ההלואה, אבל מדעתו אסור רק בדברים שלא היה מסכים בלי ההלואה.

אסור למלוה להשתמש בעבד של הלוה, ואין להתיר מטעם דעבדא נהום כריסיה לא שוי אם המלוה נותן לו לאכול, דלא נאמר זה אלא בעבדים מסוימים, וכן אין להתיר מטעם דלא ניסתרו עבדיה שלא יתרגל לבטלה ויתעצל, והערוך פי' לשון סתירה וקלקול, שהרי מטעם זה התוקף עבדו של חבירו ועשה בו מלאכה פטור, דשאני הכא דכיון שחייב לו כסף מחזי כריבית. וכתבו התוס' דאף שהגזל עבדים והזקינו משלם כשעת הגזילה וא"צ לשלם שכרם, זה אינו אלא בבא לגזלם, אבל בבא לעשות מלאכה אין טעם הפטור אלא מטעם דניחא ליה דלא ניסתרו עבדיה.

ס"ה. כמה דינים בשיעור חזרת ריבית-

שיטת רבי אלעזר שריבית קצוצה יוצאה בדיינים, וכן הלכה.

לווה שנתן חיטים בשווי זוז ורבע במקום זוז של ריבית, לאביי מוציאים בדיינים חיטים בשווי זוז והתוספת היא הוזלה, ולרבא מוציאים חיטים בשווי זוז ורבע כיון שנתנם בתורת ריבית.

לווה שהחזיר בגד בתור ריבית, לאביי א"צ להחזיר דווקא הבגד אלא את שוויו, ולרבא צריך להחזיר דווקא את הבגד כדי שלא יאמרו שמתכסה בבגד של ריבית.

לווה שחייב למלוה י"ב זוז ריבית, והשכיר לו חצר ששוויה י' בי"ב, צריך להחזיר י"ב, ואינו יכול לטעון שהסכים למחיר זה רק מחמת רווח הריבית, דאמר ליה סברת וקיבלת.

אם מותר לשלם יותר כשמאחר את התשלום

בשכירות- מותר להשכיר חצר ולומר אם מעכשיו ב' זוז ואם תשלם כל חודש בזוז לחודש, דכיון **דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף** (דכתיב "כשכיר שנה בשנה" ששכירות שנה זו משתלמת בשנה הבאה), אם משלם י"ב אינו בגלל האיחור בתשלום שהרי עדיין לא היה חייב לו, ואינו ריבית, ומה שמשלם עכשיו י' אין כאן אלא הוזלה.

וכתבו התוס' שגם למ"ד ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף מ"מ אינו משלם אלא לבסוף, וגם למ"ד אינה לשכירות אלא לבסוף מודה שפועל יכול לחזור בו באמצע ואז הוא זמן התשלום, ואין נ"מ במחלוקתם אלא במקדש בשכירות דאי ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף הוי מקדש במלוה ואינה מקודשת, וכן נ"מ בבנה כיפה לע"ז שאם ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף שכרו מותר, כיון שהאיסור חל במכוש האחרון שאין בו שו"פ. (עוד כתבו התוס' שהליימוד מהפסוק הוא מדכתיב שנה **ב**שנה, אבל אם כתוב שנה שנה כמו בתרומה, הכונה לאותה שנה, ולגבי בכור אע"פ שכתוב שנה בשנה אינו נדרש לשנה הבאה דמוכח קרא שנאכל בתוך שנתו).

במכר- אסור למכור ולומר אם מעכשיו באלף זוז ואם ישלם אח"כ ישלם אלף ומאתים, דכיון שחייב מעכשיו משעה שמשך את החפץ, **ופירש** בהדיא **שעכשיו המחיר פחות** א"כ המחיר הוא מה שמשלם עכשיו, ומה שמשלם יותר אח"כ **הוי אגר נטר. אבל בטרשא** אם אינו מפרש אלא את המחיר הגבוה שישלם אח"כ **מותר.** וכן הלכה. תוס'. ועיין ס"ג: תוד"ה ואמר שכתבו שאין ההתר אלא בדבר שאין שומתו ידועה, אבל דבר ששומתו ידועה אסור דהוי כאילו פירש.

טרשא דרב פפא- רב פפא היה עושה שיכר תמרים, והיה מוכר בתשרי כשער היקר של ניסן, וממתין עם התשלום עד ניסן ואמר רב פפא שמותר לעשות כך, שכיון שהשיכר לא מתקלקל ויכול לשומרו עד ניסן ואינו צריך עכשיו למעות ולכן הוא לא מסכים למכור בזול כשער של עכשיו, וא"כ מה שמוכרו עתה זה רק לטובת הלוקח ואינו אגר נטר. ורב ששת בריה דרב אידי אסר כיון שמצד הלקוחות יש כאן אגר נטר בתוספת התשלום, שהרי אם היה להם מעות היו קונים בזול כשער של עכשיו. ואין הלכה כרב פפא (ס"ח.). וכתבו התוס' שרב פפא (וכן רב חמא דלהלן) התירו אף באופן שקצץ או כשהשער קבוע דדינו כמו קץ.

טרשא דרב חמא- רב חמא היה מוכר פרקמטיא ביוקר במקום הזול, וממתין עם התשלום, והיו הלקוחות מעלים למקום היוקר ומוכרים שם, ואחריות ההליכה עליו, ונמצא שהסחורה היא שלו ואינו מלוה עד שיגיעו לשם, וזה מותר מפני שהלקוחות היו משתכרים בפרקמטיא שהיו קונים שם במעותיו, ואחריות החזרה עליהם, **וטעם ההתר** לטרוח להביא סחורתו לשם ולמכרה. תוס'. משום שהיו נשכרים במה שהיו מכריזים שם שאין אדם רשאי למכור לפניהם, ולא היו גובים מהם מכס. וכן הלכה.

דיני ריבית המצויים במכירת בית או שנתן בית למשכון

ריבית במכירת שדה כשלא שילם הכל-

ס"ה: המוכר את השדה ושילם חלק מדמי השדה, ואמר לו **אימתי שתרצה הבא מעות וטול את שלך ויחול הקנין מעכשיו** אסור לעשות כך, שאם המוכר יאכל את הפירות ובסוף ישלם לו הלוקח, נמצא שחל הקנין מתחילה כיון שקיים תנאו, והפירות היו של הלוקח, ואכילת הפירות ע"י המוכר הם ריבית על המתנת שאר התשלום. ואם הלוקח יאכל פירות ולבסוף לא שילם והתברר שלא חל הקנין וחוזרת השדה למוכר, נמצא שהמעות ששילם היו הלואה בעלמא, ואכילת הפירות הוי ריבית. **אלא משלשים את הפירות** ואם הלוקח ישלם הכל יתנם השליש ללוקח, ואם לא ישלם הכל יחזיר המוכר את מה שקיבל ויטול את פירותיו. **ולר"י שמתיר צד אחד בריבית מותר** כיון שאם המוכר יאכל פירות יש צד שהלוקח לא יגמור לשלם ואין כאן ריבית.

ואם אמר **שיקנה כשישלם את מותר המעות,** המוכר אוכל פירות כיון שעדיין השדה שלו ודידיה אכל, **וללוקח אסור לאכול פירות** אפי' לר"י שמתיר צד אחד בריבית, דכאן אין ללוקח שום צד בעלות בשדה.

ואם אמר **קני כשיעור זוזך** והשאר יקנה כשישלם שאר המעות, **מותר לשניהם לאכול** הלוקח לפי השיעור ששילם והמוכר את השאר.

ואם אמר **קני מעכשיו וזוזי הלוואה,** מותר ללוקח לאכול פירות כיון שהקרקע שלו, **ולמוכר אסור** כי אוכל בשכר המתנת שאר התשלום, ואפי' לר"י שמתיר צד אחד בריבית אסור, כיון שהיא קנויה ללוקח.

המלוה מעות לחבירו על בית או על שדה-

אם המלוה אמר ללוה שאם לא ישלם עד ג' שנים תהיה השדה שלו, **דבריו קיימים**, והגמ' ס"ו דנה אם מדובר שאמר שיקנה מעכשיו או לא, וכתבו התוס' שאע"פ שהשדה שוה יותר מדמי ההלואה מותר, דאי איירי שאמר מעכשיו הוי מכר ולא הלואה, ואי לא אמר מעכשיו מ"מ אינו ריבית, שהרי הלוה היה יכול למכור את השדה בשויה לאדם אחר ופורע את ההלואה, ומה שמניחה ביד המוכר אינו משום ריבית, אלא מתנה בעלמא.

ואם אמר לו המלוה לכשתרצה למוכרם לא תמכרם אלא לי בדמים הללו אסור, כיון שצריך למכור את השדה בזול למלוה, (וכתב רש"י דאיירי שסיכמו שיוסיף לו מעות מועטים על ההלוואה, וביארו התוס' שרש"י בא לומר למה הלוה מסכים למכור, והרי עדיף לו שתשאר בתורת משכון שיוכל לפדותה, והתוס' כתבו שאינו מוסיף לו מעות, אלא שכשהמלוה דוחק אותו לשלם מסכים למוכרה לו).

ואם אמר לו שימכרם לי בשווים מותר.

המוכר בית או שדה ושילם לו כל דמיו **והתנה שכשיהיו לו מעות יחזיר לו את הבית או השדה אסור**, דנמצא שאין זה מכר ואכל פירות בשכר מעותיו, אבל אם הלוקח אמר כך שיעשה כך מדעתו ולא שיתבענו בדין מותר מפני שגם אם הסכים זה מכירה חדשה ולא היתה כאן הלואה, **ואף אם הלוקח אמר כך בסתמא נעשה כאומר לו מדעתו** שאע"פ שלא פירש מדעתיה כאילו פירש ואין עליו לכופו, שהרי אינו חייב לקיים הדברים דפטומי מילי נינהו. ולר"י שמתיר צד אחד בריבית מותר גם באופן הראשון משום שאם לא יפדה הוי מכר ולא הלואה, ובניו אינם יכולים לפדות, אבל במשכנתא בלא נכייתא מודה ר"י דאסור, כיון שלעולם יכולים לפדות הוא יורשיו והוי הלואה.

ס"ו. פטומי מילי-

באחריות על מכירה- מוכר שלא באחריות שראה שהלוקח עצוב ואמר לו אי טרפו מגבינא לך שופרא מהעדית שבחא שתשביח ופירא שיטרפו ממך, אינו חייב באחריות, דאינו אלא פטומי מילי דברי תנחומים בעלמא לפטם את ליבו, שהרי על הלוקח להתנות זאת ולא על המוכר, ודווקא כעמדו בסוף המקח והצטער הלוקח שאין המוכר מתרצה למכור באחריות, אבל אם אמר זאת המוכר בתחילת המקח הוי תנאי גמור. תוס'.

רש"י כתב דשלא באחריות היינו שכתב כך בשטר בהדיא, אבל בסתמא יש אחריות אע"פ שלא כתב דאחריות טעות סופר, וכשמואל. ובתוס' כתבו שהנ"מ היא למ"ד אחריות לאו טעות סופר, או לשאר תנאים.

בגירושין- שכיב מרע שכתב גט לאשתו כדי שלא תזקק ליבום, ולא כתב לה על תנאי אם מתי, ואמרה האשה "אי קיימת דידך אנא", פטומי מילי בעלמא הוא ואין כאן תנאי, ואף שאין האשה יכולה להתנות על הגט אפי' אמרה באמת ובקבלת שבועה גמורה, דלאו בדידה תליא מילתא ותנאי שלה אינו כלום אפי' אמרה לפני הנתינה, דלא דמי לממון שמשעבד עצמו, מ"מ הו"א שנתן על דעתה, קמ"ל שאפי' אמר על דעתה אינו חוזר כיון דפטומי מילי נינהו. תוס'.

שכיב מרע שעמד, אם חוזר בגט- כתבו התוס' דמבואר מסוגיו ששכיב מרע שעמד אינו חוזר בו מנתינת הגט, ודלא כמ"ש רש"י ור"ח בגיטין ע"ה, או שסוגייתנו חולקת על דברי רב הונא שם.

דיני אסמכתא בהלוהו על שדהו

דין אסמכתא- המבטיח לחבירו דבר מסוים בתנאי מסוים (כגון שאם לא יקיים דבריו יתן לו שוה מנה במאתים), כדי שחבירו יסמוך על דבריו, דעת רבי יוסי ב"ב קס"ח דאסמכתא קניא, ודעת רבי יהודה דאסמכתא לא קניא. ורב נחמן סבר שאסמכתא קניא, ומניומי אמר שאסמכתא לא קניא והחזיר את רב נחמן מדבריו.

דין אסמכתא בהלוהו על שדהו- הלווהו על שדהו ואמר לו אם אין אתה מחזיר לי עד ג' שנים הרי השדה שלי במתני' תנא הרי היא שלו. רב הונא פירש שאם אמר כן בשעת מתן מעות קנה הכל, אבל לאחר מתן מעות לא קנה אלא כנגד מעותיו, וכתבו התוס' דדווקא אם התנה שיקנה את השדה לגוביינא קנה כנגד מעותיו, אבל בסתמא לא קנה כלל, שהרי אמר לו שיקנה הכל, וכיון שבהכל הוי אסמכתא אף כנגד מעותיו אינו קונה.

ג' חילוקים בין אסמכתא בהלוהו על שדהו למתפיס זכויותיו בבי"ד- איתא בנדרים דמי שהתפיס זכויותיו בבי"ד ואמר שאם לא יבוא תוך ל' יום יתבטלו זכויותיו, ואמר רב הונא שאם לא בא בטלים זכויותיו, ופריך והא אסמכתא היא וכו', והקשו התוס' דבסוגיתנו מבואר שלרב הונא אסמכתא קניא ולכן בשעת מתן מעות קנה הכל ומאי שנא ממתפיס זכויותיו, וכתבו התוס' ג' חילוקים, א' כאן מלוהו על דעת שאם לא יפרע תהיה משוקעת בידו, ובנדרים אינו חפץ שיתקיים הקנס, ב' הכא הקרקע ממשוכנת והוי כעין מקח ומכר, וגם המלוה עשה לו טובה, גמר בדעתו להקנות, ולא הוי אסמכתא, (ולכן א"צ בזה קנין בבי"ד חשוב, אבל בשאר אסמכתאות צריך קנין בבי"ד חשוב, ואמנם בקנס שעושים בשעת שידוכים א"צ בי"ד חשוב, כיון שהוא מנהג העולם, וגם יש בדין להתחייב כיון שמבייש) ג' הכא כיון שהמלוה תפוס בקרקע אין בזה חסרון של אסמכתא.

ורב נחמן סבר שאפי' לאחר מתן מעות קנה הכל, (ועשה כדבריו, ורב יהודה קרע את השטר), וחזר בו רב נחמן וסבר שאפי' בשעת מתן מעות לא קנה כלל, ומתני' דקתני הרי היא שלו סוברת **דאסמכתא קניא** כרבי יוסי, או דאמר קני מעכשיו דהוי קנין גמור, ומכר לו בהוזלה, והסכים הלוקח שאם המוכר יביא מעות עד ג' שנים יקבלם, ולענין אכילת הפירות לר"י (שמתיר צד אחד בריבית) הלוקח אוכל פירות, ולרבנן יניחו הפירות ביד שליש.

ס"ו: באיזה אופנים לא הוי אסמכתא-

אם כשהגיע זמן הפרעון אמר לו הלוה קני לא אפדנה עוד, הוי אסמכתא, דאמר כן משום כיסופא.

ואם אמר כן קודם זמן הפרעון בשם רב נחמן אמרו (רב אשי אמר דדילמא לזה כוונת השמועה בשם רב נחמן) דלא הוי אסמכתא אלא גמר ואקני, דאל"כ למה אמר כך והרי אינו יכול עכשיו לתובעו, ורב אשי סובר שגם בתוך הזמן לא קונה, ואמר כן מפני שאינו רוצה שיטרידו בהגיע הזמן ואמר כך לדחיה בעמא משום כיסופא.

ואם **מצאו שותה שיכר** ביום האחרון רב פפא סבר דלא הוי אסמכתא כיון שאינו עצב לחזר לפדות את השדה, ודעתו לשקעה אצל המלוה, ומסקנת הגמ' דלא קני, דדילמא עושה כך להפיג דאגתו שחושש שמא לא ישיג מעות, או שהבטיחו לתת לו מעות.

ואף אם **קפיד בדמי** שמסרב למכור נכסיו בזול הוי אסמכתא, מפני שחושש שיוזלו קרקעותיו ע"י שיראו שהוא מחזר אחר מעות, אבל אם **קפיד בארעא** שמסרב למכור קרקעותיו אפילו בשווים לא הוי אסמכתא. ע"כ לפירוש רש"י. והתוס' כתבו שאף באופנים הנ"ל הוי אסמכתא דדילמא לא הסכים למוכרם בפחות משווים משום שיודע שאסמכתא לא קניא (ואין עליו למכור בזול כדי לעמוד בנאמנותו), ופירשו כוונת הגמ' על שעת ההלואה, שאם "קפיד בדמי" שמקפיד לגוות לפי שווים ולא פחות, א"כ מבואר שאין כוונתו לשלם, והגמ' דוחה שעשה כך כדי שלא להוזיל קרקעותיו, ומסקנת הגמ' שאם "קפיד בארעא" לעשות התנאי דווקא על קרקע זו, א"כ אין בדעתו לפדותה, ולא הוי אסמכתא.

מתי הקרקע נעשית אפותיקי- אם הלווהו על שדהו וכנ"ל לא הוי אפותיקי, דהא לא אמר ליה קני לגוביינא אלא שאם לא יפרע תהיה שלו והוי אסמכתא, אבל אם אמר לו לא יהא לך פרעון אלא משדה זו אף בתוך ג' שנים, ואחר ג' שנים אם לא אשלם תהיה כולה שלך, אע"פ שלא קנה אחר ג' שנים הוי אפותיקי דבלאו אסמכתא נמי שוויה אפותיקי.

מכר שדה באחריות, ורצה המוכר שאם יטרפוה יגבה כנגד מעותיו מעידי עידית, והסכים המוכר שיגבה מעידית, וטרפו ממנו את השדה, ושטף נהר לעידי עידית, אינו גובה אלא מבינונית, **דעידית עומדת במקום העידי עידית** שנשטפה.

הלווהו על יין והתייקר היין ג"כ הוי אסמכתא, דכל "דאי" לא קני, ולא אמרינן דהוי כזוזי כיון שעומדת למכירה.

מתי נחשב אסמכתא- כתבו התוס' דאסמכתא היינו היכא שמתחייב דבר שאינו בידו, אע"פ שלא מגזים, או היכא שמגזים אע"פ שהדבר בידו. והכא אי אמר קני לגוביינא חשיב גזים כיון שאין דרך אדם למכור קרקעותיו, ובהלווהו על היין איירי שלא הגיע זמן מכירת היין ומוכר בזול.

מחילה בטעות

מתי צריך להחזיר פירות שאכל בטעות- הלוהו על שדהו ואמר לו שאם לא יפרע תהיה השדה קנויה לו לאחר ג' שנים, ועמד המלוה ואכל מפירות הקרקע לאחר ג' שנים, דאמרינן דאסמכתא לא קניא, הורה רב נחמן שצריך המלוה להחזיר את הפירות ללוקח.

הגמ' מבארת שהטעם שצריך להחזיר את הפירות, משום דהוי הלוואה ומחזי כריבית קצוצה, שהרי מתחילה בהלואה באה לו, אבל המוכר פירות דקל לחבירו לפני שחנטו הפירות ס"ל לרב נחמן שאף שיכול המוכר לחזור בו אף אחר שבאו לעולם דאין אדם מקנה דשלב"ל, מ"מ אם אכל הלוקח את הפירות לא מפקינן מיניה, דמחילה בטעות הוי מחילה, ובמכר הוי אבק ריבית שאין מוציאין מידו. ע"כ לפירוש רש"י, פירוש התוס' יובא להלן. (ולרב הונא אינו יכול לחזור בו אחר שבאו לעולם והיינו אחר חנטה, אבל לפני חנטה יכול לחזור בו, דאפי' למ"ד אדם מקנה דשלב"ל היינו שיחול המכר כשיבואו לעולם, אבל קודם שבאו לעולם יכול לחזור בו.

שיטת ר"ת שלרב נחמן מחילה בטעות לא הוי מחילה, ולכן במלוה על השדה דהוי אסמכתא הדרי פירי, אבל אם היה נותן לו את הפירות בתורת ריבית לא הדרי דאבק ריבית הוא. אבל בפירות דקל הוי מכר וכיון שאין לו לחזור כדי לעמוד בנאמנותו, אנו תולים שאפי' אם היה יודע שהוא יכול לחזור בו לא היה חוזר, והקושיא לקמן מאיילונית היא לפי הבנת רבא שמחילה בטעות הויא מחילה.

ס"ו. הממאנת והשניה והאיילונית

אין להם כתובה מה שהכניסה לו, וכ"ש מנה ומאתים ולא פירות שאע"פ שאין לו פירות, א"צ כשמוציאה להחזיר פירות שאכל, ובתוס' כתבו שהחידוש הוא שאפי' אם ליקט והם בעין א"צ להחזיר, או שהכונה שאם נשבית ולוותה ופדתה עצמה א"צ להחזיר. ולא מזונות אם לותה ואכלה, אבל תחת בעלה יש לה מזונות, אמם שניה אין לה מזונות ביושבת בתחתיו וקמ"ל שאף לאחר מיתה אין לה מזונות ולא בלאות שאם הכניסה לו בגדים א"צ להחזיר בלאותיהם אע"פ שהם קיימים, והתוס' כתבו שבלאות קיימים חייב להחזיר, ואין הטעם דמחילה בטעות שמה מחילה, דאיילונית אינו מחילה בטעות, דניחא לה דתיפוק עלה שמה דאישות ורצונה להאכילו אפי' לא יחולו הקידושין. ממאנת היינו קטנה יתומה שהשאאתה אמה לדעתה, שמדאורייתא אין מעשי קטנה כלום ואמנה לא זוכה בה, ותיקנו רבנן שיחולו הקידושין כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר, והם אמרו שמועיל מיאון. ושניות לעריות קנסוה חכמים כיון שהיא מרגילתו עליה. ואיילונית אין לה כתובה דהוי מקח טעות.

חיוב החזרת האונאה הוא אע"פ שמחילה בטעות הוי מחילה ומודעת נתנם לו, דהא לא ידע דמחיל ואין כאן מחילה אפי' בטעות.

השולח שליח לקנות קרקע מקרובו, ואמר המוכר לשליח שאם יהיה לו כסף יחזיר לו את הקרקע, ואמר השליח למוכר שיתרצה בכך עם קרובו המוכר, לא סמכה דעתיה דלוקח והקרקע חוזרת, בענין הפירות שאכל לרבה ולרבה בר רב הונא הוי אבק ריבית ואינה יוצאה בדיינים, לרבינא הוי ריבית ויוצאה בדיינים.

החזרת הפירות במכירה בלי גמירות דעת- המוכר קרקע לקרובתו ואמר לשליח של הלוקח שאם יהיו לו מעות יחזיר לו את הקרקע, ואמר לו השליח "את ונוולא אחי" שיתרצו ביניהם, אין כאן סמיכות דעת ולא גמר ומקני וצריך להחזיר למוכר את הקרקע. ולענין הפירות שאכל לרבה בר רב הונא ורבא הוי כאבק ריבית שאינה יוצאה בדיינים, ורבינא חישב כמה פירות אכל והוציא מיד הלוקח, וכתבו התוס' שאין הטעם משום ריבית קצוצה, שהרי בריש פירקין אמר שמשכנתא בלא נכייתא אין מחזירין ממלה ללוה, אלא טעמא דרבינא משום דמחילה בטעות אינה מחילה, ודווקא באופן זה של מכירה מוציאין לרבינא ולא בהלואה.

משכנתא

אם המלוה צריך להחזיר פירות שאכל משדה הממושכנת לו- הנותן לחבירו שדה למשכון ולא קצץ שיאכל פירות לשם ריבית והמלוה ירד ואכל לרבה א"צ להחזיר הפירות שאכל, שהרי לא קצץ שיאכלם, וכתב רש"י שרבה חולק על רב נחמן שאמר (ס"ו:) שאם אסמכתא לא קניא הדרא ארעא והדרא פירי, והתוס' שם כתבו שלרב נחמן חזיר משום דמחילה בטעות לא הוי מחילה, אבל אם נתנם בתורת ריבית אינם חוזרים.

אם יכול הלוה לתבוע שהפירות שאכל המלוה יהיו לפרעון חוב וכדו'- אתרא דמסלקי שנהגו שהלוה יכול לפרוע את חובו בכל עת שירצה ולסלק את המלוה מהקרקע, ואכל המלוה פירות כשיעור החוב כפי שווי הפירות בשוק לרבא מסלקו מהקרקע אם הלוה טוען שאינו רוצה שיאכל פירותיו בריבית ישומו פירות שאכל ויטלם בחובו, שהרי אם היה לו מעות היה יכול לסלקו והפירות הוי כזוזי, ואם אכל פירות יותר משיעור החוב אין מוציאין מהמלוה דאבק ריבית אינה יוצאה בדיינים, ואין מחשיבים חוב בשטר אחר לענין שהפירות שאכל יהיו בתמורה לחוב, **וביתומים** בשדה שלהם מוציאים אף באכל יותר משיעור החוב מפני שבי"ד אביהם של יתומים והם לא מחלו על העודף והוי כמו שסילקוהו משעה שאכל כשיעור החוב, ומחשיבים חוב בשטר אחר.

ורב אשי סובר שאף אם אכל כשיעור החוב אין אכילת הפירות נחשבת לפרעון עד שישלם לו כל ההלואה, כיון שלא אכל הפירות בתורת פרעון, כמו שאין מוציאין אם אכל יותר משיעור החוב, ואף יתומים קטנים דינם כשאר בני אדם.

באתרא דלא מסלקי שאינו יכול לפרוע את החוב בזמן קצוב ולסלקו מהקרקע, לכו"ע אם אכל שיעור זוזי לא נחשב שהחוב נפרע.

ס"ז: באיזה אופן מותר למלוה לאכול פירות-

אדם שאינו צורבא מרבנן יכול לאכול הפירות **בנכייתא** שמנכה לו מהחוב סכום קצוב לכל שנה, דנראה כמכירה, שיש לו צד שתלקה השדה ויפסיד.

וצורבא מרבנן שצריך להתקדש במותר לו פן ילמדו ממנו לזלזל באיסורים לא יאכל בנכייתא, אלא יאכל **בקיצותא**, ועניין קיצותא הוא שכמה שנים הפירות שלו ואח"כ כל הפירות כפרעון, י"א שמותר אפי' אם אוכל בלא נכייתא, וי"א שאינו מותר אלא כשאוכל בנכייתא, וי"א שאף בזה אסור, ולדעה זו אין מותר אלא **במשכנתא דסורא**, שאחרי זמן קצוב חוזרת הקרקע ללוה וא"צ לפרוע את החוב דלא נראה כהלואה, אלא נראה שקנה את הפירות. וכתבו התוס' שאף שיכול לסלקו בתוך הזמן מותר, וזה קל יותר מנכייתא, משום שבנכייתא נראה שמוזיל לו מחמת שאר ההלואה, כיון שמנכה לו כל שנה בפני עצמה, שאף אם אינו יכול לקבוע את שיעור הניכוי בכל שנה, מ"מ כיון שסכום השנים אינו קצוב נראה כהלואה. וכן פסק ר"ח דלא שרי צורבא מרבנן אלא כמשכנתא דסורא.

באתרא דלא מסלקי שאינו יכול לפרוע את החוב בזמן קצוב ולסלקו מהקרקע, מותר לאכול אף בלא נכייתא. רש"י ותוס'.

רב כהנא ורב פפא ורב אשי לא אכלו בנכייתא, אבל רבינא אכל בנכייתא, והטעם שהרי בשדה אחוזה ההקדש אוכל פירות, והמקדיש פודה אותה מן ההקדש לפי השנים שנותרו, וה"ה הכא הוי מכר כיון שיש צד שתלקה ולא יאכל פירות. וטעם האוסרים דשאני התם דהוי הקדש והתורה אמרה בכמה היא נפדית, אבל משכנתא בנכייתא הוי הלואה, ומחזי כריבית. וכתבו התוס' שאף שת"ח אינו אוכל בנכייתא רבינא לא רצה לעשות עצמו כת"ח. ויש גורסים רפרם במקום רבינא, שהרי רבינא אסר לעיל בת"ח בלא קיצותא, וי"מ שהכא אכל בקיצותא.

חילוקי דינים בין אתרא דמסלקי לאתרא דלא מסלקי-

גבית בעל חוב- באתרא דמסלקי אין בעל חוב גובה אם מת המלוה ונפלה לפני בניו, שאין להם חיוב אלא כשירשו קרקעות שהקרקעות משתעבדים מדין ערב שעליהם סמך, אבל מטלטלין לא משתעבדים לבעל חוב, אבל אם הוא קיים גובה אף ממטלטלין כיון שהוא עצמו משועבד, ובאתרא דלא מסלקי אינו קנין בגוף הקרקע והוי כמטלטלין. רש"י. וכתבו התוס' שאף שיתומים שגבו קרקע עבור חוב שהיו חייבים לאביהם, בעל חוב גובה אותה מהם, אע"פ שיכול הלוה לחזור ולפדותה לעולם, התם מדינא היא שלהם, ואין חייבים להחזיר אלא משום ועשית הישר והטוב. אבל באתרא דלא מסלקי בעל חוב גובה.

ירושה פי שניים- באתרא דמסלקי אין הבכור יורש פי שניים, למ"ד שאין הבכור נוטל פי שניים במלוה, דאינו נוטל בראוי כבמוחזק, והכא נמי הקרקע הוי כמלוה, שאינה לפניו אלא לאכילת פירות, אבל באתרא דלא מסלקי הבכור נוטל פי שניים.

שמיטת כספים- באתרא דמסלקי החוב נשמט בשביעית כשאר מלוה בשטר שנשמט אע"פ שנכסי הלוה משועבדים למלוה, ודווקא במשכון מטלטלין אין שביעית משמטת, דבעל חוב קונה משכון. ובתוס' כתבו דכיון שהוא תפוס במטלטלין, ושלא בשעת הלואה קונה משכון כדרב יצחק, ממילא אף בשעת הלואה נחשב "של אחיך בידך".

סילוק המלוה מהפירות- באתרא דמסלקי מקבל הלוה אפי' את התמרים שעל המחצלת, אא"כ הגביהם המלוה, ולמ"ד שכליו של לוקח קונים גם ברשות מוכר זכה גם באלו שעל המחצלת.

מה צריך לעשות כדי לשנות בין מסלקי ללא מסלקי- באתרא דמסלקי אם התנה בשעת מתן מעות שלא יסלקו אינו יכול לסלקו דע"מ כן נתן המעות וקרקע נקנית בכסף כפי התנאי, ובאתרא דלא מסלקי והתנה שיסלקו לרב פפא א"צ קנין, ולרב ששת בריה דרב אידי צריך קנין

דבלא קנין ליכא אלא דיבורא בעלמא ויכול לומר לא אשנה מן המנהג, וכן הלכה.

מתי מסתלק המלוה מהקרקע- באתרא דמסלקי אם אמר הלווה שהוא הולך להביא מעות ושיפסיק לאכול פירות אין המלוה אוכל פירות כיון שהמעות מוכנים, אבל אם אמר איזיל ואטרח ואייתי זוזי לרבינא המלוה אוכל פירות, ולמר זוטרא בריה דרב מרי אינו אוכל, וכן הלכה.

ס"ח. בסתם משכנתא א"א לסלקו בשנה הראשונה אפי' באתרא דמסלקי.

המלווה נחשב כשכן קרוב לענין דינא דבר מצרא.

שטרי מחוזנאי- אסור לכתוב בשטר העיסקא הניתנת לתגרים ע"מ שיקבלו חצי מהרווח את סכום הסחורה כולל הרווח המשוער, שמא לא יהיה רווח, ואמימר כתב משום שהיה מאמין להם אם לא היה רווח, ואמר רב אשי דמה נעשה אם ימות ונפל השטר לפני היתומים, (ומת אמימר, כשגגה שיוצא לפני השליט).

חכירי נרשאי- אסור למלוה להחכיר ללוה את הקרקע שמישכן לו בסכום קצוב של כורים לשנה, שהרי לא קנאה הוי ריבית קצוצה, שהרי אינו טורח בה וגם אם תלקה לא יפסיד מחכירותו כלום, ואף אם כותבים שקנאה ושהתה עמו כמה שנים ואכל בנכייתא ואח"כ החכירה לו אסור דריבית גמורה היא כיון שאין כאן צד הפסד.

עיסקא

עיסקא עניינה הוא שאדם נותן לחבירו ממון או פירות או בעלי חיים וכדו', וחבירו מתעסק עמם, ויש מזה רווח, ושניהם חולקים ברווח, ואיתא לקמן (ק"ד:) שחצי ממה שנותן נעשה מלוה, וחייב המקבל באחריות של אונסים וזולא, והחצי השני הוי פקדון, וממילא נמצא שחלוקת הרווחים חצי חצי היא מדינא, שהרי חצי המלוה הוא של המקבל וחצי הפקדון הוא של הנותן, ונמצא שיש איסור ריבית במה שהמקבל מתעסק בחצי פקדון, שכיון שהוא לא מקבל על זה שכר, נמצא שמתעסק בשכר המתנת המעות של חצי ההלואה, ובסוגיין יבואר אופן ההתר.

דין עיסקה- אסור לתת פירות או מעות לחנווני, ע"מ לקבל חצי מהרווחים, כיון שמתעסק בחצי פקדון של הנותן בשכר החצי מלוה, אא"כ נותן לו שכר על ההתעסקות, וכדלהלן.

ס"ח: כמה הוא שכרו- בברייתא יש בזה ג' שיטות כמה שכר צריך לתת למקבל העיסקא- לר"מ אין נ"מ בשיעור השכר ובלבד שיפסוק עמו שנותן לו זאת לשם שכר, ולר"י מספיק אפי' אם טבל עמו בציר ואכל עמו גרוגרת אחת כאחד מן השוק, וא"צ לפסוק שיהיה לשם שכר, ולרשב"י נותן לו שכרו משלם כפועל בטל, והיינו כמה היה מוכן לפחות משכר מלאכתו שהוא רגיל בה, כדי לעסוק במלאכה זו שהיא יותר קלה. ולתנא דמתני' שיעורו כפועל בטל של אותה מלאכה שממנה נתבטל. לשיטת רש"י היינו כשיטת רשב"י, אבל בתוס' פירשו כשיטת ר"מ שנותן לו כפועל שבטל ממלאכתו לגמרי (י"מ כמה אדם בטל היה מבקש עבור מלאכה זו, וי"מ כמה פועל היה מבקש כדי להבטל ממלאכתו לגמרי). (ולגבי השבת אבידה מודים תוס' לפירוש רש"י, וכתבו דמ"מ לא נחשב שנוטל שכר על השבת אבידה, כיון שהיה עוסק במלאכה אחרת ומפסידה מחמת האבידה, וכן לגבי נטילת שכר על דין פירשו התוס' כרש"י וכנ"ל).

צריכותא למעות ופירות- השמיענו התנא דין נותן לו שכרו כפועל בין בפירות ובין במעות, לומר שאפי' במעות שטרחם מרובה די שישלם כפועל בטל, ואפי' בפירות דלא נפיש טרחיה צריך לשלם כפועל בטל, ואין מספיק שיתן לו דבר מועט.

עיסקה בבעלי חיים-

ביצים- לר"ש אין לתת ביצים כדי להושיב עליהם תרנגולים ולחלוק באפרוחים ושמים את הביצים, דכיון שבעל התרנגול מקבל עליו אחריות, נמצא שמגדל חצי של הנותן בשכר החלואה, ולר"ש צריך לתת שכרו משלם, ולר"י אם הביצים המוזרות שאינם קולטות אפרוח (ומותרות באכילה כמבואר בחולין ס"ד:) הם של המקבל מותר, וכתבו התוס' שאף אם לא היו ביצים מוזרות מותר כיון שהם מצויים. ואם בעלת התרנגול מקבלת בשכרה ב' אפרוחים לשנה מותר, והיינו בלשון שכירות, שאין אחריות הביצים על בעלת התרנגולת, אבל בלשון חלוקה נחלקו בזה, ור"ש אוסר.

עיזים ורחלים- אם כל הגיזה וחלב של המקבל מותר לכו"ע, ואם אין נוטל המקבל אלא נסיובי מי פסולת החלב ותותרי צמר הנושר ע"י שטיפה ומריטה, לת"ק אסור, דס"ל כרשב"י דבעינן שכרו משלם, ולרבי יוסי ברבי יהודה מותר, דס"ל כאביו ר"י, שמספיק טבל עמו בציר וכו'.

עגלים וסייחים וכדו'- אין לתת עגלים וסייחים ששמו את דמיהם ומקבל על עצמו חצי בשכר ובהפסד, וכן בשאר בעלי חיים שאינם עושים מלאכה ואוכלים, אא"כ נותן לו שכר עמלו ומזונו, וא"צ לתת שכרו כפועל בטל שהרי אינו בטל אלא רגע אחד כדי להאכילה ולהשקותה (משא"כ חנווני שכל עסקו בכך). תוס'.

מותר לקבל עגלים וסייחים בלי שומא, שאינו מקבל אחריות, ומגדלם עד שיגדלו שליש, וחמור עד שתוכל לטעון משאות. וכתבו התוס' שהחידוש בדין זה הוא שכשלא שמו בתחילה בסתמא אינו מקבל אחריות, (ושמים אותם רק בסוף כדי לשער כמה השביחו), ואם שמין בתחילה בסתמא מקבל עליו אחריות.

פרה וחמור- בעלי חיים שעושים ואוכלים כגון פרה וחמור גדולים שראויים למלאכה, וכל המלאכה של המקבל מותר לתת אותם בעיסקא ולחלוק בשכר בשבח ובוולדות. (ס"ט:).

שכר כתף- אם נהגו באותו מקום בעיסקה של עגלים וסייחים לתת מעות עבור נשיאתם, צריך לתת למקבל שכר זה, ולרשב"ג אם נתן לו עגל עם אמו או סייח עם אמו מותר מפני שאין טורח להוציאו כיון שנמשך אחר אמו, וא"צ לתת שכר עמלו ומזונו כי אמו עושה מלאכה, ואפי' במקום שרגילים לתת שכר כתף כשמקבלם לבדם, מותר משום שמקבל בשכרו גללים, והיינו בשכר עמלו, אבל מזונו צריך לתת. תוס'. ולת"ק אסור דגללים אפקורי מפקר להו.

יש גורסים בברייתא מקרה נוסף שרגילים לתת את הולדות בשכר עמלו ומזונו, שלת"ק צריך לתת למקבל שכר זה, וילה"ס אם רשב"ג מודה בזה או לא. ולר"ח יש דין נוסף בברייתא, שאם הביא את הפירות לחצר המקבל מוסיף את שכר הבאת הפירות לשם עם שווי העיסקא.

ר"י ורבי יוסי בנו ורשב"ג כולם בשיטה אחת, ואין הלכה כדבריהם אלא כר"ש דנותן לו שכרו משלם, ודלא כר"ת דס"ל שהלכה כרשב"ג. תוס'.

שיעור חלוקת הרווחים המותרת בעיסקא- בני רב עיליש הוציאו עליהם שטר עיסקה שכתוב בו שיקבל חצי בשכר וחצי בהפסד, ואמר רבא שודאי רב עיליש לא היה גורם איסור עיסקה, אלא אם מקבל חצי שכר יקבל שני שליש בהפסד, וא"כ אינו מלוה אלא שליש, ומה שמקבל רווח משליש עד חצי הוא שכר על הטירחא בשני שליש פקדון, ואם מקבל חצי הפסד יתן שני שליש מהשכר ומה שמקבל יותר מחצי הוי שכר עמלו, ולא מהני טובל עמו בציר דהלכה כר"ש. לרש"י הדבר תלוי במקבל לקבוע בין ב' האפשרויות הנ"ל, וכתבו התוס' דשמא קבעו זמן מתי יברר המקבל דבר זה, או שרבא היה תמה על לשון השטר, ולר"ח ולרבינו משולם היה כתוב פלגא בשכר ובהפסד, ודקדק רבא שהפלגא לא הולך על ההפסד כי זה ריבית, אלא מקבל שני שליש על ההפסד, שהרי כדי לקבל חצי הפסד צריך לתת שני שליש מהרווח.

ס"ט. אם מועיל שכר שאינו ודאי- אם קצץ שכל מה שתשביח הבהמה יותר משליש יהיה של המקבל, לשמואל אסור מפני שאם לא תשביח כך לא יקבל שכר, אלא צריך לתת לו דינר בשכרו, ולשיטת רב י"א שמותר בכל גוונא, וכתבו התוס' דהכא שרי אף לרב דאוסר צד אחד ברבית, ואף דגם ר"י אוסר אם צד ההתר אינו תלוי בידם, דשאני הכא שמותר שליש הוא דבר מצוי. וי"א שאינו מותר אלא כשיש לו בהמות שלו, ומשום שאינו מוסיף טירחא להאכיל עוד בהמה (גביל לתורא גביל לתורי), ולטעם זה אינו מספיק מה שטורח גם בפלגא מלוה שלו, שהרי בבהמה של שותפין א"צ להאכילה כל יום. תוס'.

חילוק בין עיסקה לשותפות- ר"א מהגרוניא נתן למקבל העיסקא את ראש הבהמה בשכרו, כדי שלא יהיה ריבית, והציע המקבל בגלל אשתו לתת חצי ממעות הבהמה (שהיתה סבורה שכשיהיו שותפין יתן לו יותר, משום שטורח בחלקו בלא לקבל שכר. תוס'). ולא נתן לו ר"א מהגרוניא בשכרו כלום אלא חילקו ביניהם גם את הראש, ואף שהאריס טרח עבורו להכניס ולהוציא, מפני שאריס משתעבד להביא מרעה לבהמה. ולענין מזון שניהם משלמים כדרך שותפין.

כמה זמן המקבל צריך לטפל בבהמה- לסומכוס צריך לטפל באתונות י"ח חודש, ובגודרות בהמה דקה כ"ד חודש, ואם בא המקבל לחלוק באמצע הזמן חבירו מעכב עליו, מפני שאינו דומה שנה הראשונה לשניה י"מ שמזונות השנה השניה מרובים משל ראשונה, ולכן יכול הנותן לעכב, וי"מ משום שהטיפול של השנה הראשונה קשה יותר, ויכול המקבל לעכב.

כמה זמן המקבל צריך לטפל בוולדות- ל' יום בבהמה דקה, (ולרבי יוסי ג' חודשים מפני ששיניה דקות והיא צריכה את אימה ואדם הרגיל בכך) ובגסה נ' יום כשיעור שהישראל מטפל בבכור לפני נתינתו לכהן, ואם הנותן רוצה שימשיך לטפל בולדות שחצי מהם של המקבל, נוטל עוד חצי מהחצי השני בשכרו וא"צ לתת לו שכר עמלו ומזונו, כיון שחצי הולדות הם שלו לא בתורת מלוה, ולעצמו הוא טורח, ולא מחזי כריבית. ואמנם אין המקבל יכול לשום את הולדות בעצמו, ובמקום שרגילים לגדל את הולדות יותר אינו נוטל כלום משל חבירו.

ס"ט: חלוקת שותפות- אין שותף יכול לחלוק בלא דעת שותפו בדבר שיש בו טובים יותר וטובים פחות, כגון יין, או מטבעות שחלקם טבי וחלקם תקולי טבי משקלם קל ויוצאים יותר בהוצאה, ותקולי משקלם רב יותר והם חביבים למי ששוקל כנגדם. אבל אם המטבעות שוות כמאן דפליגי דמי.

צריך הדיין להודיע טעם פסיקתו משום והייתם נקיים, והיינו כשיש לו פתחון פה לחושדו, אבל בעלמא א"צ להודיע הטעם, וי"א שאם דנים ע"י כפיה צריך להודיע בכל גוונא. תוס'.

כמה כללים ודינים בהלכות ריבית

החילוק בין הלואה לשכירות- רב חמא היה משכיר מעותיו בלשון שכירות מפני שהיה סבור שאין חילוק בין כלי למעות והיה מקבל אחריות אונסים. תוס'. והפסיד רב חמא את מעותיו שהמלוין בריבית נכסיהן מתמוטטין, מפני שיש חילוק בין כלי למעות, דכלי חוזר בעין ואין אחריות על השוכר אם נאנס או נשבר מחמת מלאכה, ועוד דניכר שנפחת מחמת המלאכה, אבל מעות אינם חוזרים בעין שהרי מוציאם, וחייב באחריות, ואסור אפי' בלשון שכירות, ואפי' החזירם בעין לא ניכר שנפחתו, וא"כ השכירות היא ריבית. והקשו התוס' שלפי זה דבר שאינו נפחת (טבעת וכדו') אסור להשכיר, עוד הקשו א"כ איך מותר להשכיר מעות כדי להתראות או להתלמד, וריב"ן לא גורס "וידיע פחתיה", ולכן פירשו התוס' שבכלי אף אם נותן לו רשות להוציאו ולהחזיר אחר, השכר הוא עבור הפחת אם יחזירו בעין, אבל במעות משכירם ע"מ להוציאם ולא משלם עבור הפחת.

ריבית שאינה מלוה למלוה- מותר לתת מעות לחבירו כדי שילוה מעות לאדם שלישי, דלא אסרה תורה אלא ריבית מלוה למלוה. וכן מותר לתת לחבירו מעות בשביל שיאמר לאדם שלישי להלוות לנותן, דשכר אמירתו הוא נוטל.

דיני עיסקה בבעלי חיים שעושים ואוכלים, וחלוקת הוולדות בעיסקה, ושכר כתף בעגל עם אמו לרשב"ג, נתבארו לעיל.

מתי חוכר יכול לקבל מעות מבעה"ב ולהוסיף לו על שכרו- השוכר שדה מחבירו תמורת י' כור חיטים לשנה, מותר לבקש מהבעלים מאתים זוז לצורך השדה לזבל לקצור לזרוע ולחרוש, ולהוסיף על שכרו עוד ב' כורים לשנה, ואין בזה משום ריבית, מפני שנחשב שחוכר ממנו שדה משובחת יותר. אבל בחנות או בספינה ורוצה מעות כדי לקנות פירות למכור בחנות או להוליך בספינה אסור מפני שאין כאן שבח בגוף החנות או הספינה, והוי שכר המעות, ואם נוטל המעות בשביל ליפות ולהשביח את גוף החנות או הספינה מותר.

אם מותר לשוכר ספינה לקבל אחריות על אונסים- לרב מותר למי ששוכר ספינה לקבל על עצמו אחריות אונסיה, וטענו לו רב כהנא ורב אסי שכיון שמקבל אחריות אסור לקבל שכירות דמחמת האחריות הוי מלוה ושכרה הוא ריבית, ואמר רב ששת שטעמו של רב הוא מפני ששנינו שמי ששם פרה להחיבו מותר לתת שכרה, משום שלא עשאה דמים מחיים שאם תוזל יוכל להחזירה בעין אלא לאחר מיתה אם תמות או תישבר, וכיון שלא קיבל אחריות זולא לא הוי הלואה, וא"כ גם בספינה כיון שלא קיבל אחריות זולא לא הוי הלואה אף שקיבל אחריות אם תישבר, וכן פסק רב פפא להלכה, ועל פי זה נהגו לשלם את השכירות בשעת משיכה, אע"פ שאם נשברה משלם את שוויה.

ע. אם הוי ריבית כשהאחריות על המקבל- שמואל היה משכיר סיר של יתומים, והיה שוקלו בלקיחה ובהחזרה, והיו משלמים גם שכירות וגם פחת. ואמר רב נחמן שאין ללמוד מזה כרב ענן להתיר ריבית ליתומים דאטו מפני שהם יתומים צריכים ללכת אחר אביהם לבית הקברות, (וכתבו התוס' דהו"מ למיפרך דאינו מותר שהרי הלוה אינו יתום, אך י"ל דס"ל שאין הלוה עובר איסור כשהמלוה אינו עובר), ומה שעשה שמואל זה מותר לעשות גם בגדולים, כיון שאף שמשלמים על מה שנפחת ממשקל הנחושת, אינם משלמים על מה שנפחת שווי הנחושת שנשארה.

אף אם אחריות הזולא על הנותן הוי ריבית אם האחריות על המקבל- התוס' הוכיחו מדין זה שאם גם האחריות על הפחת היא על המקבל, אע"פ שאינו מקבל אחריות אלא משעת שבירה אסור, ואינו מועיל שהנותן מקבל עליו זולא ויוקרא. ולפי זה מה שהתירו בספינה שהמקבל יקבל אחריו על הספינה, הטעם הוא מפני שלא משלם למשכיר את מה שספינת העץ נפחתה ע"י המים. ודלא כריב"ן שמותיר עיסקה קרוב לשכר ורחוק להפסד אם מקבל על עצמו יוקרא וזולא, ומה שמצינו (ס"ד) שמותר כשמקבל יוקרא וזולא היינו דווקא במכר גמור.

ריבית במעות של יתומים- (עיין בדין הקודם בדברי רב ענן ורב נחמן). מעות של יתומים מותר להלוותם קרוב לשכר ורחוק להפסד והיינו לתת את המעות בעיסקה ולתת ליתומים חצי מהרווחים, ואם יהיה הפסדים לא יפסידו היתומים, שאף שבדיקנני (יתומים גדולים שנתמלא זקנם) אסור, הכא שרי דאינו אלא אבק ריבית ומדרבנן אסור, ולא גזרו ביתומים כדי שלא יכלו מעותיהם. ואמר רב יוסף שכך יש לנהוג במעות יתומים, שיתנו אותם בעיסקה קרוב לשכר ורחוק להפסד לאדם שיש לו גרוטאות זהב שאין דרך להפקידם, והיה ממה לגבות (אבל כלים שמא פקדון הם, ויקח אותם הבעלים ע"י נתינת סימן), ולרב אשי יתנו לאדם שאין ערעור על קרקעותיו, ושומע לדין התורה, ולא נידוהו חכמים, ויעשו את העיסקא בפני בי"ד שיש להם כח להפקיר נכסיו, ולהתנות שיהיה קרוב לשכר ורחוק להפסד.

כתבו התוס' שאין כוונת הגמ' שכלים יכולים להוציאם מיד המחזיק בהם ע"י נתינת סימן, שהרי יכול לטעון שהוא קנה אותם, (ואם החשש שהוא שהמחזיק יודה, א"כ בגרוטאות ג"כ אם יודה יוציאו מידו), ואין לומר שכוונת הגמ' שיטען כך אחר מיתת המחזיק, דנטען ליתומים לקוח, דאל"כ לא שבקת חיי לכל בני עשירים על כלים שאין רגילות להשתמש בהם, אלא כוונת הגמ' שחוששים שיבואו עדים ויעידו שהפקיד כלים עם סימנים ויוציאום מיד המחזיק, וזה אין לחוש בגרוטאות, שכיון שאין בהם סימנים אין כאן עדות.

קרוב לשכר ורחוק להפסד רשע, קרוב להפסד ורחוק לשכר חסיד, קרוב לזה ולזה או רחוק לזה ולזה, זו היא מידת כל אדם.

צאן ברזל

צאן ברזל היינו עיסקא שכל האחריות היא על המקבל, ונותן לו מעות בסיום העיסקא, וחולקים ברווח.

ע: איסור ריבית בצאן ברזל- אין מקבלים צאן ברזל מישראל מפני שהוא ריבית, אבל מקבלים צאן ברזל מן הנכרים.

אם האיסור ריבית בצאן ברזל הוא מדאורייתא או מדרבנן- כתב רש"י שאף שאם עיסקא אסורה כ"ש בזה שהאחריות כולה על המקבל, נקט לאשמועינן שבנכרי מותר, וכתבו התוס' שלפי זה אין האיסור אלא מדרבנן מפני שהוא קרוב לשכר ורחוק להפסד.

ור"ת מפרש דאיירי שפסק דמים על הצאן ועל הרווח, וצריך לתת לו סכום קצוב בכל שנה, והוי ריבית קצוצה.

חיוב בכורה בצאן ברזל- המקבל צאן ברזל מן הנכרים, הוולדות פטורים מן הבכורה, לא מיבעיא שאם הצאן ברזל ילדה בכור שאינו קדוש שהרי האמא של נכרי, אלא אף אם הוולדות שהם מהחצי ששייך לישראל ילדו בכור, ג"כ פטור מן הבכורה. **הגמ' רוצה להוכיח מכאן שצאן ברזל נמצא ברשות הנותן** שאם הם באחריות המקבל למה פטורים מבכורה (ולתוס' הקושיא דאם יש כאן ריבית דאווייתא, א"כ יצא מרשות הבעלים לגמרי, ואמאי פטור מבכורה), **אביי מעמיד** באופן שלא קיבל המקבל אונסא וזולא, ורבא דוחה שא"כ זה לא נחשב צאן ברזל שהרי הם פוחתים אצלו, ועוד דא"כ ליפלוג וליתני בדידה וכו', ועל כן אומר רבא שאע"פ שצאן ברזל הוא ברשות המקבל פטור מבכורה כיון שיד נכרי באמצע, שאם יתבע את מעותיו ולא יתן לו יתפוס את בהמותיו, ואם לא מצא יתפוס את הוולדות המגיעות לחלקו של ישראל.

וכתבו התוס' שאף שבהמת ארנונא חייבת בבכורה אם הישראל יכול לסלק בזוזי, והכא נמי יכול לסלקו בזוזי, שאני הכא שמתחילה היא של עכו"ם וכיון שיכול לגבותה לא יצאה מרשותו לגמרי, אבל בארנונא שמתחילה היא של ישראל לא יצאה מרשותו אם יכול לסלקו בזוזי.

ריבית בנכרי- מבואר במתני' שמותר ללוות מגוי ולהלוות לו בריבית, וכן בגר תושב. והנה כתיב "מרבה הונו בנשך ומרבית לחונן דלים יקבצנו" והיינו כגון שבור מלכא שיטול ממנו את הממון כדי לתת לאותו לעכו"ם שהם דלים מן המצוות, ואמר רב הונא שהחידוש בזה הוא בישראל המלוה לעכו"ם שגם זה יורד לטמיון, ומבואר שאסור להלוות לעכו"ם בריבית. וע"כ צ"ל דמתני' איירי בכדי חייו אבל יותר מזה אסור מדרבנן דילמא אתי למיסרך, או דאיירי בת"ח שאין לחוש שילמוד ממעשיו. (ומהא דכתיב "לנכרי תשיך" אין ראיה שמותר להלוות לו בריבית, דשמא בא לאיסור עשה להלוות לישראל בריבית). וללי"ב כוונת רב הונא שיש להקדים הלואה לישראל להלואה לנכרי, אפי' אם הנכרי נותן ריבית וישראל בחינם, (ועני קודם לעשיר, וענייך קרובים ממשפחתך קודמים לעניי עירך דכתיב "עמך" הקרובים לך, ועניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת דהוו עמך טפי).

ריבית בנכרי בזמננו- כתבו התוס' דמה שנהגו להלוות לנכרי בריבית, או משום דקיימא לן כלישנא בתרא. או משום שבזמננו שיש עלינו מס מלך ושרים הכל נחשב כדי חיינו, או דכיון שאנו שרויים בין העכו"ם וצריכים להשתכר מהם, א"כ אין לאסור ריבית כדי שלא ללמוד ממעשיהם יותר משאר מו"מ עמהם. עוד דנים התוס' אם בני נח מוזהרים על הריבית כמו על גזל או שאינם מוזהרים.

ע"א. גנות המלוה בריבית- אדם שקראו לו רשע יורד לחייו מתקוטט עמו כאילו הכהו וכאילו בא להורגו, (וי"א שרשאי לרדת לאומנותו ולמעט מזונותיו, ורש"י חולק על זה, ובתוס' הביאו בשם ר' צדוק גאון שמותר לשרוף שליש תבואתו, וכתבו שהוא תימה גדול). **ואילו המלוה בריבית מביא לבלר וכו'** וכותבין וחותמין שהוא כפר באלוקי ישראל שהלוה ישראל ברבית.

עונש המלוה בריבית- כל המלוה בריבית נכסיו מתמוטטים, ומי שאינו מלוה בריבית אף אם נכסיו מתמוטטים כמו שמצינו שגם צדיקים גמורים נכסיהם מתמוטטים. תוס'. עולים, שאין הצדיק מתמוטט לעולם, אבל המלוה בריבית ימוט לעולם.

עבד עברי בגר- כתיב "וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך וכו' וכי תשיג יד גר ותושב עמך, ומך אחיך עמו, ונמכר לגר תושב עמך, או לעקר משפחת גר ", בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית וכו' עד שמוכר עצמו שנא' ונמכר לך, ולא לך אלא לגר, ולא לגר צדק אלא לגר תושב, "משפחת גר" זה הנכרי, "עקר משפחת גר" הנמכר לעבודת כוכבים עצמה של עכו"ם. תוס'. והנה גר אף שאינו נקנה בעבד עברי דלא שייך בו "ושב אל משפחתו", מ"מ גר יכול לקנות עבד עברי, ואמנם אין מורישו לבניו, כמו שנכרי אין מוריש עבד עברי לבניו, (וכן נרצע אין מורישים אותו).

איסורים באשה משום קלקול- אשה אינה קונה עבד עברי דלאו אורח ארעא, ובברייתא אחרת מבואר שאשה קונה שפחה ולרשב"ג אף עבד, והגמ' מעמידה את הברייתא הזו בעבד כנעני שהוא פרוץ והאשה מפחדת להפקיר עצמה בפניו, אבל בעברי לא שאם יקלקלו לא יפרסם את הדבר. (וכן אסורה לגדל כלב לרש"י שמא תקלקל עמו, ולתוס' לא נחשדו ישראל בזה ואין בזה איסור יחוד, אלא לזות שפתים בעלמא, מפני שאם יהיה נסרך אחריה תזרוק לו אומצא, וכן אסורה להכניס לביתה בר בי רב).

ריבית בגר תושב- גר תושב שקיבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים ואוכל נבילות יש מצוה להחיותו, אבל אין בו איסור ריבית.

ע"א: ריבית בערב- ישראל שלוה מישראל בריבית עובר הערב בלא תעשה "לא תשימון" וכן הלוה והמלוה והעדים. ואם ישראל לוה מנכרי ברבית, אסור לישראל להיות ערב על הלואה זו, כיון שבדיני הנכרים המלוה גובה מהערב וכאילו הערב לוה מהנכרי וחזר והלוה לישראל, ואם קיבל עליו הנכרי שלא לגבות תחילה מהערב כישראל, מותר להיות ערב על הלואה זו דבזה לא נחשב שלוה מתחילה מהישראל, אלא רק בשעה שפרע לנכרי. וכתבו התוס' (בסוף העמוד) שמותר לישראל להיות ערב לישראל עבור נכרי, כיון שהישראל תובע מהלוה תחילה, ואם הנכרי לא יפרע לא נעשה לוה אלא בשעה זו, ויכול לפרוע את הקרן והריבית.

ישראל המלוה מעות שלוה מנכרי בריבית או איפכא

ישראל שלוה מעות מנכרי בריבית אסור לו להלוותם לישראל אחר בריבית לפני שפרעם לנכרי. וכתבו התוס' שדבר זה אסור לא רק כשפורע את הריבית לישראל, אלא אף אם פורע לעכו"ם אסור, דהוי כנותן למלוה עצמו מדין ערב. **ואם נתן הישראל את המעות בשליחות הנכרי אסור דאין שליחות לנכרי** ומ"מ לא זכה במעות עבור הנכרי, ולכן אין השני חייב לנכרי כלום, וכשנותן לנכרי ריבית הרי הוא פורע את חוב הישראל הראשון, ואסור דהוי כנותן לישראל עצמו. תוס'. (ועיין לקמן דעת רב אשי ורבינא). אבל אם אמר הנכרי ללוה הניחם ע"ג קרקע והיפטר והישראל השני נטלם מהקרקע מותר, וכתבו התוס' שאף אם לא הפקיר את המעות שהניח, וא"כ כשנטלם נטל מעות של הראשון, מ"מ כיון שהעכו"ם פטר את הראשון מהחוב, א"כ אינו פורע עבור הראשון ושרי (אבל בלא הנחה ע"ג קרקע אסור אע"פ שהעכו"ם פטרו מהחוב, דכיון שקיבל המעות מיד ישראל נראה כנותן לו ריבית) תוס'. וכן אם לקח הנכרי מיד הלוה ונתן ליד הישראל השני מותר, (וקמ"ל דלא אמרינן דאדעתא דישראל עביד והיה הנכרי שלוחו ונחמיר מדרבנן לאסור), וזה מותר אף אם פורע לישראל בשביל הנכרי. תוס'.

נכרי שלוה מעות מישראל בריבית מותר לנכרי להלוותם לישראל ברבית, אבל אם הלווה הנכרי את המעות עבור הישראל אסור, ואיסור זה הוא חומרא דרבנן, דמדאורייתא אין שליחות לנכרי. וכתבו התוס' דלא אמרינן שהישראל השני הוא שליח של הראשון לקבלת החוב מהנכרי, כיון שאין שליחות לנכרי (וצריך שיהיה הזוכה שלוחו של בעל הממון. אחרונים). עוד כתבו התוס' שמדברי רש"י ור"ח משמע שגם למסקנה הדבר אסור מדרבנן, אבל תוס' עצמם סוברים שאין איסור אלא בקיבל המעות מן הנכרי ונתנם לחבירו.

ריבית במעות של ישראל שהם אצל עכו"ם או איפכא- מעות של ישראל אפ' הם אצל נכרי שהוא אפוטרופוס או סנטר, אסור ללוותם בריבית, אבל אם הם מופקדים אצלו מותר כיון שהם באחריות הנכרי. ומעות של נכרי שהם אצל ישראל באפוטרופוס או סנטר מותר ללוותם בריבית, והם מופקדים אצלו ובאחריותו אסור. ור"ת התיר לישראל לשלוח לישראל אחר משכון ע"י עכו"ם או עבד, ולתת את ההלואה לישראל ולומר לו שהוא מלוה לו בשביל הנכרי, אם אינו סומך אלא על המשכון, שהרי הלוה אין לו תביעה על המלוה על המשכון שהרי קיבלו מן העכו"ם.

אם יש מקרים שיש שליחות לנכרי- י"א בשם רב אשי דיש שליחות לנכרי בכל התורה, ורק בתרומה אין שליחות לנכרי, וברותא היא שהרי מתרומה לומדים דין שליחות לכל התורה. וי"א בשמו שנכרי לא יכול להיות שליח לישראל, אבל ישראל לנכרי יכול להעשות שליח, וברותא היא שהרי כתיב "אתם גם אתם" שגם המשלח וגם השליח צריכים להיות בני ברית.

אם יש זכיה לנכרי- לרבינא יש לנכרי זכיה מדרבנן כמו לקטן (ולכן מותר לישראל ללוות מעות שרוצה ישראל להחזירם לנכרי והוא זוכה את המעות לנכרי), והגמ' דוחה שרק לקטן תיקנו זכיה משום דאתי לכלל שליחות, משא"כ עכו"ם דלא אתי לכלל שליחות.

ע"ב. ריבית בנכרי שנתגייר- ישראל שלוה מנכרי בריבית ונתגייר הנכרי, וזקף את הריבית במלוה שחישב את הריבית וזקף הכל יחד במלוה, וכתב לו שטר עליהם, אם עשה כך לפני שנתגייר מותר להחזיר לו את הריבית דמשעת זקיפה הוי כגבוי, ואם נתגייר ואח"כ זקפה במלוה אסור לגבות את הריבית, ואת הקרן מותר. ואם הנכרי לוה מישראל בריבית ונתגייר, אם זקף את הריבית במלוה לפני שנתגייר מותר לגבות את הריבית, ואם זקפה במלוה אחרי שנתגייר לרבנן גובה את הקרן ולא את הריבית, ולרבי יוסי אף גובה את הריבית, כדי שלא יאמרו שנתגייר בשביל הריבית, והלכה כרבי יוסי.

כמה דינים בשטרות שאינם כדין

שטר שכתוב בו ריבית פלוני לוה מפלוני מנה ברבית כך וכך לזמן פלוני לרבנן גובה את הקרן ולא את הרבית, ולא קונסים. והקשו התוס' למה השטר לא נפסל מחמת שעברו על "לא תשימון", שהרי עברין נפסל אף שאכל נבילות להכעיס, ולא משמע דאיירי כשהעדים לא יודעים שיש כאן ריבית, ואפי' אם ניכר הריבית אינם יכולים לטעון שידעו שבי"ד לא יגבו את הריבית ולכך אינם פסולים, שהרי האיסור הוא כבר משעת כתיבה. ותי' התוס' דאיירי בריבית דרבנן, ולא נפסלו כיון שאין מדוויחים כלום, אי נמי אף בדאווייתא יש להכשירם משום שסבורים שהעדים לא עוברים על איסור ריבית. **ולר"מ אינו גובה אף את הקרן, דקנסינן התירא מקמי איסורא.** ואין הלכה כר"מ, דהלכה כר"מ בגזרותיו ולא בקנסותיו. תוס'. שיטת ריב"ם שאינו גובה ממשעבדי אבל מבני חרי גובה על פי השטר, (ומ"מ קורעים אותו דאסור להשהותו), אבל התוס' כתבו שאינו גובה בו כלל, ואפי' אם יש עדים אחרים על המלוה, או שהחייב מודה, אינו גובה כלל.

שטרי חוב המוקדמים לזמן ההלואה פסולים שמא יטרוף לקוחות מהזמן שכתוב בו, ושטר הלקוחות קודם להלואה. **לר"ל היינו כר"מ** דקנסינן התירא אטו איסורא, אבל לרבנן כשרים, ואע"ג שעשו איסור ונפסלו, כתבו התוס' (ד"ה שטר, בסופו) דאיירי שיש עדים שהיו אנוסים מחמת נפשות, או שאומרים שטעו. **ולריו"ח אף** לרבנן הכא פסולים ואינו גובה מזמן ההלואה בפועל, גזירה שמא יגבה מהזמן הכתוב בשטר שיש שאינם מדקדקים בזמן ההלואה לומר שהשטר מוקדם והמוקח קדם להלואה.

מכירה לא אמיתית, אם דין המעות ששילם כמלוה בשטר או כמלוה ע"פ- מעשה באדם שאכל פירות שדה ג' שנים במשכנתא, ואמר לו המלוה שאם לא יסכים למוכרה לו יטמין את שטר המשכנתא ויטען לקוחה היא בידי ואבד שטר המכירה ויש לי חזקה ג' שנים שאחרי ג' שנים אין הקונה נזהר בשטר המכירה, והלך הלוה והקנה את הכרם במתנה בעדים **לבנו הקטן** כדי שמה שמוכר אח"כ לא יחול, ויוכיח זאת ע"י שטר המתנה, ואח"כ מכרה למלוה, שזה ודאי שהמכר לא חל, אלא שיש לדון אם המעות שתובע הלוקח שהרי מכר לו שדה שאינה שלו וקיבל מעות וכתב לו אחריות דינם כמלוה בשטר או כמלוה על פה, ונ"מ אם גובה ממשעבדי.

ע"ב: אביי מוכיח שגובה ממשעבדי ממה שמודה בשטר שכתבו א"צ לקיימו וגובה מנכסים משועבדים, והכא נמי מודה במכירה באחריות, ואף שהשטר בטל לענין המכירה, אינו בטל לגבי האחריות, וכתבו התוס' שהראיה היא שהרי נאמן לומר פרעתי כיון שלא ניתן ליכתב, וא"כ אין השטר מועיל אלא ע"פ הודאתו, כמו במודה בשטר שכתבו.

ורבא דוחה דשאני הכא שלא ניתן ליכתב כיון שנתנו במתנה, ובע"כ כתבו. אבל שטר חוב מוקדם אין לפוסלו מטעם שלא ניתן ליכתב, כיון שניתן ליכתב מזמן ההלואה. ומה שמצינו שהמוכר שדה גזולה באחריות גובה את הקרן מנכסים משועבדים ואת השבח מנכסים בני חורין, התם כוונתו לפייס את הנגזל כדי שלא יקראוהו גזלן וי"א כדי לעמוד בנאמנותו, אבל כאן לא כתב את השטר אלא כדי להבריח ממנו את הקרקע.

פסיקה על הפירות

איסור פסיקה- אסור לשלם מראש עבור פירות ולפסוק שיתן לו אח"כ את הפירות, ואם כבר יצא השער מותר לפסוק.

איזה שער מתיר פסיקה- יצא השער היינו כשהפירות נמכרים בדורמוס איטליז רב וגדול, וכ"ש בשער של חיטים דאכלבי וארבי כשנפתחים האוצרות והספינות מביאות סחורה, אבל שוק של עיירות קטנות לא נחשב יצא השער.

מה הדין כשיש ב' שערים שונים- אם תבואה חדשה נמכרת בזול יותר מהישנה, אין פוסקין על החדשה, כיון שיקבלה ממנו כשתהיה ישנה ותתייבש כל צרכה. **ואם התבואה נמכרת בזול יותר ללקוטות** שסתם תבואת לקוטות אינה יפה, לפי שמלקטים ממכה שדות ומערבים שיפון עם חיטים **אין** פוסקין, עד שיצא השער בשוה **ללוקט ולמוכר, אבל ללקוטות עצמם** פוסקים לפי שער הלקוטות מפני שיכול ללוות מלקוט אחר אבל מה שיכול לקנות מלקוט אחר אינו סיבה להתיר פסיקה. תוס'. אבל בעה"ב זילא מילתא לקנות מלקוט, ואב"א בעה"ב אינו קונה מלקוט כי הלוקח רצה פירות טובים.

פסיקה בדרך הלוואה- מסקנת הגמ' שלווים על שער שבשוק. י"מ הלואת ממון שאם לא יפרע לו ישלם לו פירות כפי שער של זמן ההלואה, וטעם האיסור להו"א משום שזה דרך הלואה. וי"מ שלווים סאה בסאה על שער שבשוק, וכתבו התוס' דאיירי שיש ללוה מעות או שיש לו מעט, והקשו למה צריך שיצא השער, והרי יכול לקנות אף ביותר מהשער.

ע"ג. תשלום במקום אחד לפי מחירו במקום אחר-

המוליך חבילה ובא חבירו ורוצה לשלם לו לפי מקום היוקר, אם האחריות בדרך על המוכר מותר, שאין כאן הלואה עד שתימכר ביוקר, וכתבו התוס' שצריך לשלם לו שכר עמלו ומזונו, כדי שהטירחא לא תהיה ריבית, והחידוש הוא בסיפא. **ואם האחריות על הלוקח אסור** מפני שיש כאן הלואה, ומחזיר לו יותר בריבית.

המוליך פירות ובא חבירו ואמר שישלם לו על פירות אלו פירות במקום היוקר, מותר רק אם יש לו פירות במקום היוקר דמהשתא הם ברשותו, ואע"פ שלא משך החשיבו רבנן שהפירות ברשותו, להתיר סאה בסאה שאינו ריבית קצוצה אלא אבק ריבית דרבנן, **אבל אם אין לו אסור** דנתן לו פירות יקרים יותר בשכר המתנת מעות.

חמרים- מותר לחמרים לקבל תשלום במקום היוקר ולשלם לזמן פלוני כשער הנמכר במקום הזול, מפני שע"י המעות מגלים להם את השער שבעלי הבתים של מקום הזול מכירים אותם ע"י המעות הללו ונותנים להם בהקפה, ומשתכרים בזה, ונח להם לטרוח אפי' אם לא היה המתנת מעות, ור"ח פירש שבעלי הבתים היו מגלים להם אם היה חוזר ומתייקר המחיר. **וי"א מפני שמוזילים להם** כששומעים שאינם משתכרים בה, **ונ"מ בתגר חדש** שמגלים להם השער, אבל אין מאמינים לו למכור לו בזול. **ואדם חשוב עליו להחמיר ולא לקבל לפי שער הזול ממש. ואין ההתר הנ"ל אלא התבואה ולא בגרוטאות** בשאר פרגמטיא, דתבואה שכיח ושייכים הטעמים הנ"ל, משא"כ שאר דברים.

על מי האחריות בחמרים- שיטת רש"י שההתר הוא אפי' אם האחריות בהליכה ובחזרה היא על החמרים, אבל התוס' כתבו שאם האחריות בחזרה היא על החמרים יש בזה ריבית, כמבואר (ס"ה.) בטרשא דרב חמא, וכאן יש לאסור יותר מפני שגם מעות של אחרים היו מועילים להם, וא"כ הוי הלואה בריבית. ועל כן פירשו התוס' שהאחריות בחזרה היתה על המוכרים, והיו משתכרים באיזה סחורה בהליכה ממקום היוקר למקום הזול. ואם נותנים להם שכר עמלם פשיטא שמותר, ולר"ח היה נותן להם שכירות החמרים, אבל לא שכר עמלם.

פרדיסא (אם מותר לקנות בזול יין שעתיד להיות) וקונה את היין כשהענבים בוסר או סמדר ולא הגיעו לביכור- **לרב אסור** כיון שמשלם מחיר זול יותר ממה שיעלה אח"כ היין וההוזלה היא בגלל הקדמת המעות, ולשמואל מותר כיון שיתכן שהיין יתקלקל ויפסיד הכל, ולא מיחזי כאגר נטר, ומודה רב בתורי דנפיש פסדייהו לרש"י הכונה במקום שחורשים בשוורים שמצוי הפסד, ור"ח גורס בתוורי והיינו שמוכר **וולדות** עדרו, ורב מתיר כיון שמצוי הרבה שמפילות יותר ממה שמצוי קלקול בכרם.

באיזה אופן מותר להלוות חיטים לאריס והאריס מחזיר תבואה חדשה בימות הגורן- שמואל התיר באופן שבעל השדה יסייע בחרישה ובקצירה ויקנה בגוף הקרקע, דבלא זה אסור דהוי הלואת סאה בסאה.

ור"ח פירש דאיירי בזמורות שהלוקח משלם עליהם יותר ממחירם עכשיו שעדיין הם קטנים, ולכן צריך להפוך בקרקע.

באיזה אופן מותר לשלם יותר כשמשלם מאוחר- רבא התיר באופן שממשיכים לעשות איזה מלאכה, דכיון דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף ואין כאן המתנת מעות, ויכולים להוסיף על השכר. ורבא עצמו היה לוקח מהאריס באייר יותר ממה שאחרים לקחו בניסן, ואמר שאין בזה ריבית מפני שהאריס מרוויח מהקרקע יותר כשהקרקע ברשותו עד אייר ואינו בשכר המתנת המעות, והוצאת האריס לפני כן אינה כדין שהרי הקרקע משועבדת לאריס.

ע"ג: דין בית ממושכן שמכר אותו הבעלים- רבא קנה מנכרי קרקע שהיתה משועבדת לרב מרי בר רחל, ואחרי שנה רב מרי שילם לרבא שכירות, דבסתם משכנתא אין הלוה יכול לסלקו במשך שנה והיו כמכר במשך אותה שנה. ואמר לו רבא שאם היה יודע שהיא ממושכנת לא היה קונה, ומכאן ואילך ינהג עמו כדיניהם שאינם נוטלים שכר דירה עד ששילם הלוה את חובו ואמר רבא שיכוף את הנכרי לשלם חובו. וכתבו התוס' שלא ניכר מהחוב מפני שהיה בטוח שהנכרי יפרע, או כדי להראות שהוא נותן שכר שלא יהיה נראה כריבית. עוד כתבו התוס' דצ"ל שרב מרי לא רצה לקנות שדה זו, דא"כ הרי יש בזה דינא דבר מצרא.

שיטת רש"י שרב מרי לא היה חושש מריבית שהרי רבא לא היה חייב לו (וחשש משום גזל), והתוס' כתבו שיש בזה אבק ריבית שרבא הניח לרב מרי לדור בבית משום המתנת המעות.

אדם שמישכן את ביתו ביד אחרים, יכול להקדיש או למכור את החלק שהוא יותר מהחוב, ובהקדש אסור לשוכר לדור בו לפי שההקדש מעורב בו, אלא ימכור הבית ויקח מה ששילם. תוס'.

תשלום מראש על יין- מותר לשלם מעות על יין בתשרי ולבחור יין בטבת אע"פ שאם היו לוקחים יין בתשרי שמא היה מחמיץ, ונמצא שנוטלים יין טוב בשכר הקדמת המעות, ועדיין לא יצא השער, ואע"פ שיש לו אסור כיון שהיין רגיל להחמיץ ושמא כולו [שלו] החמיץ. וטעם ההתר משום דמעיקרא לא שילמו אלא על יין טוב, וחומץ מתחילתו הוא חומץ קלקולו בתוכו אלא שאינו ניכר.

תוספת שאינה ריבית- בני שנוותא היו נותנים לרבינא יותר יין ממה שהיו צריכים לתת לו, ואין בזה משום ריבית אלא הוי מחילה כיון שעשו כך מדעתם בלי קציצה, ולא אמרו שעושים כך בגלל הקדמת המעות. וכתבו התוס' שדווקא אחרי הפרעון מותר, אבל לפני שפרע אסור אפי' אם אינו אומר שעושה כך בגלל המתנת המעות. ואף שהקרקע לא של המוכרים, מ"מ אין בקנית היין משום גזל אף שקרקע אינה נגזלת. דכיון שהם היו משלמים ממנה מס הרי היא כשלהם.

מותר לתפוס אנשים מישראל שאינם הגונים ולהשתעבד בהם, דכתיב "לעולם בהם תעבודו ובאחיכם", אבל אם נוהג כשורה לא, דכתיב "ובאחיכם בני ישראל וכו' ".

שליח שפשע וגרם הפסד למשלח- הנותן מעות לחבירו כדי שיקנה לו יין ופשע ולא קנה, לרב חמא צריך לשלם לו כפי שאפשר להשיג יין בזול במקום שרגילים לקנות יין, ולרב אשי א"צ לשלם דאסמכתא לא קניא ואפי' אמר לו שאם לא יקנה ישלם לו אינו חייב. ואף שיכול האריס להתחייב "אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא" ושמין כמה היתה ראויה לעשות ונותן לו, שם זה תלוי בו משא"כ הכא שמא לא ימכרוהו לו.

וכתבו התוס' דחשיב אינו בידו במחיר הזול כיון שהשער הזול אינו נמשך כ"כ, אבל באריס נחשב בידו שהרי יכול לקנות חיטים ביוקר. ואם שלח אותו לקנות יין מסוים אף לרב חמא א"צ לשלם, דשמא לא היו מתרצים למוכרו לו.

ע"ד. מתי הוי אסמכתא- שיטת רש"י (סנהדרין כ"ד:) שאסמכתא היינו כשסומך על דבר שהוא בידו וחושב שלא יגיע לידי חיוב, אבל משחק בקוביא שאינו תלוי בו לא הוי אסמכתא, אלא מספיקא גמר ומקני. ושיטת התוס' שאם התחייב על דבר שאינו גוזמא אלא שישלם מה שהפסיד לא הוי אסמכתא, ודבר שאינו בידו אף דלא הוי גוזמא הוי אסמכתא, אא"כ אינו בידו כלל. עוד כתבו התוס' שאם אינו מתכוון אלא שחבירו יאמין לו הוי אסמכתא, אבל אם מתכוון להקנות לא הוי אסמכתא.

ג' שנתנו מעות לאדם אחר כדי שיקנה עבורם דבר, והלך וקנה לאחד מהם, אם מעות שלשתם מעורבים קנו שלשתם, ואם צר וחתם מעות כל אחד בנפרד קנה אותו אחד שקנה עבורו.

קנין סיטומתא- סיטומתא היינו חותם שרושמים החנוונים על חביות היין לומר שכל החביות הרשומות מכורות. לרב חביבא סיטומתא קונה לגמרי, ולרבנן קונה למי שפרע, ולהלכה קונה למי שפרע, ואם רגילים לקנות לגמרי שרגילים לרשום ע"מ שיקנה באותה רשימה כאילו משך קונה לגמרי ע"י הסיטומתא.

מה נקרא יש לו שבאופן זה מותר לפסוק

אם הפירות שיש לו עדיין לא נגמרה מלאכתם, לשיטת רב אם הפירות מחוסרים ב' מלאכות מותר לפסוק אע"פ שלא יצא השער, ויכול לפסוק באיזה שער שירצה שהרי יש לו ומעכשיו הוא קנוי לו אע"פ שלא משך, דאף באין לו הוי אבק ריבית מדרבנן, ולא גזרו חכמים בכהאי גוונא, אבל מחוסר שלש אסור דחשיב אין לו, ולשמואל אם מחוסר מלאכות שהם בידי אדם יכול לפסוק אפי' במחוסר מאה מלאכות, ובידי שמים אפי' מחוסר מלאכה אחת אינו פוסק דמי יימר דאתיא, וחשיב אין לו.

גדיש- לרב מותר לפסוק רק אחרי ששטחם בחמה ויבשו, דאינו מחוסר אלא דישה וזריה. ולשמואל יכול לפסוק אע"פ שמחוסר זריה שהיא בידי שמים שצריך רוח שאינה מצויה, כיון שיכול לנפות בנפה.

עביט של ענבים- לרב מותר לפסוק רק אחרי שהתחממו הענבים, דמחוסרים הכנסה לגת ודריכה, ואיירי במקום שהלוקח הוא מושך את היין לבור.

מעטן של זיתים- מותר לפסוק רק אחרי שהתחממו הזיתים במעטן, (ואפי' לשמואל, משום שכימור הזיתים נחשב בידי שמים. תוס') דמחוסרים הכנסה לבית הבד ודריכה, ואיירי במקום שהלוקח הוא מושך את השמן לבור.

ביצים של יוצר- לרב מותר לפסוק אחרי שלפפם שגלגל את הטיט לפי המידה ועשה להם בית קיבול ויבשם (ומ"מ נקראים ביצים מפני שהעפר מגובל עם המים), דמחוסרים הכנסה לכבשן וצירוף, ואיירי במקום שהלוקח מוציא את הקדירות מהכבשן. ואם יש לו עפר לרבי מאיר אסור לפסוק, ולרבי יוסי דווקא בעפר לבן שאינו מצוי, ואין מכניסים אותו אלא מגובל ועשוי ביצים, אבל בעפר שחור שהוא מצוי מותר לפסוק אע"פ שאין לו עפר דאע"פ שאין לו יש לאחרים. ואמימר פסק אחרי שהכניסו היוצרים את העפר ועפר שחור היה, דס"ל כרבי יוסי, ואמנם כיון שבמקומו היה העפר יקר ולא מצוי, ממילא לפני הכנסת העפר חסר בסמיכות דעת של שניהם שמא לא ימצא עפר, ולא נתן אלא על הספק, וליכא מי שפרע.

מרש"י משמע שבעפר שחור מותר לפסוק אפי' על עפר, אבל התוס' כתבו שעפר הוא מחוסר ג' מלאכות ואסור לפי רב, ונסתפקו התוס' אם איירי דווקא כשיצא השער לביצים וחשיב כיש לו ביצים, או שאפי' בלי שער יכול לפסוק כיון שהם מצויות ויכול ללוותם מאחרים.

סיד- לרב מותר לפסוק אחרי ששיקעו בכבשן, דמחוסר שריפה והוצאה, ואיירי במקום שהלוקח מפורר את האבנים. ולשמואל אם הם ראויים לשקעם בכבשן והכין את העצים והאבנים והכל בידו ואינו מחוסר אלא מלאכת השריפה מותר לפסוק אפי' עדיין לא שיקעם.

זבל- לת"ק מותר לפסוק עליו כל ימות השנה, ולרבי יוסי מותר לפסוק רק אם יש לו, ולרבנן בימות החמה מותר אם אין לו כיון שיש לכולם זבל שכבר נרקב ונישוף בימות הגשמים, אבל בימות הגשמים אסור.

אם צריך לפסוק כשער הגבוה-

ע"ד: באופן שמותר פסיקה, יכול לפסוק שאם יוזלו הפירות יתן לו כשער הזול, וצריך להתנות כך במפורש אבל בסתמא מקבל לפי המחיר בשעת הפסיקה. ולר"י אם פסק בסתמא יכול לומר לו שיתן לו כפי שער הזול או שיחזיר לו מעותיו שהרי לא משך, וליכא אפי' מי שפרע דבסתמא דעתו על שער הזול (ולא חשיב שמעמיד מלוה על פירות, כיון שנותן המעות בתורת מקח).

ואמר רב פפא שלת"ק אם לא התנה במפורש אף שיכול לחזור בו מ"מ מקבל על עצמו מי שפרע, והיינו דת"ק היא דעת רבים דס"ל מעות אינם קנוות, דאין לומר דת"ק כר"ש (מ"ד.) דס"ל דמעות קנוות ורק המוכר תיקנו שיוכל לחזור בו ויקבל מי שפרע, אבל הלוקח אינו יכול לחזור בו, אבל לרבנן שגם הלוקח יכול לחזור בו ומקבל מי שפרע, כאן אין אפי' מי שפרע כיון שנשתנה השער, דאף ר"ש לא דיבר אלא בשער אחד כשלא השתנה השער, או שכשקנה ע"מ לקבל מיד ונשתהה ובתוך כך השתנה השער, דבזה לא פסק על דעת שער הזול, אבל אם השתנה השער לא ויכול הלוקח לחזור בו ומקבל מי שפרע, דאי לא נימא הכי על איזה אופן אמר ר"ש (מ"ח.) שיש מי שפרע.

אם המשלח חוזר בו אין על השליח מי שפרע שכיון שהמשלח חוזר בו מה בידו לעשות, ועל המשלח ג"כ אין מי שפרע דמצי אמר ליה שהיה לו לפסוק כשער הגבוה, אא"כ הוא תגר ואינו שליח אלא הוא קונה ומוכר לחמיו.

סאה בסאה

מתי מותר לבעל השדה להלוות חיטים לאריסו- מותר לבעל השדה להלוות לאריסיו חיטים תמורת חיטים לצורך זריעת השדה, אבל לצורך אכילה אסור. ור"ג היה מחמיר על עצמו ליטול מאריסיו כשער הזול בין הוזלו בין הוקרו. ואם כבר ירד האריס לשדה לעבוד בה איזה עבודה הדין תלוי, שאם דרך אותו מקום שבעל השדה נותן את הזרע וכאן השדה היתה טובה ושינה מהמנהג והטיל על האריס לתת את הזרעים אסור להלוותו חיטים לזרע, כיון שאינו יכול לסלקו מהשדה, וא"כ נתינת החיטים היא הלואה ואסור, אבל אם דרך אותו מקום שהאריס נותן זרע א"כ יכול לסלקו עד שיתן זרע, ויכול להלוותו חיטים לזרע גם אחרי שירד לשדה, משום שנחשב מעכשיו שיורד לאריסותו ע"מ לקבל פחות חיטים כשיעור החיטים שנתן לו.

סיכומי 'תמצית'

ניתן להשיג את גליונות סיכומי תמצית החודשיים על הדף היומי / משנה ברורה ומוסר

(לפי סדר הדף היומי בהלכה).

- **בנקודות ההפצה**
- **במייל** 7692282@gmail.com
- **בפקס** 0799-414144

בנוסף ניתן לקבל במייל סיכומים על כל מסכתות הש"ס, ועל כל המשנה ברורה, ועל תנ"ך וספרי מוסר, או סיכומים לפי סדר הלימוד של: העמוד היומי, חבורת ש"ס, קנין ירושלמי, דף הכולל, קנין הלכה, תרי דף, אורייתא, אהבת שלום, ומפעל הש"ס.

הסיכומים מיועדים להחזרה בלבד ואין לסמוך להלכה.

לרגל לימוד מסכת שבת ב'עמוד היומי' ניתן לקבל סיכומים מודפסים לפי סדר מסלול זה.

מבחני 'לדעת'

מבחן שבועי על דף היומי ומשנה ברורה חפץ חיים ואהבת חסד

ניתן לעשות את המבחנים מיום שישי עד יום שלישי בשעה 7:00 בבוקר:

- **בטלפון** 0737-289-669
- **במייל** 7692282@gmail.com
- **בנדרים פלוס קופת לדעת.**

הגרלות: בכל שבוע על 500 ₪ במזומן, זיכוי 400 ₪ ברשת 'יפה נוף', ו10 זוכים בזיכוי 100 ₪ ברשת 'יפה נוף'.

חדש

ניתן להשיג שוב את הסט תמצית הש"ס (ללא תוס', ורש"י חלקי) על כל הש"ס במחיר 100 ₪.

בנוסף יצאו לאור מחדש כל חוברות תמצית משנה ברורה, 6 חלקים ב6 חוברות.

עלות חוברת 10 ₪ סט 50 ₪.

כמו כן ניתן להשיג את סיכומי תמצית ההלכה (עם טור וב"י שו"ע וגו"כ), על הלכות שבת, מועדים ונדה.

וכן יצאו לאור חוברות תמצית הש"ס (גפ"ת) על מסכתות שבת, ב"ק, ב"מ.

לפרטים 052-7692282

קיבלת תועלת מהגליון?

באפשרותך לזַכּוֹת לומדים נוספים, ניתן לתרום ב'נדרים פלוס' קופת 'תמצית'